

# **LASTENSUOJELU OSANA LAPSUUTTA**

## **Asiakkaiden näkemyksiä**

### **lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta**

**Tanja Penninkangas**

**Pro gradu -tutkielma**

**Sosiaalityö**

**Jyväskylän yliopisto**

**Kokkolan yliopistokeskus Chydenius**

**syksy 2012**

# TIIVISTELMÄ

## LASTENSUOJELU OSANA LAPSUUTTA

### Asiakkaiden näkemyksiä lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta

Tanja Penninkangas

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Jyväskylän yliopisto

Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: Aila-Leena Matthies

Syksy 2012

sivumäärä: 87 sivua + 3 liitettä

---

Julkinen huoli lasten hyvinvoinnista on lisääntynyt länsimaissa viimeisten 20 vuoden aikana. Perheiden ja lasten ongelmat ovat selkeästi esillä lastensuojelutyössä, minkä tarve on kasvanut vuosi vuodelta. Kasvavat asiakasluvut kertovat aktiivisesta lastensuojelutyöstä, mutta väistämättä myös perheiden ja lasten yhä näkyvämmästä pahoinvoinnista. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tutkia, millaista vaikuttavuutta lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on ollut lapsen hyvinvointiin lastensuojelun asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna. Tutkimus noudattaa hermeneuttista lähestymistapaa ja tutkimuksen aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysia. Tutkimusaineiston olen koontanut teemahaastattelujen avulla Järvi-Pohjanmaan perusturvan lastensuojelun kahdeksalta asiakkaalta, joiden lastensuojeluasiakkuus on jo päättynyt, ja joille on tarjottu avohuollon tukitoimena joko perhetyötä, tukiperhettä, tai heille on tehty päätös avohuollon sijoituksesta. Lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteiden aikana haastatelluista kuusi oli perheen lapsia ja kaksi vanhempaa.

Tutkimukseni voidaan määritellä kokemukselliseksi vaikuttavuustutkimukseksi. Aiempien lastensuojelu- ja vaikuttavuustutkimusten lisäksi olen tulkinnut tutkimusaineistoa Johanna Hurtigin kehittämän tiheän auttamistavan malliin pohjautuen, mikä havainnollistaa lasten asemaa lastensuojelutyön prosessissa. Malli rakentuu näkemykselle, jonka mukaan tarve läheissuhteeseen on lapsen ensisijainen tarve, jolloin vanhempien auttamisesta tulee tärkein keino lasten auttamiseen. Tutkielman keskeisimpinä tutkimustuloksina voidaan pitää seuraavia asioita: 1) lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen, 2) lastensuojelun avohuollon sijoituksella on ristiriitainen vaikutus nuoren elämäntilanteeseen, 3) lastensuojeluasiakkuuden taustalla on usein mielenterveys- tai päihdeongelma ja 4) sosiaalityöntekijöillä on merkittävä rooli perheen elämäntilanteen muutoksessa, vaikka vuorovaikutus voi olla vähäistä. Johtopäätöksinä voidaan todeta, että lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on vaikuttavuutta lapsen hyvinvointiin. Tutkimustulosten ja hermeneuttisen tulkinnan mukaan tiheä auttamistapa toimii lapsen parhaaksi silloin, jos vanhempi kykenee muutokseen elämäntilanteessaan. Lisäksi sosiaalityön monisärmäisyyttä ja luonnetta kuvaa sosiaalityön samanaikaisesti hienovarainen ja radikaali puuttuminen asiakkaiden elämään.

Avainsanat: lastensuojelun avohuolto, hyvinvointi, kokemuksellisuus, osallisuus, tiheä auttamistapa, vaikuttavuus

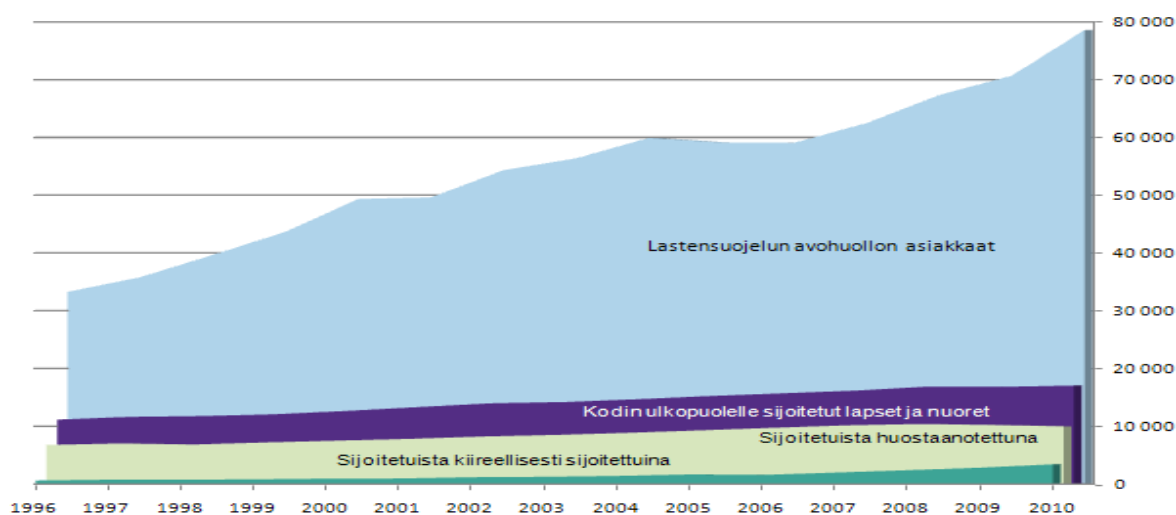
# SISÄLTÖ

1 JOHDANTO.....	5
2 LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO .....	8
3 AIEMPAA TUTKIMUSTIETOA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSTA.....	11
3.1 Lastensuojeluasiakkaat ja heidän paikkansa lastensuojelussa .....	12
3.2 Lastensuojelututkimuksen metodologiset erityispiirteet .....	15
4 TUTKIMUKSEN KESKEISINÄ KÄSITTEINÄ VAIKUTTAVUUS SEKÄ TIHKUVA AUTTAMISTAPA .....	18
4.1 Sosiaalityön vaikuttavuus .....	18
4.2 Vaikuttavuuden arviointi .....	22
4.3 Tihkuvan auttamistavan malli.....	25
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSMENETELMÄ .....	28
5.1 Reaalimaailman tutkimuksesta .....	29
5.2 Lastensuojeluasiakkaiden näkemysten ja kokemusten tutkiminen.....	30
5.3 Hermeneuttinen lähestymistapa .....	32
5.4 Teemahaastattelu aineistonhankintamenetelmä.....	35
5.5 Tutkimuksen eettisyys .....	36
6 AINEISTON ESITTELY .....	40
6.1 Aineiston jäsentäminen.....	43
6.2 Asiakkaiden tarinat .....	44
6.2.1 Tukiperheen turva .....	46
6.2.2 Avohuollon sijoitus perustana elämänhallintaan .....	48
6.2.3 Kun avohuollon sijoitus ei riitä.....	51
6.2.4 Perhetyö osana perheen arkea.....	54
6.3 Sisällönanalyysillä kohti tutkimustuloksia .....	59

7 TULKINTA JA TUTKIMUSTULOKSET .....	65
7.1 Avohuollon tukitoimilla merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen .....	65
7.2 Avohuollon sijoituksella ristiriitainen vaikutus nuoren elämäntilanteeseen .....	69
7.3 Lastensuojeluasiakkuuden taustalla usein mielenterveys- tai päihdeongelma .....	71
7.4 Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelun työntekijöiden työskentelystä .....	74
7.5 Asiakkaiden näkemyksiä siitä, voisivatko he suositella lastensuojelun tukitoimia vastaavassa tilanteessa oleville henkilöille .....	76
8 JOHTOPÄÄTÖKSET .....	78
8.1 Lastensuojelun monisärmäisyys .....	80
8.2 Tihkuva auttamistapa mahdollistaa muutoksen .....	81
LÄHTEET .....	84
LIITTEET .....	88
Liite 1 Teemahaastattelu .....	88
Liite 2 Ote tulkinnasta tihkuvan auttamistavan mallin mukaisesti .....	90
Liite 3 Ote aineiston abstrahoinnista.....	94

## 1 JOHDANTO

Julkinen huoli lasten hyvinvoinnista on kasvanut länsimaissa viimeisten 20 vuoden aikana. Lähes yhtä kauan suomalainen yhteiskuntapolitiikka ja hyvinvointivaltio ovat olleet murroksen keskellä. Murroksen myötä lapsia ja nuoria koskettavat yhteiskuntapoliittiset asiat ovat saaneet uudenlaisia merkityksiä. Taloudellinen eriarvoisuus on kasvanut Suomessa ja etenkin lapsiperheiden ja yksinhuoltajien taloudellinen asema on suhteellisesti heikentynyt. (Satka, Alanen, Harrikari & Pekkarinen 2011, 14, 95-96.) Perheiden ja lasten ongelmat ovat selkeästi esillä lastensuojelutyössä, minkä tarve on kasvanut vuosi vuodelta. Terveystieteiden tutkimuskeskuksen (THL, tilastot ja rekisterit, lastensuojelu, 2012) mukaan vuonna 2010 lastensuojelun huostassa ja avohuollon tukitoimena kodin ulkopuolelle sijoitettuja lapsia oli yhteensä 17 064. Sijoitettuna olleiden lasten ja nuorten määrä kasvoi vuonna 2010 reilun prosentin edellisestä vuodesta. Myös lastensuojelun avohuollon tukitoimien piirissä on yhä useampi lapsi tai nuori, sillä lastensuojelun sosiaalityön asiakkaana ja avohuollollisten tukitoimien piirissä oli vuonna 2010 yhteensä yli 78 500 lasta ja nuorta, mikä on 11 prosenttia enemmän kuin vuonna 2009. Kasuvat asiakasluvut kertovat aktiivisesta lastensuojelutyöstä, mutta väistämättä myös perheiden ja lasten näkyvämmästä pahoinvoinnista. Alla oleva kuvio havainnollistaa lastensuojelun avohuollon asiakkaiden sekä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten lukumäärän kasvun vuosilta 1996-2010 (kuvio 1).



KUVIO 1 Lastensuojelun avo- ja sijaishuollon asiakkaat vuosina 1996-2010 (THL, tilastot ja rekisterit, lastensuojelu, 2012)

Lastensuojelun sosiaalityöntekijänä kohtaan lapsia ja perheitä, jotka tarvitsevat viranomaisten apua ja tukea, jotta lapsen hyvinvointi, kasvu ja kehitys voidaan turvata. Usein kuulen puhuttavan siitä, kuinka tärkeää olisi panostaa ennaltaehkäisevään ja avohuollona tehtävään lastensuojelutyöhön, jotta korjaavaan lastensuojelutyöhön ei tarvitsisi panostaa niin kovasti. Korjaavana lastensuojelutyönä voidaan pitää esimerkiksi sijaishuollossa olevan lapsen ja hänen perheensä kanssa tehtävää työtä, mitä tullaan todennäköisesti aina tarvitsemaan. Mielenkiintoni on kuitenkin kohdistunut lastensuojelun avohuollon tukitoimena tehtävään työskentelyyn, sillä sen avulla voidaan vaikuttaa lapsen hyvinvointiin varhaisemmassa vaiheessa ja ohjaten sekä tukien säästää lasta ja hänen perhettään pahoinvoinnilta ja yhteiskunnasta syrjäytymiseltä. Mutta kuinka työskentelyn avainhenkilöt, itse lastensuojelun asiakkaat kokevat lastensuojelun avohuollona tehtävän työskentelyn? Kokevatko he lastensuojelutyön rasisiteena ja yhteiskunnan kontrollina heidän perhettään ja lastaan kohtaan? Vai apuna ja tukena perheen vaikeassa elämäntilanteessa, jonka avulla voidaan turvata lapsen kasvu, kehitys ja hyvinvointi? Millaista vaikuttavuutta lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on? Nämä ajatukset toimivat pro gradu -tutkielmani perustana ja lähtökohtana.

Tutkimusaiheenani on lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuuden tarkastelu lastensuojelun asiakkaan näkökulmasta. Tutkimusaiheeni voidaan pitää ajankohtaisena, sillä Elina Pekkarisen (2011, 46-58) mukaan lastensuojelututkimuksen keskeisimpiä katvealueita ovat vaikuttavuustutkimuksen ja kokemustiedon puutteet, joten on tärkeää saada tutkittua tietoa juuri näiltä osa-alueilta. Toteutin tutkimukseni Etelä-Pohjanmaan maakunnassa Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alueella, mihin kuuluu kolme kuntaa: Alajärvi, Soini ja Vimpeli. Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alueen väestömäärä on noin 16 000. Kuten valtakunnallisesti, myös Järvi-Pohjanmaalla lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on kasvanut vuosi vuodelta (T. Mäkinen, henkilökohtainen tiedonanto 23.08.2012). Tutkimusaineiston olen koonnut teemahaastattelujen avulla Järvi-Pohjanmaan perusturvan lastensuojelun kahdeksalta asiakkaalta, joiden lastensuojeluasiakkuus on jo päättynyt, ja joille on tarjottu avohuollon tukitoimena joko perhetyötä, tukiperhettä, tai heille on tehty päätös avohuollon sijoituksesta. Lastensuojelun tukitoimien aikana haastateltavista kuusi oli lapsia tai nuoria ja kaksi perheiden vanhempaa.

Lastensuojelun kokemustiedon ja vaikuttavuustutkimuksen puutteen lisäksi tutkimusaiheeni valintaan on vaikuttanut haluni kehittää lastensuojelutyötä sekä mielenkiintoni tutkia, kuinka lastensuojeluasiakkaina olleet ovat kokeneet heille tarjotun lastensuojelutyön. Uskon, että tutkimustulosten kautta saadaan arvokasta tietoa asiakkaiden näkemyksistä ja kokemuksista lastensuojelun vaikuttavuudesta. Tutkimuksen avulla voidaan myös todentaa sosiaalityön merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnin rakentumisessa yhteiskunnallisesti tarkasteltuna ja vahvistaa ennaltaehkäisevän työn tärkeyttä. Olen rakentanut pro gradu -tutkielmani siten, että tarkastelen aluksi lastensuojelun avohuoltoa lastensuojelulain mukaan. Tämän jälkeen perehdyn lastensuojelun avohuollosta tehtyihin aiempiin tutkimuksiin, jotka ovat merkityksellisiä omaa tutkimusaihettäni ajatellen. Tutkimustehtävän ja aineiston esittelyn jälkeen pohdin tutkimukseni tuloksia ja johtopäätöksiä. Kokonaisuudessaan pro gradu -tutkielmaa oli erittäin mielenkiintoista tehdä. Tutkimustyöskentely avarsi näkökulmiani, herätti uusia kysymyksiä ja antoi paljon ajateltavaa, kuten haastatteluun osallistuneiden seuraavat kommentit lastensuojelun tukitoimista kuvastavat:

*”Kyllä mä uskon, että näin lapsuus oli paljon turvallisempaa aikaa, ettei mun tarttenu viettää sitä itekseni. Ja toisaalta myös sitä kautta on saanu ihmissuhteita itelle ja näitä ystäviä... Ja ku muistelee, ni se tukiperhe oli mulle siinä vaiheessa niinku toinen perhe.” (Julia)*

*”Se on semmonen ristiriitanen juttu, että paljon siitä (perhetyöstä) oli apua, mutta sitten toisaalta halus osottaa, että kyllä meidän perhe jo pärjää itekseen ja kyllä me hallitaan oma elämäntilanteemme. Ja lapset voi jo hyvin. Mutta loppuajasta me jo ootettiin, että me päästäs niistä (perhetyöntekijöistä) eroon.” (Päivi)*

*”Ensinnäkin joutua perhekotiin ja olla tosi masentunu ja niinku siinä vaiheessa mulla ei ollu mitään elämänhalua. Siis se oli tosi itsetuhosta ja synkeää aikaa mun elämässäni.” (Kaisa)*

*”Ainaki nuo perhekodit, missä mä olin, ni ne oli tosi hyviä ja just tuo että jos avohuollon sijotus on vielä mahdollista, ni mun mielestä se apu kannattaa ottaa vastaan, jos sellasta on tarjolla... Ennenku se on myöhästä.” (Miika)*

## 2 LASTENSUOJELUN AVOHUOLTO

Jokaisella tutkimukseeni osallistuneella on takanaan lastensuojelun avohuollon asiakkuus. Lastensuojelun avohuollon avulla voidaan suojella lasta sekä tukea hänen kasvuun ja kehitystään varhaisessa vaiheessa. Lastensuojelun avohuolto perustuu siihen, että sitä toteutetaan asiakkaiden suostumuksella. Tämän vuoksi on tärkeää, että asiakkaita kuullaan lastensuojelutoimia suunnitellessa. Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa tietoa lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta asiakkaiden näkökulmasta tarkasteltuna. Tutkittaessa lastensuojelun avohuoltona tehtävää työtä tulee kuitenkin tiedostaa lastensuojelun perusta. Lastensuojelulain ensimmäisen ja neljännen pykälän mukaan:

”Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojelukseseen. Lastensuojelun on edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelun on pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin. Lastensuojelun tarvetta arvioitaessa ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lastensuojelussa on toimittava mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia, jollei lapsen etu muuta vaadi.”  
(Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Keitä lastensuojelulaki koskettaa? Keitä laki velvoittaa toimimaan lapsen parhaaksi ja lasta suojellakseen? Periaatteessa lastensuojelulaki koskettaa jokaista, joka toimii lapsen kanssa tai on tavalla tai toisella osana lapsen maailmaa. Lastensuojelulaki koskettaa esimerkiksi opettajia, kerhon ohjaajia ja eri seurakuntien nuorisotyöntekijöitä, mutta myös ihan tavallista kansalaista, joka näkee, että lapsen hyvinvointi vaarantuu syystä tai toisesta. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen valvonnassa toimivat lastensuojelun sosiaalityöntekijät ovat lastensuojelutyön asiantuntijoita, sillä heidän pääasiallinen tehtävänsä on toteuttaa lastensuojelulain mukaista lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua. Seuraavalla sivulla oleva kuvio havainnollistaa lastensuojelun kokonaisuuden ja sen,



kuinka lastensuojelu on osana kuntien perus- ja erityispalveluja sekä kolmannen sektorin toimintaa (kuvio 2).



KUVIO 2 Järvi-Pohjanmaan perusturvan lastensuojelun kokonaisuus (Mäkinen 2012, 4)

Lastensuojeluasiakkuuden syntymisen jälkeen lapsen ja hänen perheensä ensisijaisena tukitoimena pidetään lastensuojelun avohuollon tukitoimia. Lastensuojelulain 34. ja 36. pykälän mukaan:

”Avohuollon tukitoimien tarkoituksena on edistää ja tukea lapsen myönteistä kehitystä sekä tukea ja vahvistaa vanhempien, huoltajien ja lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien henkilöiden kasvatustaitoja ja -mahdollisuuksia. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on sosiaalihuoltolain 17 §:n 1 ja 2 momentissa mainittujen sosiaalipalveluiden, kuten lasten päivähoiton ja kotipalvelun, sekä toimeentulotuesta annetun lain (142/1997) mukaisen toimeentulotuen ja ehkäisevän toimeentulotuen lisäksi järjestettävä tarvittaessa lapsen ja perheen tuen tarpeisiin perustuva asiakassuunnitelma huomioon ottaen lastensuojelun avohuollon tukitoimina: 1) tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen; 2) lapsen taloudellinen ja muu tukeminen koulunkäynnissä, ammatin ja asunnon hankinnassa, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa, läheisten ihmissuhteiden ylläpitämisessä sekä muiden henkilökohtaisten tarpeiden tyydyttämisessä; 3) tukihenkilö tai –perhe, 4) lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja; 5) perhetyötä 6) koko perheen 37§:ssä tarkoitettu sijoitus perhe- ja laitoshuoltoon; 7) vertaisryhmätoimintaa; 8) loma- ja virkistystoimintaa; sekä

9) muita lasta ja perhettä tukevia palveluja ja tukitoimia.” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lastensuojelulain 37 pykälän mukaan lapselle voidaan järjestää sijoitus avohuollon tukitoimena:

”Sijoituksen edellytyksenä on, että sijoitus on tarpeen: 1) lapsen tuen tarpeen arvioimiseksi; 2) lapsen kuntouttamiseksi; tai 3) lapsen huolenpidon järjestämiseksi väliaikaisesti huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta tällöin vastaavan henkilön sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi.” (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.)

Lastensuojelun avohuollon eri tukitoimien kirjo on laaja. Lastensuojelun sijaishuoltoon nähden avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia ja niiden tarkoituksena on ennaltaehkäistä lapsen hyvinvoinnin vaarantuminen. Myös taloudellisesti ajateltuna avohuollon tukitoimet ovat kustannuksiltaan edullisempia kuin sijaishuolto. Ja mikä tärkeintä, kallisarvoisen lapsen tilanne ei ole vielä niin järkkynyt ja vakava, jotta hän tarvitsisi sijaishuoltoa. Tällöin myös eheytyksen tie on helpompi. Seuraavassa luvussa tarkastelen sekä Suomessa että ulkomailla tehtyjä lastensuojelun tutkimuksia, jotka ovat merkityksellisiä oman tutkimukseni kannalta.

### **3 AIEMPAA TUTKIMUSTIETOA LASTENSUOJELUN AVOHUOLLOSTA**

Tässä luvussa perehdyn sekä suomalaisiin että kansainvälisiin tutkimuksiin, jotka käsittelevät pääosin lastensuojelun avohuoltoa. Olen valinnut tutkimukset siten, että ne syventävät tietoutta lastensuojelun avohuollosta ja sen asiakkaista sekä toimivat samalla tutkimukseni viitekehyksenä. Tutkimukset osoittavat, kuinka lastensuojelua on toteutettu ja keitä lastensuojeluasiakkaat ovat. Ne kuvaavat myös sitä, kuinka lasten tuottama tieto sekä näkökulma on huomioitu työskentelyn aikana.

Tuija Eronen (2007, 4-5) on koonnut katsauksen 2000-luvulla julkaistusta suomalaisesta lastensuojelututkimuksesta, minkä mukaan lasten hyvinvointiin tai sen uhkiin liittyvissä tutkimuksissa on tutkittu lapsiin kohdistuneita erilaisia väkivallan muotoja sekä auttamiseen liittyviä menetelmiä. Lisäksi on tutkittu nuorten syrjäytymistä ja sen ehkäisyä, erilaisia hyvinvoinnin vaarantavia riskitekijöitä ja niiden varhaista tunnistamista sekä monikulttuurisuutta. Tutkimuksen kohteena on ollut myös lasten toimijuus erilaisissa instituutioissa, osallisuus ja sosiaalinen pääoma. Tutkimukset kertovat kuitenkin hyvin vähän siitä, keitä lastensuojelun asiakkaana olevat perheet ja lapset ovat, miten lastensuojelun asiakkaat elävät ja millaista tukea he saavat tai mitä valtakunnallisesti tehdään lastensuojelutyönä. Lastensuojelusta ei tuoteta myöskään lastensuojelun ytimeen keskittyvää järjestelmällistä ja säännöllistä tietoa. Seuraavassa luvussa tarkastelen Suomessa tehtyjä tutkimuksia, joiden aiheina ovat olleet lastensuojeluasiakkaat, heidän paikkansa lastensuojelussa sekä suomalaisen lastensuojelun erityispiirteet.

### 3.1 Lastensuojeluasiakkaat ja heidän paikkansa lastensuojelussa

Tarkastellessani Suomessa tehtyjä lastensuojelua käsitteleviä tutkimuksia, kiinnostuin Tarja Heinon vuonna 2007 tekemästä tutkimuksesta lapsista ja perheistä. Tutkimuksen mukaan lasten hyvinvoinnin erojen on todettu kasvaneen ja pahoinvoinnin kasautuneen. Tutkimukseen osallistuneista lapsista yli puolella perherakenteet olivat muuttuneet. Lastensuojelun asiakkaina olevat lapset asuivat usein köyhissä perheissä. Lastensuojeluasiakkuuden taustalla oli useimmiten vanhemman tai vanhempien jaksamattomuus, mutta myös perheristiriidat, riittämätön vanhemmuus, vanhempien mielenterveysongelmat ja päihteiden väärinkäyttö, avuttomuus sekä osaamattomuus olivat kyseessä noin joka viidennen lapsen tilanteessa. Lasten osalta esiin nousivat lapsen ristiriidat vanhempien kanssa sekä kouluvaikeudet. Taustalla vaikuttivat myös lapsen psyykkinen terveys, fyysinen sairastelu, vammaisuus tai kehitysviivästymä. Myös rajattomuus, hallitsevuus ja väsyneisyys mainittiin. Heinon tutkimuksessa pyydettiin sosiaalityöntekijöitä arvioimaan muutosta lapsen tilanteessa asiakkuuden aikana. Vastausten mukaan jo lastensuojeluasiakkuuden alussa työskentelyn nähtiin vaikuttaneen lapsen tilanteeseen. Sosiaalityöntekijöitä pyydettiin myös ennakoimaan lasten tilanteen muutosta vuoden päästä. Usko työn vaikuttavuuteen oli vahva, sillä sosiaalityöntekijät ennakoivat jopa 72 prosentissa tilanteen parantuvan. (Heino 2007, 4-20, 64-67.) Kyseinen tutkimus vahvistaa ajatustani lastensuojelutyön vaikuttavuudesta ja siitä, että jo lyhyen työskentelyajan jälkeen voidaan nähdä lapsen elämäntilanteen parantuneen. Tutkimuksessa on kuitenkin haastateltu sosiaalityöntekijöitä, ei itse asiakkaita, joten kiinnostukseni itse asiakkaita kohtaan kasvaa edelleen. Onko tulos samankaltainen, jos asiaa kysytään lastensuojelun asiakkailta?

Vuonna 2003 julkaistussa väitöskirjassaan Lasta suojelemassa Johanna Hurtig (2003) kirjoittaa, että suomalaisen lastensuojelutyön painopiste on prosessissa, jossa vaikuttavat tiedonkeruu, arviointi ja palvelusuunnitelmat. Asiakastyön ja vuorovaikutuksen lähtökohtana on perhekokonaisuuden systeemisen merkityksen tiedostaminen. Lastensuojelutyön tavoitteena on rakentaa luottamuksellinen suhde vanhempiin, jotta tuen tarjoaminen ja vastaanottaminen voisi toteutua lapsen ja koko perheen parhaaksi.

Lastensuojelutyö onkin usein työtä perheen kanssa ja sitoutuminen perhekeskeiseen ajatteluun on vahvaa, sillä taustalla vaikuttavat näkemykset lapsuuden ja perheinstituution tiiviistä sidoksesta. Teoreettinen tieto korostaa lasten tarvetta kiinnittyä lähellään oleviin ihmisiin sekä tapaa rakentaa suhdetta itseen ja toisiin läheissuhteissa muodostuvien kokemusten avulla. Lastensuojelun asiakkaina olevat lapset ovat monella tapaa erityisiä, sillä heidän hyvinvointinsa on ollut uhattuna ja elämän tasapaino on järkkynyt. Jotkut lapsista eivät edes tiedä, mitä normaalin lapsiperheen arkeen kuuluu esimerkiksi arkirytmiseen ja ruokailuaikoihin. Heidän turvallinen kasvunsa ja kehityksensä ovat saattaneet vaarantua sekä oikeutensa leikkiin, lepoon, koulunkäyntiin ja jopa ruumiilliseen koskemattomuuteensa ovat saattaneet olla uhattuna. Selviytyäkseen tilanteesta ja päivästä toiseen he ovat saattaneet kehittää erilaisia suojakeinoja, jotka auttavat arjessa ja eri elämäntilanteissa. Selviytymiskykynsä vuoksi lapsi on ehkä unohtanut kokemansa vääryyden ja lapsen tilanne saattaa äkkiseltään näyttää hyvältä. On kuitenkin muistettava, että lapsen ei ole mahdollista hahmottaa omaa asemaansa ja omia oikeuksiaan yhteiskunnallisessa palvelujärjestelmässä. Lapsilla on oikeus saada itselleen tärkeitä ihmisiltä huolenpitoa sekä turvaa ja näiden pettäessä voitava luottaa yhteiskunnan järjestämään apuun. Lapsella on oikeus suojeluun ja lasten kanssa työskentelevien velvollisuutena on tarjota lapselle hänen tarvitsemansa suojan, jos lapsen huoltajat eivät siihen kykene. (Hurtig 2003, 19,36.)

Suomalaisen lastensuojelun erityispiirteenä voidaan pitää työskentelytapojen moninaisuutta erilaisine toteuttamis- ja organisointitapoineen. Hurtigin (2003, 18, 25-27, 183) mukaan palveluhenkisyys, normalisuus, hienovaraisuus ja kuntoutuksellisuus ovat lastensuojelun keskeisiä periaatteita ja toiminnallisia arvoja. Yhteiskunnalla on oikeus puuttua, mutta puuttuminen pyritään tekemään mahdollisimman lempeästi perheen yksityisyyttä ja itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Jo vuosien ajan lastensuojelutyössä on huomioitu lapsilähtöisyys, mutta se vaatii edelleen käytäntöjä ohjaavana arvona tarkentamista. Koska lasten hyvinvointi liitetään vahvasti perheeseen, lasten auttaminen kytketään vanhempien tarpeiden ympärille. Lapsilähtöisyyden juurtuminen arkiseksi toiminnaksi tarvitsee vielä kehittymistä ja aikaa. Vuonna 2006 Hurtig kirjoitti, että on tärkeää saada tietoa lapsen elämässä osallisina olevien ihmisten lisäksi lapselta itseltään. Lapsen omat näkemykset ihmissuhteista, pulmista ja positiivisista asioista tulee huomioida

sellaisina, kuin lapsi ne itse kokee. Lastensuojelutyössä tarvitaan monipuolista kuvaa tilanteista, joten konkreettinen tieto on keskeisessä asemassa. Lapsilähtöinen työskentely ei voi rajoittua pelkästään lasten tapaamiseen ja huomioimiseen, vaan kyse on asenteesta, jossa lapsilla on erityisasema. Tällöin lapset ovat toimijoita sen sijaan, että he olisivat pelkästään arvioinnin ja työskentelyn kohteita. On myös hyvä muistaa, että mahdollisuus kertoa omista näkemyksistään ja asioistaan voi olla lapselle kokemuksena tärkeä silloinkin, kun kertominen ei tuota näkyvää muutosta olosuhteisiin. Kokemus turvallisen aikuisen läsnäolosta, välittämisestä ja turvasta voivat kannatella lasta merkityksellisesti vuosien ajan. (Forsberg, Ritala-Koskinen & Törrönen 2006, 181, 191-193.)

Susanna Helavirran vuonna 2007 tekemän lasten haastattelututkimuksen mukaan lastensuojelussa sosiaalityön arvioinnin kohteena ovat usein kodin hyvyys ja huonous. Tutkimuksen mukaan lastensuojelullisen huolen kohteena olevien lasten kokemus kodista oli myönteinen sen sijaan, että lapset olisivat kokeneet kodin elämän ongelmien ja huolien täyttämänä. Havainto on merkittävä, sillä sosiaalityöllä voi olla taipumus lähestyä perhettä ja lasta ongelmälähtöisesti. Vaikka sosiaalityöntekijät pitävät lasten tuottamaa tietoa muiden perheenjäsenten tuottamaa tietoa luotettavampana, lapsen tuottaman tiedon sisältöön suhtaudutaan eri tavoin. Tämä tulee esiin esimerkiksi siten, että perheeseen liittyvien ongelmien esiin tullessa lapsen tuottamaan tietoon uskottiin, mutta ei silloin, kun lapsen mielestä perheessä oli kaikki hyvin. (Forsberg & Autonen-Vaaraniemi 2012, 162-163.) Lastensuojelutyöskentelyn onnistumisen kannalta on tärkeää, että asiakkaan tieto ja näkökulma huomioidaan asiakasprosessissa. Valitettavasti tämä ei läheskään aina toteudu esimerkiksi laajoissa huoltosuunnitelmaneuvoittelussa, sillä lapsen näkökulman huomioiminen vaatii turvallisen ja hienovaraisen kohtaamisen luotettavan työntekijän kanssa. Erityisesti lasten kertomuksissa oman tiedon tuottamisen ja näkökulman esiintuominen jää epäselväksi. Turvallinen asiakkuus vaatii lasten osalta hienosyistä yksittäisten toimenpiteiden, tavoitteiden ja koko kokonaisuuden avaamista. (Laitinen & Ojaniemi & Tallavaara 2007, 137.) Lisäksi lapsi tulee kohdata paikassa, jossa hän kokee olonsa turvalliseksi ja luontevaksi, sillä luottamuksellisessa ympäristössä sosiaalityön vaikuttavuus lapsen parhaaksi on todennäköisempää.

Edellä mainitut tutkimukset vahvistavat yhdessä perheen kanssa tehtävän lastensuojelutyön merkitystä. Perheen erityispiirteiden huomioiminen, vanhemman ja lapsen äänen kuuleminen sekä jokaisen perheenjäsenen motivointi muutokseen mahdollistavat perheenjäsenten hyvinvoinnin vahvistumisen. Lastensuojelutyöskentelyä kehitettäessä merkittävässä roolissa ovat lastensuojelusta tehtävät tutkimukset, joiden metodologisia erityispiirteitä kuvaan seuraavassa luvussa.

### **3.2 Lastensuojelututkimuksen metodologiset erityispiirteet**

Lastensuojelututkimuksessa käsiteltävät teemat ovat usein arkaluontoisia, herkkiä ja eettisesti haastavia asioita. Lastensuojelututkimuksessa ilmenevät teemat, kuten lapsiköyhyys, lapsen pahoinpitely, hoidon laiminlyönti, rikollisuus, seksuaalinen hyväksikäyttö tai päihteidenkäyttö edellyttävät tutkijalta kykyä käsitellä koskettavia aiheita sekä työskennellä tutkijana ammatillisesti ja reflektiivisesti. Tutkimuksen teon kannalta ongelmallisinta ei ole kuitenkaan vaikeiden asioiden käsittely, vaan tutkimusaineiston saannin vaikeus. (Pekkarinen 2011, 43.) Pro gradu -tutkielmani suunnitteluvaiheessa pohdin, kuinka saan riittävästi tutkimusaineistoa, jotta voisin toteuttaa tutkimukseni. Kuinka saisin entiset lastensuojeluasiakkaat motivoitua siten, että he vastaisivat kysymyksiini, jotka koskettavat heidän elämänsä ehkä vaikeimpia ja arimpia asioita? Tahdoin kuitenkin yrittää hankkia tarvittavan tutkimusaineiston, sillä koin aiheeni ajankohtaiseksi, tärkeäksi ja mielenkiintoiseksi. Olin valmis tarvittaessa muuttamaan tiedon hankintatapoja ja jopa tutkimusmenetelmää, jotta saisin tarvittavan aineiston.

Amerikkalaiset tutkijat Kimberly Bundy-Fazioli, Katharine Briar-Lawson ja Eric R. Hardiman ovat tehneet vuonna 2008 laadullisen tutkimuksen lastensuojelun työntekijöiden ja vanhempien välisestä vallasta. Tutkijat luokittelivat valtasuhteet kolmeen eri luokkaan: lastensuojelun työntekijöiden ja vanhempien välinen valtasuhde voi olla 1) hierarkista ja epätasapainoista, jolloin valta on lähes kokonaan työntekijöillä 2) neuvottelevaa ja vastavuoroista, jolloin valtasuhteet ovat tasapainoisemmat, ja työskentelyssä painottuvat

vanhempien näkemykset lapsen tilanteesta ja sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ja 3) jaettua ja tasapainossa olevaa, jolloin valtasuhteet ovat tasapuolisesti jakautuneet. Tutkimuksen mukaan lasten hyvinvoinnin turvaamisessa haasteellisinta on tavoittaa oikeanlaisen palvelun avulla lapsen todelliset tarpeet, jotta toiminta voisi olla mahdollisimman vaikuttavaa. Parhaimpina valtasuhteena ja lapsen hyvinvointiin vaikuttavana näyttäytyi tutkimuksen mukaan lastensuojelun työntekijöiden ja vanhempien välinen neuvotteleva ja vastavuoroinen valtasuhde, sillä silloin vanhemmat voivat vaikuttaa lapsensa ja perheensä asioihin, mutta työskentely on asiantuntijajohtoista. (Bundy-Fazioli ym. 2009, 1448-1449, 1454-1455, 1461-1463.) On syytä muistaa, että usein lastensuojelun tarpeet ovat lähtöisin vanhempien ongelmista, jonka vuoksi he tarvitsevat apua, tukea ja ohjausta turvatakseen lastensa hyvinvoinnin. Tällöin kolmannen vaihtoehdon mukainen malli ei toisi välttämättä muutosta lapsen hyvinvointiin, joka on esimerkiksi vaarantunut vanhemman alkoholin käytön vuoksi. Amerikkalainen tutkimus vahvistaa Hurtigin ajatusta tihkuvan auttamistavan mallista. On tärkeää auttaa vanhempaa, jotta vanhemman saaman avun kautta avun on mahdollista tihkua myös lapsen parhaaksi.

Bundy-Fazioilin ym. (2009, 1461) mukaan tutkimustyötä tulee edelleen jatkaa, jotta sosiaalityötä voitaisiin kehittää asiakaslähtöisemmäksi. Kyseisestä tutkimuksesta ilmenee, että vanhemmat kokevat usein olevansa ilman valtaa päättää lastensa asioista, ja että he eivät tule kuulluksi sosiaalityöntekijöiden taholta. Amerikkalaiset tutkijat kysyvätkin, näyttäytyykö sosiaalityön asiantuntijuus ja perheisiin tehdyt interventiot joskus ”elefantteina olohuoneessa”? Onko apu oikea-aikaista, perhettä tukevaa vai liian dominoivaa ja hierarkista? Kuinka lastensuojelutyössä voitaisiin todentaa tehdyn työn vaikuttavuus? Pekkarisen (2011, 46-58) tekemän selvityksen mukaan lastensuojelututkimusta tehdään liian vähän lastensuojelun tarpeisiin nähden. Tehty lastensuojelututkimus on osin hajanaista ja tutkimusaiheiltaan sekä organisoinniltaan koordinoimatonta. Lastensuojelussa tarvittavien tilastojen ja muiden rekistereiden puute, tiukka asiakastietolaki ja lastensuojelutarpeen syiden tilastoimattomuus vaikeuttavat käytännön lastensuojelu-, tutkimus- ja kehittämistyötä. Tarvittavia lupamenettelyjä tulee myös helpottaa esimerkiksi seuranta- ja monitiedetutkimusta tehtäessä. Lastensuojelun käsitteitä ja teoriaa tulee monitieteistä ja lastensuojeluprosessin eri osapuolten kokemuksia tutkia, etenkin lasten ja nuorten omasta näkökulmasta käsin.



Lastensuojelututkimuksen keskeisiksi katvealueiksi voidaan nimetä kokemustiedon ja vaikuttavuustutkimuksen puutteet. Lasten, nuorten ja heidän perheidensä kokemusten tutkimisen kautta voidaan tavoittaa parhaiten lastensuojelutyön vaikuttavuus. Tämän vuoksi lastensuojelun vaikuttavuutta tulee tutkia asiakkaiden kokemusten, käytännön, palveluiden laadun ja kustannusten näkökulmasta. Tutkimukseni pyrkii omalta osaltaan vastaamaan kokemustiedon ja vaikuttavuustutkimuksen puutteeseen, sillä tutkin lastensuojeluasiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta. Seuraavassa luvussa kuvaan sosiaalityön vaikuttavuudesta tehtyjä tutkimuksia etenkin lastensuojelun näkökulmasta.

## **4 TUTKIMUKSEN KESKEISINÄ KÄSITTEINÄ VAIKUTTAVUUS SEKÄ TIHKUVA AUTTAMISTAPA**

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä toimivat aiemmat lastensuojelun tutkimukset, joita tarkastelen tutkielmassani. Tarkastelen myös aiempaa tutkimusta sosiaalityön vaikuttavuudesta sekä vaikuttavuuden arvioinnista, sillä lastensuojelutyön vaikuttavuuden tutkiminen on olennainen osa tutkimustani. Vaikuttavuuden lisäksi tutkimukseni keskeiseksi käsitteeksi olen määritellyt Johanna Hurtigin tihkuvan auttamistavan tulkintamallin, johon perehdyn vaikuttavuuden jälkeisessä alaluvussa. Asiakkaiden näkemysten ja kokemusten tutkiminen lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta lisää omalta osaltaan lastensuojelutyöstä tuotettua tietoa.

### **4.1 Sosiaalityön vaikuttavuus**

Etsiessäni tuoretta tutkimustietoa lastensuojelutyön vaikuttavuudesta, löysin mielenkiintoisia tutkimuksia ja selvityksiä, joita haluan kuvata sosiaalityön vaikuttavuuden tärkeyden ymmärtämiseksi. Tarja Heino on tehnyt STAKES:in toimeksiantona selvityksen lastensuojelun kehittämisohjelmasta vuonna 2008, jossa tarkastellaan lastensuojelun avohuoltoa ja perhetyötä; kehitystä, nykytilaa, haasteita ja kehittämisehdotuksia. Selvityksessä Heino (2008, 69) toteaa, että lastensuojelun avohuollon ja perhetyön vaikuttavuuden seuraamiseksi ei ole käytettävissä valtakunnallista seurantatietoa. Tämän vuoksi ei ole tarkkaa tietoa siitä, millaisia avohuollon toimia lastensuojelussa todellisuudessa käytetään ja mitä tukea lastensuojelun asiakkaana olevat lapset ovat saaneet tai saavat. Koska käytettävissä ei ole valtakunnallista tilastotietoa, seuranta tulee suunnitella ja järjestää erikseen. Tämän edellytyksenä on, että sosiaali- ja terveysministeriö kohdentaa riittävästi resursseja seurannan toteuttamiseen. Seuranta tulee toteuttaa paikallistasolla seudullisten ja alueellisten toimijoiden, mm. osaamiskeskusten ja kehittämysyksiköiden kanssa. Selvityksessään Heino ehdottaa, että lastensuojelun

avohuollon ja perhetyön laajuudesta sekä sisällöstä koottaisiin valtakunnallinen tietokanta ja lisäksi käynnistettäisiin vaikuttavuustutkimuksen valmistelu.

Anni Kulmala, Heli Valokivi ja Anni Vanhala (2003, 125-141) ovat kirjoittaneet artikkelin ”Sosiaalityön kohtaamisia asiakkaiden kertomana”. Artikkelissa kerrotaan tutkimuksesta, jossa keskitytään sosiaalityön vaikuttavuuteen asiakkaiden kertomusten kautta. Tutkijoiden mukaan vaikuttaminen on moninainen tapahtuma, jossa on mukana useita aktiivisia toimijoita. He perustelevat tutkimustaan sillä, että viimesijaisten auttamisorganisaatioiden asiakkaita harvoin pyydetään kertomaan, kuinka he ovat tulleet autetuiksi. Tutkimuksessaan tutkijat etsivät vastausta siihen, mitä sosiaalityön vaikutus on asiakkaiden kertomana ja millaisia odotuksia he asettavat sosiaalityölle. Aineiston analyysissä on keskitytty kuulemaan, mitä asiakkaat kertovat sosiaalityön kohtaamisista, työntekijäsuhteistaan ja omasta asiakkuudestaan. Tutkimuksen tuloksena kirjoittajat toteavat, että sosiaalityön vaikutus on asiakkaan näkökulmasta konkreettisiin tarpeisiin vastaamista, vuorovaikutuksen kautta saatuja kokemuksia ja kohtaamisen seurauksena tapahtuvia asioita ja muutoksia. Tulosten pohjalta tutkijat arvioivat, että sosiaalityössä voidaan puhua enemmän hienovireisestä ja pienestä vaikuttavuudesta eikä niinkään suuresta muutostarinnasta ja tavoitelähtöisestä toiminnasta. Vaikuttavuuden hentouteen vaikuttaa myös se, että sosiaalityöntekijät työskentelevät ristiriitaisten odotusten kentällä. Sosiaalityöntekijällä on vastassaan asiakkaiden omien odotusten lisäksi yhteiskunnan odotukset sosiaalisten ongelmien vähenemisestä, jotka saattavat olla ristiriidassa keskenään.

Tutustuessani kansainvälisiin lastensuojelun tutkimuksiin, perehdyin Trevor Sprattin (2001, 933-954) kirjoittamaan artikkeliin *The Influence of Child protection Orientation on Child Welfare Practice*. Artikkelin kertoo lastensuojelutyön kaksiosaisesta tutkimuksesta, joka on tehty Englannissa haastatellen 26 sosiaalityöntekijää. Tutkimuksessa on kartoitettu sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sosiaalityön muutoksista lastensuojelutyön käytänteissä. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut tutkia lastensuojelutyön vaikutusta lasten hyvinvointiin lastensuojelun eri käytänteissä ja erilaisissa asiakastapauksissa. Tutkimuksen mukaan lastensuojelun ja lasten hyvinvoinnin välinen yhteys on ilmeinen. Lisäksi

sosiaalityöntekijöillä on vahva halu ja tahto muuttaa sosiaalityön käytänteitä siten, että ne vastaavat paremmin lastensuojelutyön tarpeisiin ja tuottavat toivottua tulosta lasten hyvinvoinnin lisääntymisenä. Sen sijaan australialainen Johanna Watson (2005, 1, 44) on tehnyt tutkimuksen, missä hän tutki lasten laiminlyönnin esiintymistä ja niitä riskitekijöitä, jotka aiheuttavat lasten hyvinvoinnin laiminlyöntiä sekä laiminlyönnin vaikutuksia lapsen kehityksessä. Watsonin mukaan lasten laiminlyöntiä esiintyy köyhissä perheissä, yksinhuoltajaperheissä tai perheissä, joissa äiti on hyvin nuori. Tutkimuksen mukaan lastensuojelu tulee osaksi lasten elämää liian myöhäisessä vaiheessa, vasta sitten, kun lapsi on jo altistunut sekä psyykkiseen että fyysiseen pahoinpitelyyn ja laiminlyöntiin.

Watsonin ajatukset saavat tukea myös amerikkalaisilta tutkijoilta. Ron Haskinsin, Fred Wulczynin ja Mary Bruce Webbin (2007, 1-2, 243-244) mukaan Yhdysvalloissa on noin puoli miljoonaa lasta sijaishuollossa, jotka asuvat joko lastensuojeluyksiköissä tai sijaisvanhempien luona. Sijaishuollossa olevien lasten koulumenestys on usein heikkoa, he jäävät luokalleen tai jättävät jopa kesken koulunkäynnin. Heillä esiintyy myös mielenterveysongelmia, teiniraskauksia ja heidän älykkyysosamäärä on matalampi suhteessa muihin heidän ikäisiin lapsiin. Lasten kokema kaltoinkohtelu, pahoinpitely ja laiminlyönti ovat edellä mainittujen ongelmien yhteinen tekijä. Kirjoittajat korostavat, kuinka tärkeää työntekijöiden olisi tiedostaa lapsen kaltoinkohtelu ja pahoinpitely mahdollisimman pian, jotta siihen voitaisiin puuttua ajoissa. Varhainen puuttuminen mahdollistaa sen, että lastensuojelu voi tukea lasta ja perhettä avohuollon tukitoimien avulla, eikä sijaishuoltoon ole tarvetta. Englantilaisen Harry Fergusonin (2004, 194) mukaan professionaalinen lastensuojelutyö on suojellut monia lapsia jopa kuolemalta sekä muulta kaltoinkohtelulta ja kärsimykseltä, sillä työntekijät ovat kyenneet osoittamaan päättäjille ja poliitikoille perheiden ja lasten pahoinvoinnin, minkä kautta lastensuojelutyötä on kehitetty. 2000-luvulla lastensuojelutyöhön panostetaan enemmän kuin koskaan aiemmin, mutta ironista kyllä, myös perheiden pahoinvointi ja lastensuojeluasiakkaiden määrä kasvaa kasvamistaan.

Suomalaiseen tutkimukseen palatakseni Eija Vikman (2009) on tehnyt narratiivisen tutkimuksen lasten kerronnan merkityksestä lasten ja kriisikeskuksen työntekijöiden välisissä keskusteluissa. Lasten auttamistyötä tekevät työntekijät ovat vaikeiden tehtävien äärellä, sillä lapset saattavat olla eri tavoin kaltoinkohdeltuja ja laiminlyötyjä, eikä yhtä auttamisen kaavaa ole olemassa. Auttamistilanteissa on huomioitava lapsen tilanteen kokonaisuus lapsen persoonaan, verkostoon ja tilanteeseen liittyvine tekijöineen, mikä tekee auttamistapojen mallinnuksesta haastavaa. Pääperiaatteena on, että lasta tulee ja voi auttaa esimerkiksi kuuntelemalla ja tukemalla lasta ja hänen läheisverkostoaan. Vaikka varsinaisista ratkaisuista vastaavat aikuiset, lapset voivat olla aikuisten mukana etsimässä ratkaisuja lapsen ja perheen tilanteeseen. Lapsen kertomusten tutkimisen avulla voidaan saada käsitys siitä, mitä lapset ovat kokeneet ja miten lapset ovat kokemuksensa ymmärtäneet ja merkityksellistäneet. Aikuisten ja erityisesti työntekijöiden on tärkeää kuulla lapsia itseään, jotta saadaan tietoa lasten kokemista asioista. Auttamiskäytännöissä ei voi kuitenkaan tuudittautua ajatukseen, että lapset tietävät itse parhaiten ratkaisut ongelmiinsa. Lapset saattavat olla traumatisoituneita, hoivaa ja huolenpitoa vaille jääneitä, jotka eivät tiedä paremmasta tai turvallisemmasta lapsuudesta. Lapset eivät voi toimia auttamisen pääasiallisina vastuuhenkilöinä, vaan kumppaneina, jotka yhdessä muiden toimijoiden kanssa voivat tehdä päätöksen omaksi parhaakseen. (Vikman 2009, 190-195.)

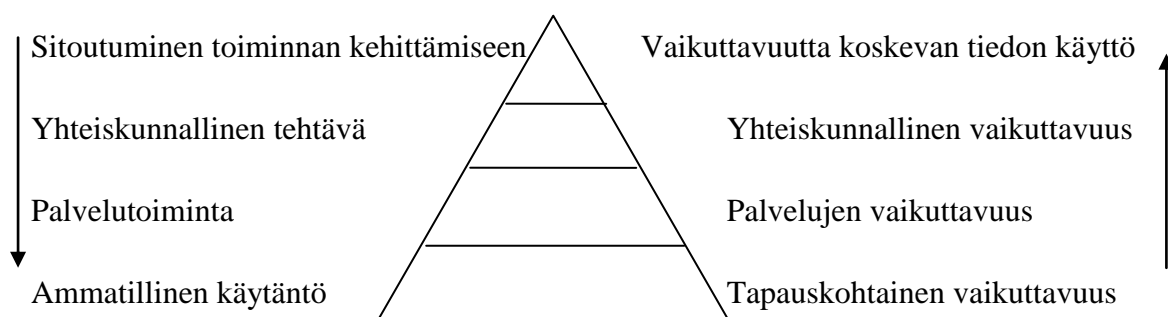
Edellä mainitut tutkimukset ovat käsitelleet lapsen tilannetta kriisitilanteiden, lastensuojelun avohuollon sekä sijaishuollon näkökulmista. Kyseiset tutkimukset vahvistavat tietoutta lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta sekä siitä, kuinka tärkeää on kuulla itse lastensuojeluasiakasta. Kuitenkaan lastensuojelun avohuollon vaikuttavuudesta ei ole käytettävissä valtakunnallisia seurantatietoja. Kyseinen seikka on selkeä puute suomalaisessa nyky-yhteiskunnassa, jossa lähes kaiken tulee perustua näyttöön tullakseen huomioiduksi. Uskon, että vaikuttavuuden systemaattinen seuranta ja aiheesta tehtävä tutkimus vahvistaa asiakkaan aseman lisäksi myös sosiaalityön asemaa, sillä seurannan avulla kyetään osoittamaan jo olemassa oleva, mutta tällä hetkellä osittain näkymätön tieto todeksi.

Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapsen elämässä osallisina olevat aikuiset ja auttamistyötä tekevät toimivat ajoissa, ennen kuin on liian myöhäistä, lasta kuunnellen. Näiden ajatusten pohjalta tahdon tutkia lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuutta lastensuojelun asiakkaan näkökulmasta tarkasteluna. Vaikuttavuuden todentamiseksi vaikuttavuutta tulee arvioida, mihin perehdyn seuraavassa luvussa.

## **4.2 Vaikuttavuuden arviointi**

Edellisessä luvussa kuvasin sosiaalityön vaikuttavuuden moninaisuutta ja merkitystä, mutta myös sitä, kuinka suomalaisen sosiaalityön vaikuttavuutta ei arvioida systemaattisesti. Sosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuuden todentamisen vuoksi arviointia tulee kehittää. Sosiaali- ja terveydenhuollon vaikuttavuustutkimus on kirjattu osaksi nykyistä hallitusohjelmaa (Pekkarinen, 2011,49). Vaikuttavuudella tarkoitetaan palveluprosessien kykyä saavuttaa haluttuja vaikutuksia. Vaikutuksia on vaikeaa arvioida etukäteen, minkä vuoksi vaikutusta arvioidaan vasta palvelutilanteiden jälkeen, sillä yleensä vaikutus ilmenee muutoksena asiakkaan tilanteessa. Kyseisen muutoksen tunnistamista voidaan kutsua vaikuttavuuden arvioinniksi. (Suhonen 2008, 4.) Merja Sinkkonen (2008, 19, 31-32) on kirjoittanut vuonna 2008 artikkelin tekemästään tutkimuksesta sosiaalipalvelujen vaikuttavuuden arvioinnista. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää kuntien sosiaalitoimen talouden käyttövälineitä ja taloudellisen vaikuttavuuden arvioinnin tilaa ja mahdollisuuksia. Sinkkosen tutkimus todentaa aiemmissä tutkimuksissa esiin nousutta tietoa siitä, että sosiaalialalla taloudellisen vaikuttavuuden arviointi rajautuu todellisuudessa usein ainoastaan kustannuslaskentaan eli käytännössä arviointia ei ole tehty lainkaan. Todellinen taloudellinen arviointi tulee perustua kustannusten ja vaikuttavuuden vertailuun ja arviointiin. Vaikka arviointia kohtaan on esitetty jopa vahvaa kritiikkiä, arvioinnin käytännöt ovat levinneet laajasti suomalaiseen yhteiskuntaan. Tämän päivän yhteiskunnallisessa tilanteessa on kiistatonta, että sosiaalipalvelujen vaikuttavuuden arviointi on välttämätöntä.

Sinkkosen (2008, 20) mukaan vaikuttavuudesta puhuttaessa on tärkeää tiedostaa, mitä vaikuttavuudella tarkoitetaan. Organisaatioissa voidaan erottaa neljä vaikuttavuuden tietämisen ja vaikuttavan toiminnan tasoa, mitä alla oleva kuvio havainnollistaa (kuvio 3). Alimmalle eli asiakastyön tasolle sijoittuu asiakas- tai tapauskohtainen vaikuttavuus, toiselle tasolle palvelujen taso ja palvelujen vaikuttavuus, kolmannelle tasolle yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja ylimmälle tasolle arviointitiedon hyödyntäminen.



KUVIO 3 Vaikuttavan toiminnan ja vaikuttavuuden tietämisen tasot organisaatiossa (soveltaen Sinkkonen 2008, 20)

Pro gradu -tutkielmani yhtenä tavoitteena on saada tietoa lastensuojelun avohuollon vaikuttavuudesta lastensuojelun asiakkailta. On tärkeää, että sosiaalityön asiantuntijoiden lisäksi lastensuojelutyön vaikuttavuudesta tietävät myös esimiestasolla työskentelevät ja poliittiset päättäjät. Sinkkosen (2008, 21) mukaan kunnallisten sosiaalipalvelujen tarkoituksena on lisätä asiakkaiden hyvinvointia, jonka vuoksi vaikuttavuuden arvioinnin tärkein vaihe on tunnistaa ja määrittää sosiaaliset ongelmat ja palveluja tarvitsevat kohderyhmät. Viime kädessä vaikuttavuus määrittää palvelun arvon. Vaikuttavuuden arvioinnin lähtökohdaksi tarvitaan tietoa asiakasmuutoksesta, sillä ilman asiakkaalta saatua tietoa vaikuttavuutta on mahdotonta määrittää. Tämän tulkinnan mukaan pro gradu -tutkielmani aihetta voidaan pitää hyvin ajankohtaisena ja tärkeänä, sillä tapauskohtaisen vaikuttavuuden kautta voidaan löytää yhteiskunnallisen vaikuttavuuden avainasiat.

Ari Suhosen (2008, 4-5) mukaan interventio on vaikuttavaa vain silloin, jos sen vaikuttavuus tiedetään. Sosiaalityössä vaikuttavuuden välttämättömänä ehtona on konkreettisen ja luotettavan seurantatiedon tuottaminen asiakkaiden hyvinvoinnin muutoksesta. Ilman tätä tietoa ei voida osoittaa toiminnan tosiasiallista vaikuttavuutta, ja näin ollen myös strategiset tavoitteet voivat jäädä saavuttamatta. Keskeisenä kysymyksenä vaikuttavuuden arvioinnissa onkin oikeanlaisen tiedon keruu (minkälaista tietoa, milloin ja keneltä tietoa on koottava). Arvioinnissa on tiedettävä asiakkaan tilanteesta tapahtuneen muutoksen lisäksi interventio, konteksti (asiakkaan tilanne) ja muutosmekanismi (voima, jonka avulla aikaansaadaan varsinainen muutos). Uskon, että lastensuojelun interventio voi olla vaikuttavaa, vaikka sitä ei kyetä todentamaan systemaattisen vaikuttavuuden arvioinnin puutteen vuoksi, mutta ilman todentamista vaikuttavuutta on haasteellista osoittaa esimerkiksi päättäjille. On myös muistettava, että sosiaalityön asiakkaiden tilanteet voivat olla moninaisia, minkä vuoksi johtopäätöksiä ei voida muodostaa suoraviivaisesti. Pro gradu -tutkielmani teemahaastattelun teemat olen pyrkinyt asettamaan siten, että niiden avulla voisin saada tietoa asiakkaan kokemuksesta lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta sekä millaista vaikuttavuutta tukitoimilla on ollut asiakkaan elämäntilanteeseen. Lisäksi olen asettanut yhdeksi teemaksi asiakkaan arvion siitä, olisiko asiakkaan elämäntilanne tällä hetkellä erilainen, jos hänelle tai hänen perheelleen ei olisi tarjottu avohuollon tukitoimia.

Arto Mustajoki (2005, 33) on kirjoittanut artikkelin tutkimuksen vaikuttavuudesta. Kyseisen artikkelin mukaan tiedeyhteisö suhtautuu vaikuttavuuskeskusteluun vaihtelevasti. Osa tutkijoista pitää koko ajattelutapaa jopa vaarallisena, sillä heidän mukaansa tutkimusta tulisi tarkastella aina ilman sen yhteiskunnallista merkitystä. Vaikuttavuusajattelussa saattaa olla vaarana, että tutkimusta arvostetaan pelkästään sen välittömän hyödynnettävyyden näkökulmasta käsin, mikä voisi olla kovin tuhoisaa vapaan tieteen kehittymisen kannalta. Tämänkaltaisen ajattelutapa lähtee ajatuksesta, että suurimman perustutkimuksen rahoittajan eli valtion tulisi olla riittävän viisas, jotta se tiedostaisi tutkimuksen merkityksen ilman sen konkreettista osoittamista. Toiset tutkijat ajattelevat taas siten, että tutkimuksessa tulee keskittyä hyödynnettävää tietoa tuottavaan tutkimukseen.



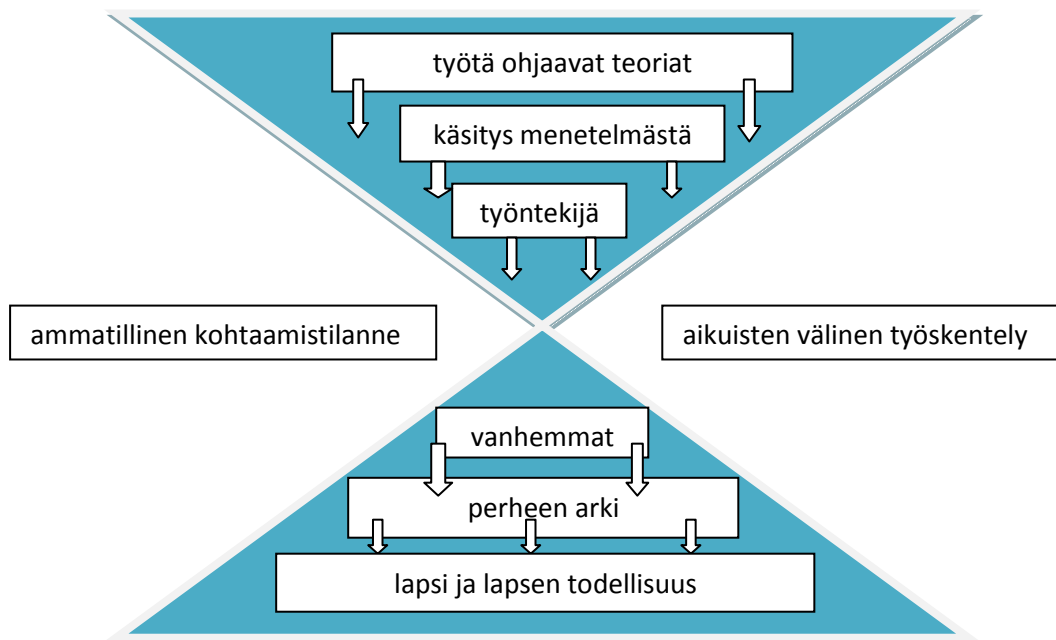
Tutkielmassani mainitut tutkimukset kertovat siitä, keitä lastensuojeluasiakkaat ovat, millaisista perheistä he tulevat ja mitkä ovat tyypillisimpiä perusteita lastensuojeluasiakkuudelle. Tutkimukset kertovat myös siitä, kuinka sosiaalityöntekijät uskovat työnsä vaikuttavuuteen, siitäkin huolimatta, että kovin moni lapsi on huostaanotettu. Tutkimukset korostavat myös ennalta ehkäisevän työn merkitystä ja sitä, kuinka lastensuojelutyön johdosta yhä useamman lapsen hyvinvointia on voitu parantaa. Tutkimukset pitävät sosiaalityön vaikuttavuutta merkittävänä ja käsittelevät sitä eri näkökulmista. Koen, että vaikuttavuusajattelulla on omat vaaransa, etenkin silloin, jos mittarina on pelkästään taloudellisen hyödyn tavoittelu. Näen kuitenkin vahvasti vaikuttavuuden arvioinnin tuomat hyödyt sekä työntekijöille, asiakkaille että koko organisaatiolle palvelujen kehittämisen kautta. Seuraavassa luvussa paneudun Johanna Hurtigin (2003) esittämään tihkuvan auttamistavan tulkintamalliin, sillä analysoin tutkimusaineistoani kyseiseen tulkintamalliin pohjautuen.

### **4.3 Tihkuvan auttamistavan malli**

Johanna Hurtig (2003, 37-40) esittää väitöskirjassaan tihkuvan auttamistavan mallin, mikä havainnollistaa lasten asemaa lastensuojelutyön prosessissa. Kyseinen tulkintamalli tiivistää lastensuojelukäytäntöjen logiikan ytimen sekä havainnollistaa sen pulmallisuuden, toki kärjistäen ja yksinkertaistaen. Tihkuvan auttamistavan malli ei ole yleinen kuvaus sosiaalityöstä, vaan se kuvaa niitä ajatusrakenteita, joihin lastensuojelukäytäntöjen toimintatavat pääosin nojaavat. Malli rakentuu näkemykselle, jonka mukaan tarve läheissuhteeseen on lapsen ensisijainen tarve. Usein lasta autetaan ikään kuin vanhempien läpi, jolloin vanhempien auttamisesta tulee tärkein keino lasten auttamiseen. Tihkuvan auttamistavan mallin mukaiset oletukset ovat seuraavanlaisia:

1. Lasten ongelmat ja avuntarpeet ovat yhteydessä perheeseen ja vanhempiin.
2. Lasten auttaminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa vanhempia auttamalla.
3. Vanhempien hyötyessä lapsikin hyötyy.

Lapsella on tarve tuntea itsensä rakastetuksi, hyväksytyksi ja arvostetuksi perheenjäseneksi, minkä vuoksi läheissuhteet ovat merkityksellisiä. Läheissuhteen äärimmäinen korostaminen voi johtaa kuitenkin siihen, että lasten ajatellaan kestävän automaattisesti puutetta, pettymyksiä, yksinoloa, turvattomuutta ja jopa väkivaltaa, kunhan heillä säilyy yhteys varhaisiin ihmissuhteisiin. Kyseisessä ajattelumallissa aikuisten ja työntekijöiden keskinäinen kontakti nähdään tärkeänä. Kontaktin avulla työntekijät tunnustelevat perheen arkea, perheestä olevaa huolta sekä jatkotyöskentelyn tarvetta. Keskustelut vanhemman ja työntekijän välillä ovat merkityksellisiä ja yhteistyösuhdetta rakennetaan kuunnellen, kysyen, neuvotellen ja ehdottaen. Työntekijät pyrkivät viestittämään vanhemmille, että lastensuojelullisesta huolestaan riippumatta he kunnioittavat vanhempia, ja haluavat ymmärtää perheen tapaa toimia sekä ajatella asioita. Työntekijän ja vanhemman luottamuksellisen suhteen rakentuessa lasten rooli on melko passiivinen ja vähäinen. Vanhempien saaman avun ajatellaan synnyttävän muutoksia vanhemmissa sekä perheen arjessa ja sitä kautta muutokset tihkuvat edelleen lapsiin. Lapsi asetetaan ikään kuin odottamaan hyötyä, jonka vanhemmat ovat saaneet. (Hurtig 2003, 37-40.) Seuraavalla sivulla oleva kuvio 4 havainnollistaa tihkuvan auttamistavan mallia, jossa työntekijän ja vanhemman välisen työskentelyn tulos tihkuu lapsen todellisuuteen.



KUVIO 4 Tihkuvan auttamistavan malli (soveltaen Hurtig 2003, 39)

Tihkuvan auttamistavan mallin havainnollistama piirre on, että tieto lapsista on usein suodattunutta, ammattilaisten ja vanhempien yhdessä luomaa. Kuitenkaan läheissuhteiden merkitystä lasten elämässä ei voi kiistää. Lasten auttaminen siten, ettei vanhempia auteta, jättää lapset yksin ongelmallisiin olosuhteisiin. On myös muistettava, että huostaanotto on aina viimesijainen, traumaattinen ratkaisu lapsen ja perheen ongelmiin. Avohuollon työskentely ei voi olla myöskään huostaanoton valmistelua, vaan työn sisältönä tulee olla perheen todellinen auttaminen. (Hurtig 2003, 38-40). Tihkuvan auttamistavan mallin pohjalta työskentelyä on kehitettävä siten, että vanhemman äänen lisäksi myös lapsen todellinen ääni tulee paremmin esiin. Tutkimukseni pyrkii tuomaan esille lapsen ja nuoren näkökulman ja kokemuksen lastensuojelun interventioista, sillä kaikkein eniten lastensuojelun tukitoimenpiteet koskettavat sen pääkohdetta, eli lasta. Seuraavaksi paneudun tutkimustehtävääni sekä siihen, kuinka tutkin lastensuojeluasiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia.

## 5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Koska olen kiinnostunut erityisesti lastensuojeluasiakkaiden omista kokemuksista ja näkemyksistä lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta, määrittelin tutkimustehtäväkseni tiedon tuottamisen lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta lastensuojelun asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna. Pro gradu - tutkielman tutkimusongelmaksi asetin seuraavan kysymyksen:

- Millaista vaikuttavuutta lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on lapsen hyvinvointiin lastensuojelun asiakkaan näkökulmasta tarkasteluna?

Tutkimusongelmaa pyrin avaamaan lisäksi seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

- Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia lastensuojelun asiakkailla on lastensuojelun avohuollon tukitoimista?
- Millainen merkitys lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on ollut lapsen ja hänen perheensä elämässä?

Tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä toimivat tutkielmassani mainitut aiemmat lastensuojelun tutkimukset vaikuttavuuden ja tiikuvan auttamistavan mallin lisäksi. Tutkimuksessani vaikuttavuutta arvioidaan pääasiassa lasten ja nuorten näkökulmasta, joten tiikuvan auttamistavan käsitettä sovelletaan sekä vanhemman että lapsen näkökulmasta käsin. Olen rajannut tutkimuskohteeni siten, että tutkin Järvi-Pohjanmaan perusturvan lastensuojelun asiakkaita, jotka ovat jo täyttäneet 18-vuotta, tai heidän lastensuojeluasiakkuutensa on muutoin päättynyt. Kyseiseen rajaukseen päädyin siksi, että työskentelen tällä hetkellä Järvi-Pohjanmaan perusturvan lastensuojelun sosiaalityöntekijänä ja tutkimuksen luotettavuuden sekä eettisyyden vuoksi en voisi tutkia niitä asiakkaita, joiden sosiaalityöntekijänä saattaisin olla. Lastensuojelun intervention osuessa yleensä asiakkaiden haasteellisiin elämäntilanteisiin koen myös siten, että vasta lastensuojeluasiakkuuden ja -työskentelyn jälkeen asiakas voi arvioida omaa tilannettaan objektiivisemmin. Lisäksi rajasin tutkimustani siten, että tutkin asiakkaita, joille on tarjottu avohuollon tukitoimena perhetyötä, tukiperhettä, tai heille on tehty päätös avohuollon

sijoituksesta. Tutkimukseni aiheen valintaan vaikutti henkilökohtaisen mielenkiintoni lisäksi haluni kehittää lastensuojelutyötä. Samalla saatiin myös arvokasta tietoa asiakkaiden näkemyksistä lastensuojelun vaikuttavuudesta. Seuraavassa luvussa tarkastelen reaali maailman tutkimusta, sillä sosiaalitieteiden parissa tehtävä tutkimus on usein reaali maailman tutkimusta, mikä on varsin haastavaa, sillä ihmisten tilanteet saattavat olla varsin monimutkaisia ja huomioitavia näkökulmia on useita (Robson 2002, 3-4).

## **5.1 Reaali maailman tutkimuksesta**

Colin Robsonin (2002) mukaan reaali maailman tutkimusta tehdään siellä, missä on todellista elämää steriilien laboratorioden ulkopuolella, esimerkiksi työpaikoilla, kouluissa, kodeissa ja sairaalamaailmassa. Ihminen on hyvin monimutkainen kokonaisuus, joka on muun muassa perimänsä, sosiaalisen ympäristönsä ja elinolosuhteidensa tuotos. Tutkimusalana sosiaalitiede on varsin käytännönläheistä ja erilaisiin tilanteisiin soveltuvaa, sillä sosiaaliselle vuorovaikutukselle, yhteiskunnalliselle tilanteelle ja ihmisten käyttäytymiselle löytyy yleensä aina teoreettinen perusta. Ihmisten ollessa reaali maailman tutkimuksen keskiössä, kaikkia tutkimukseen vaikuttavia tekijöitä ei voida täysin huomioida ihmisen ainutlaatuisuudesta ja erityisyydestä johtuen. Tämän vuoksi sosiaalitieteeseen ei voida kehittää tiettyä tieteeseen pohjautuvaa kaavaa, jonka mukaan ihminen toimisi aina samankaltaisesti samantapaisissa tilanteissa. On myös todella harvinaista, lähes mahdotonta, että reaali maailman tutkimukseen osallistuva ihminen olisi jatkuvan seurannan alla, jolloin voitaisiin huomioida kaikki mahdolliset tutkimukseen vaikuttavat tekijät. Kyseisen seikan vuoksi jotkut tieteilijät kyseenalaistavat sosiaalitieteiden tieteellisyyden ja tarpeellisuuden. Sosiaalitieteitä on kritisoitu muun muassa siitä, että sosiaalista ilmiönä ei voida asettaa mihinkään konkreettiseen, kosketeltavaan asiaan, vaan se on abstraktina ihmisten mielissä ja näyttäytyy ihmisten tulkintojen sävyttämänä. Todellisuutta ei voi myöskään määritellä objektiivisesti, vaan subjektiivisesti, sillä todellisuus on aina sosiaalisen toiminnan tulkintaa. Sosiaalitieteen asema on kuitenkin vuosien saatossa jatkuvasti vahvistunut ja saanut kritiikistä huolimatta

myös vahvuutta omana tieteenään. On hyvä huomioida, että realismin perusajatuksena on oletus siitä, että todellisuus on olemassa, ja ihmisellä itsellään on itsenäinen tietoisuus siitä. (Robson 2002, 3-4, 8-9, 21, 23, 33.)

Lastensuojeluasiakkaiden kokemusten ja näkemysten tutkiminen lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta on juuri sosiaalisen toiminnan tulkintaa, joka on sävyttynyt asiakkaiden omilla merkityksillä ja todellisuudella. Pro gradu –tutkielmani tarkoituksena on tuottaa tietoutta asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna, jotta lastensuojelun palveluja voitaisiin kehittää paremmin asiakkaan näkökulman huomioivaksi ja asiakkaiden ääni voisi tulla kuulluksi vahvemmin. Seuraavaksi kuvaan kvalitatiivista tutkimusmenetelmää, minkä olen valinnut tutkimusmenetelmäksi lastensuojeluasiakkaiden näkemysten ja kokemusten tutkimisessa.

## **5.2 Lastensuojeluasiakkaiden näkemysten ja kokemusten tutkiminen**

Tutkielmassani olen kiinnostunut lastensuojelun asiakkaiden näkemyksistä ja kokemuksista lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta lapsen hyvinvointiin. Kvalitatiivisen tutkimuksen yhtenä lähtökohtana on tutkittavien näkökulman huomioiminen (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009, 162 -163), minkä vuoksi kvalitatiivisen tutkimusmenetelmän valinta tuntui varsin luontevalta jo ensimmäisestä ajatuksesta lähtien. Kvalitatiivisen tutkimuksen eri tutkimusorientaatiot korostavat sosiaalisten ilmiöiden merkityksellistä luonnetta ja tarvetta ottaa tämä huomioon kuvattaessa, tulkittaessa tai selittäessä kommunikaatiota, kulttuuria tai sosiaalista toimintaa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto kootaan luonnollisissa, todellisissa tilanteissa ja siinä suositaan ihmistä tiedonkeruun instrumenttina. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa valitaan myös kohdejoukko tarkoituksenmukaisesti, eikä satunnaisotoksen menetelmää yleensä käytetä. Itse tutkimus toteutetaan joustavasti, ja suunnitelmia voidaan muuttaa tarvittaessa. Tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 162 -165.)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa keskitytään usein pieneen määrään tapauksia ja niitä pyritään analysoimaan mahdollisimman tarkasti. Tämän vuoksi aineiston tieteellisyyden kriteeri ei olekaan aineiston määrässä vaan laadussa. Tutkittavien näkökulmaa tutkittaessa osallistuvuuden merkitys korostuu. Osallistuminen tutkittavien elämään ei ole kuitenkaan tutkimuksen teon ehdoton edellytys, mutta kenttätyön avulla tutkija pääsee läheiseen kosketukseen tutkittavien kanssa. (Eskola, Suoranta 1998, 15-18.) Kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä käyttäen uskoin saavani vastauksen tutkimusongelmaani, eli kysymykseen: ” *millaista vaikuttavuutta lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on lapsen hyvinvointiin lastensuojelun asiakkaan näkökulmasta tarkasteluna*”. Huomattavasti vaikeampaa oli tehdä päätöstä siitä, millainen lähestymistapa olisi paras tutkielmani kannalta. Mietin pitkään, kuinka voisin saada parhaiten tietoa lastensuojeluasiakkailta ja mikä olisi paras tapa analysoida tutkimusaineistoa. Pohdin myös sitä, onko eettisesti oikein ja järkevää tehdä tutkimusta samalta maantieteelliseltä alueelta, missä itse toimin tällä hetkellä lastensuojelun sosiaalityöntekijänä. Olen kuitenkin aidosti kiinnostunut lastensuojeluasiakkaiden kokemuksista ja halusin pitää kiinni alkuperäisestä ajatuksestani, joten päädyin rajaamaan tutkimuskohteeni entisiin lastensuojeluasiakkaisiin ja heihin, jotka eivät ole koskaan olleet asiakkainani.

Metodologisen lähestymistavan valintaan vaikutti myös vahva haluni kohdata tutkimukseeni osallistuvat tutkimustilanteessa. Pohdin etnografisen tutkimusmenetelmän käyttämistä tutkielmassani, mutta jouduin hylkäämään sen käytännön syistä, sillä minulla ei ollut mahdollisuutta osallistua havainnoimalla entisten lastensuojeluasiakkaiden elämään eli sosiaalisen todellisuuden luonnollisiin olosuhteisiin. Etnografisella tutkimuksella on myös tarkoitus kuvata erilaisia toiminnallisia käytäntöjä ja kokea oppimalla eli elämällä tutkittavassa yhteisössä tietyn ajan (Eskola & Suoranta 1998, 105-106). Fenomenologista lähestymistapaa pohdin myös pitkään. Fenomenologia voidaan määritellä yleisesti tutkimukseksi ilmiöiden olemuksista ja se pyrkii tutkimaan tietoisuuden rakenteita havaintokokemuksessa (Kakkori & Huttunen 1-2). Fenomenologian mukaan jokainen kokee todellisuuden eri tavalla ja ainutkertaisesti. Merkitykset ovat ihmisten välisiä ja ihmisiä yhdistäviä, sillä yksilön kokemus muotoutuu tietyssä paikassa ja ajassa suhteessa eri asioihin (Vilka 2005, 134-136). Fenomenologia sulkee pois syy-seuraussuhteiden tutkimisen, joten fenomenologisen lähestymistavan valitessani en olisi voinut tutkia

vaikuttavuutta, minkä tutkimista pidän tutkielmani kantavana ajatuksena. Lopulta päädyin hermeneuttiseen lähestymistapaan, jota voidaan pitää oppina tulkinnasta (Kakkori & Huttunen 1). Tutkimukseni voidaan määritellä myös kokemukselliseksi vaikuttavuustutkimukseksi, minkä kohteena on joukko entisiä lastensuojeluasiakkaita tietyltä maantieteelliseltä alueelta. Seuraavassa luvussa perehdyn tarkemmin hermeneuttiseen lähestymistapaan.

### **5.3 Hermeneuttinen lähestymistapa**

Tutustuessani kvalitatiivisen tutkimuksen eri metodilajeihin, ihastuin hermeneuttiseen lähestymistapaan, jonka ideana on, että on kulttuurinen ja sosiaalinen todellisuus on merkitysten läpäisemää. Voidaan myös sanoa, että sosiaalinen todellisuus on olemassa merkitysten kautta ja hermeneuttista metodia käytetään nimenomaan merkitysten paljastamiseen. Hermeneuttista metodia kuvaa hyvin hermeneuttinen kehä, jolla kuvataan tutkijan ymmärtämisen tapaa. Ymmärtäminen perustuu aina tutkijan lähtökohtiin. Tutkimuksen edetessä tutkija palaa aina takaisin lähtökohtiinsa oivaltamisen ja ymmärryksensä laventuessa. Samalla tutkija muodostaa uusia lähtökohtia. Oivaltaessaan ja ymmärtäessään tutkija palaa takaisin korjaamaan sekä luomaan uusia lähtökohtia. Tämän lukutavan mukaan tutkija irtautuu hiljalleen tietoisesti niistä piirteistä ja ajatuksista, jotka koskettavat häntä itseään eikä tutkittavaa kohdetta. Tämän vuoksi hermeneuttisella metodilla muodostettu teoria ei ole kiinni niissä ajatuksissa ja oletuksissa, joita tutkija on tehnyt tutkimuksensa alussa. Teoria muodostuu lähtöoletusten, tutkimisen, tapahtumien ja jatkuvasta edellisen tason ymmärtämisen tason ylittämisestä. Tavoitteena on, että lopuksi jää tulkinta, joka kuvaa mahdollisimman uskottavasti tutkittavaa kohdetta. (Vilka 2005, 146.)

Kehämäisyys tarkoittaa hermeneuttisessa metodissa sitä, että ymmärtäminen tapahtuu tulkinnan ja tutkijan oman ymmärryksen välillä. Tulkintoja tehdään useassa eri vaiheessa ja tulkintojen uskottavuutta arvioidaan jokaisen vaiheen jälkeen. Kehämäisen



ymmärtämisen aikana tutkijan tulkinnan tulisi syventyä ja korjaantua vaihe vaiheelta. Hermeneutiikan tehtävänä on myös vajavaisen ja häiriintyneen yhteisymmärryksen korjaaminen. Tutkimusaineistoa hankittaessa tulkintoja tehdään välittömästi kuunnellen ja seuraten haastateltavaa. Välittömiä tulkintoja kannattaa jatkaa myös jokaisen tehdyn tutkimushaastattelun jälkeen purkamalla ne välittömästi. Tämän jälkeen litteroitu teksti luetaan sekä tehdään alustava tulkinta ja vasta tämän jälkeen lähdetään tekemään seuraavaa tutkimushaastattelua. Näin tutkijan ymmärrys lavenee asteittain aineistolähtöisesti. Varsinainen tutkimusaineiston ryhmittely, luokittelu ja tulkinta teorian avulla tehdään vasta sen jälkeen, kun koko aineisto on kerätty. Hermeneuttisen kehän kulkemisen ehtona on, että tutkija tuntee tutkimansa asiasisällön ja maailman, jossa asiasisältö on tuotettu ja josta merkitykset kumpuavat. (Vilka 2005, 147-149.)

Varto (1992, 56-59) kirjoittaa, että Rauhalan mukaan merkityssuhde laadullisen tutkimuksen mielessä tarkoittaa yleisesti, että *”koettu mielellinen sisältö asettuu suhteessa maailman tai jonkin sen osan kanssa siten, että maailma tai sen osa merkitsee ihmiselle sitä, mitä hän kokee.”* Merkityssuhdetta voidaan eritellä jakamalla merkitys yksittäissuhteisiin, jotka liittyvät jokaisen merkityssuhteeseen. Tutkimustilanteessa tulee olla: 1) jokin ihmismieli, jolle mielellinen sisältö on olemassa (taju, tietoisuus), 2) jokin kokemuksen kohde, josta mielellinen sisältö on, 3) mielellinen sisältö, jonka avulla jokin ymmärretään ja tulkitaan sekä 4) kieli, jolla mielellinen sisältö voidaan kiinnittää. Kvalitatiivisessa tutkimusmenetelmässä yleisin tutkimuksen asetelma on merkityksen paradigma, mikä edellyttää, että tutkija kiinnittää vakavaa huomiota kysymyksiin, jotka koskevat merkitysten tulkintaa ja ymmärtämistä. *Tutkimuskohteena on aina toinen kuin minä, joten hermeneuttinen ongelma on ratkaista menetelmällisesti totalisoivasta asenteesta irtautuminen ja tutkimuskohteen tulkinnan kohdalliseksi saaminen.* Hermeneuttinen tarkastelutapa tähtää tulkintaan ja ymmärtämiseen, koska toisen täydellinen ymmärtäminen ei ole mahdollista. On tärkeää muistaa, että tutkimuksellinen tulkinta ja ymmärtäminen tuottavat tulosta ainoastaan silloin, kun niiden päämäärä on etukäteen asetettu mahdollisuuksien rajoihin.

Hermeneuttisen filosofian tutkimus korostaa, että jokainen uusi lukutapa vie lähemmäksi tutkimuskohteen mieltä ja avaa kohdetta todellistumiseen. Se myös syventää tutkijan itseymmärrystä. Kun nämä kaksi asiaa kehittyvät hermeneuttisessa tarkastelussa, mahdollistuu tutkijan ja tutkittavan lukutapojen erottaminen sekä muiden lukutapojen ymmärtäminen. Koska ymmärtäminen ja tutkimuskohteen tavoittaminen on tapahtunut kehämäisesti, teoria syntyy siitä, että tutkimuksen lähtökohtaoletukset ylitetään. Teoria ei ole siis sidoksissa niihin oletuksiin, joita tutkija on tehnyt tutkimuksensa alussa, vaan teoria syntyy tutkimuksesta eli tutkimisen tapahtumista ja edellisen tason ylittämisestä (Varto 1992, 69, 108.)

Hermeneuttinen lähestymistapa sekä kiehtoi että kauhistutti minua. Koska olen työskennellyt lastensuojelun sosiaalityöntekijänä lähes neljä vuotta, olen jo muodostanut oman mielipiteeni koulutukseeni ja työkokemukseeni pohjautuen lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta, nimenomaan lastensuojelun asiakkaiden elämänlaatua ja hyvinvointia parantavina. Tutkimukseni aikana oli mielenkiintoista kohdata lastensuojelun entiset asiakkaat ja kuulla heidän mielipiteensä, kokemuksen ja näkemyksensä lastensuojelutyöstä. Halusin kuulla heitä herkällä korvalla, avoimin mielin ja pyrkiä siihen, etten johdattele heitä tietynlaisten vastausten antamiseen. Mielenkiinnolla odotin oman ymmärrykseni laajenemista ja kuinka tutkittavien näkemykset ja kokemukset avartaisivat omaa merkitysten maailmaani. Tulkitessani tutkimusaineistoani hämmästyin yhä uudelleen lastensuojelun interventioiden vahvuutta lastensuojeluasiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna. Lastensuojelun väliintulo muuttaa väistämättä perhedynamiikkaa, ravisuttelee itsestäänselvyksiä sekä tekee näkyväksi vaietetut asiat. Lastensuojelun kosketus näkyy asiakkaan elämässä huolimatta siitä, kokeeko asiakas lastensuojelutyön seuraukset hyödyllisenä tai haitallisena.

## 5.4 Teemahaastattelu aineistonhankintamenetelmä

Haastattelua käytetään hyvin yleisesti sosiaalitieteen tutkimuksessa tiedonkeruutapana. Haastattelumenetelmät voivat olla strukturoituja, puolistrukturoituja tai strukturoimattomia. Haastattelumuodon valinta riippuu siitä, kuinka syvällistä tietoa haastattelun avulla halutaan saada. (Robson 2005, 269-270.) Hirsjärven & Hurmeen (2008, 41-43) mukaan haastattelun toteuttavan tutkijan tulee välittää kuva haastateltavan ajatuksista, kokemuksista ja tunteista. Tutkimusprosessille haastattelulla on välillinen arvo, ja se toimii myös osana laajempaa tieteellistä päättelyjen ketjua. Haastattelulle on luonteenomaista, että haastattelu on haastattelijan alkuun laittama ja ohjaama. Haastattelijan tulee myös motivoida haastateltavaa ja osoittaa haastattelun luottamuksellisuus. Haastattelijan tehtäviin kuuluu myös tietty uteliaisuus ja jopa outojen kysymysten esittäminen.

Teemahaastattelu on yleisin tutkimushaastattelun lajeista. Sitä kutsutaan myös puolistrukturoiduksi haastattelumenetelmäksi, jonka tunnusmerkkeinä pidetään etukäteen määriteltyjä kysymyksiä. Haastattelutilanteessa kysymysten muotoa sekä järjestystä voidaan muuttaa ja haastattelijalla voi antaa kysymyksiä selventäviä esimerkkejä. (Robson 2005, 270.) Teemahaastattelua voidaan käyttää sekä kvalitatiivisessa että kvantitatiivisessa tutkimuksessa. Teemahaastattelurunkoa laadittaessa keskitytään yksittäisten kysymysten sijasta teema-alueuutteluun. Tällöin teema-alueet edustavat teoreettisten pääkäsitteiden spesifioituja alakäsitteitä ja luokkia. Teema-alueuuttelun jälkeen voidaan muotoilla konkreettiset haastattelukysymykset, jotka ovat kaikille samat. Vastauksia ei ole sidottu tiettyihin vastausvaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vastata kysymyksiin omin sanoin. Teemahaastattelussa kaikkein oleellisinta on, että yksityiskohtaisten kysymysten sijaan haastattelu etenee tiettyjen, ennalta määrättyjen keskeisten teemojen varassa. Tämä vapauttaa haastattelun tutkijan näkökulmasta tuoden voimakkaammin tutkittavan äänen kuuluviin. Teemahaastattelussa huomioidaan ihmisten tulkinnat ja merkitykset asioista. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48, 66.)

Pro gradu -tutkielmani teemahaastattelun teemoiksi olen määrittänyt seuraavat teemat: 1) Asiakkaan ja hänen perheensä elämän tilanne silloin, kun heille tarjottiin lastensuojelun avohuollon tukitoimia, 2) asiakkaan oma näkemys siitä, miksi hänelle/perheelle tarjottiin lastensuojelun avohuollon tukitoimia, 3) asiakkaan kokemus lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta, 4) millaista vaikutusta tukitoimilla oli asiakkaan elämäntilanteeseen, 5) asiakkaan arvio siitä, olisiko asiakkaan elämäntilanne tällä hetkellä erilainen jos hänelle/ perheelle ei olisi tarjottu avohuollon tukitoimia, 6) asiakkaan kokemus lastensuojelun työntekijöiden ja muiden viranomaisten työskentelystä, 7) asiakkaan kokemus siitä, tuliko hän kuulluksi lastensuojelun asiakkaana ja 8) voisiko asiakas suositella tukitoimia jollekin, jonka nykyinen elämäntilanne muistuttaa hänen mennyttä elämäntilannettaan. Teemojen määrittelemisen oli yllättävän haasteellista, sillä teemoista tulee helposti tiettyyn suuntaan johdattelevia tai niihin annettujen vastauksien kautta ei saa vastauksia tutkimuskysymyksiin. Teemahaastattelun pohjalta tehtävän analyysin avulla pyrin tutkimaan asiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia lastensuojelun avohuollon tukitoimista sekä tulkitsemaan lastensuojelun avohuollon tukitoimien merkitystä lapsen ja hänen perheensä elämässä. Aineiston analysoinnin rinnalla tein myös tulkintaa hermeneuttisella lähestymistavalla ja vertasin tuloksia tihkuvan auttamistavan malliin. Jo tutkimussuunnitelmaa tehdessäni, mutta etenkin teemahaastattelujen toteuttamisvaiheessa ja aineiston litteroinnin aikana pohdin tutkimuksen eettisyyttä, johon paneudun seuraavaksi.

## **5.5 Tutkimuksen eettisyys**

Robson (2005, 65-66) on pohtinut tutkimuksen eettisyyttä monelta eri näkökulmalta aina tutkijan stressitason vaikutuksesta tutkimukseen, eettisiin periaatteisiin ja tutkittavien haavoittuvuuteen esimerkiksi sen vuoksi, että heidät voitaisiin tunnistaa tutkimuksen perusteella. Ennen tutkimuksen aloittamista tutkijan on tärkeää tiedostaa omat eettiset periaatteensa ja miettiä sitä, mistä hän saa tutkijana oikeuden tietää ja tutkia ihmisten henkilökohtaisia asioita, jotka voivat olla hyvin arkoja ja kipeitä asioita. Eri ammattialoilla on myös omat eettiset periaatteensa, joihin kyseisen ammattiryhmän edustajat sitoutuvat jo

opiskelujensa aikana. Kuitenkin tärkeintä on, että tutkija itse tiedostaa omat eettiset periaatteensa ja tekee tutkimustyötään eettisyys huomioiden.

Sosiaalialan erityisyyttä kuvaa vahvasti alan työvoimaintensiivisyys, naisvaltaisuus ja henkilökohtaisen vuorovaikutuksen merkityksen korostuminen. Sosiaalihuollon viimesijaisuus asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna tuo työskentelyyn myös vahvan eettisen latauksen. (Sinkkonen 2008, 19.) Tutkijan tulee huomioida eettisten periaatteidensa lisäksi myös moraaliset periaatteensa. Molemmat periaatteet pyrkivät erottelamaan hyvän ja pahan, oikean ja väärän, mutta silti niillä on omat erityispiirteensä ja eroavaisuutensa. Perinteisesti on ajateltu siten, että tieteen tulee olla arvovapaata, arvoneutraalia ja että tutkijan tulee pysytellä objektiivisena (Bundy-Fazioli ym. 2009, 1451). Todellisuudessa tiede ei ole kuitenkaan vapaata edellä mainituista asioista, sillä tutkija itsessään vaikuttaa tutkimukseen omien arvojensa ja periaatteidensa kautta. Kokemuksellinen reaali maailman tutkimus sisältää eettisiä haasteita kvantitatiivista tutkimusta enemmän, sillä tutkittavien tuottama tieto kulkee aina tutkijan tulkinnan kautta. (Robson 2005, 66.)

Corbettan (2003, 283-285) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen haastattelun standardoimattomuus on samanaikaisesti sen vahvuus ja heikkous. Tutkimuksen kannalta voi olla tärkeää, että tutkimuksen teemoja ja kysymyksiä voi muotoilla uudelleen tai jättää osa kysymyksistä jopa kysymättä, mikä näyttäytyy tutkimuksen vahvuutena. On kuitenkin huomioitava, että jos haastattelukysymyksiä muokataan kesken tutkimusprosessin, saadut vastaukset eivät voi olla keskenään vertailukelpoisia. On tärkeää huomioida kyseinen seikka ja tuoda se myös esiin tutkimusraportissa. Asiaa on pohdittava myös eettisestä näkökulmasta ja perustella, miksi on päätytty kyseisiin muutoksiin.

Lastensuojelututkimuksen aiheet ovat usein kovin arkaluontoisia ja vaikeita lähestyä. Tutkijan tulee pohtia sitä, onko eettisesti oikein jättää tutkimatta jo etukäteen haastaviksi miellettyjä aiheita. Kuinka sosiaalialan asiantuntijat suhtautuvat siihen, jos esimerkiksi asiakkaiden näkemyksiä tutkittaessa vastauksiksi saadaan pelkästään negatiiviseksi

palautteeksi miellettyjä vastauksia? Entä jos tutkittavat eivät näe mitään vaikuttavuutta heille tarjotuilla lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteillä ja kuitenkin kyseiset tukitoimenpiteet ovat olleet kalliita taloudellisesti mitattuina? Koen, että positiiviseksi miellettyjen vastausten lisäksi myös vähemmän mieluisilla vastauksilla on tärkeä merkitys lastensuojelutyön ja palvelujen kehittämisen kannalta.

Tutkimussuunnitelmavaiheessa pohdin pitkään sitä, onko eettisesti oikein tutkia oman työskentelyalueeni entisiä lastensuojeluasiakkaita. Asun perheineni Järvi-Pohjanmaalla ja on todennäköistä, että tulevaisuudessa voin törmätä haastattelemiini henkilöihin, minkä vuoksi pohdin tarkkaan haastattelun toteuttamista ja sitä, kuinka kiusallisena haastateltavat voivat kokea kohtaamiseni jatkossa. Pohdin myös sitä, mikä vaikutus tutkimukseni luotettavuudelle on sillä, että oman työyhteisöni työntekijät antoivat minulle haastateltavien nimet sen sijaan, että olisin valinnut haastateltavat summittaisesti tietystä otoksesta. Pohdin, vaikuttaako kyseinen seikka tutkimukseni kriittisyyteen. Koska määrittelen tutkimukseni kokemukselliseksi vaikuttavuustutkimukseksi ja koen, että jokaisen lastensuojeluasiakkaan tarina on merkityksellinen, päätin jatkaa tutkimustani suunnitelman mukaan. Myös tutkimusongelmaani tunteman suuren kiinnostukseni vuoksi halusin yrittää toteuttaa haastattelut Järvi-Pohjanmaalla. Tutkimuksen analysointi- ja tulkintavaiheessa pyrin olemaan mahdollisimman kriittinen ja vaikka haastateltavilla oli ristiriitaisia, osin jopa epämiellyttäviä kokemuksia lastensuojelun interventioista, yllätyin myös positiivisesti haastateltavien myönteisten kokemusten määrästä.

Ottaessani puhelimitse yhteyttä haastateltaviin, koin, että he mielsivät minut enemmän sosiaalityöntekijäksi kuin tutkijaopiskelijaksi. Uskon, että sosiaalityöntekijätyötehtävälläni on myös vaikutusta siihen, että jokainen suostui haastatteluuni, sillä yleensä sosiaalityöntekijät ohjaavat lastensuojeluasiakkaitaan eri elämäntilanteissa. Koin haastattelun toteuttamisen haastavimmiksi hetkiksi juuri nämä puhelut, sillä puheluni tulivat haastateltaville yllätyksenä, johon he eivät olleet osanneet varautua etukäteen. Valitsin tarkoin sanani, sillä puhelun aikana haastateltavat saivat tietää, että heille entuudestaan vieras henkilö tietää heidän lastensuojeluasiakkuudestaan, mikä voi sisältää arkoja ja traumaattisia kokemuksia. Kerroin tutkimusluvastani, jonka koin eettisesti

ehdottoman välttämättömäksi sekä vaitiolovelvollisuudestani ja siitä, että haastateltavia ei voi tunnistaa tutkimusraportistani. Haastattelutilanteissa pyrin irtautumaan sosiaalityöntekijän roolista ja asetuin tutkijan rooliin. Yllätyksekseni itse haastattelutilanteet sujuivat luottamuksellisessa sekä luontevassa ilmapiirissä ja huomioin, että osa haastateltavista oli etukäteen miettinyt, mitä he haluavat minulle kertoa ja millaista palautetta he haluavat antaa heille tarjotusta lastensuojelutyöstä. Kahta haastattelua lukuun ottamatta toteutin haastattelut työpaikallani esimieheni luvalla, minkä uskon asiakkaiden kokeneen neutraalimmaksi ympäristöksi, kuin esimerkiksi sen, että olisin mennyt heidän kotiinsa. Toki fyysisellä paikalla oli merkitystä sille, että haastateltavat saattoivat mieltää minut tutkijan roolia vahvemmin sosiaalityöntekijän rooliin. En kuitenkaan näe edellä mainittuja seikkoja ongelmana, sillä tiedostin kyseiset asiat jo tutkimussuunnitteluvaiheessa. Tutkimukseni aihe itsessään on myös lastensuojelua vahvimmillaan ja hermeneuttinen lähestymistapa edellyttää tutkijan tuntevan tutkittavan aiheen. Tehtyäni kaikki kahdeksan haastattelua aloitin aineiston tulkinnan ja analyysin, josta seuraavassa luvussa tarkemmin.

## 6 AINEISTON ESITTELY

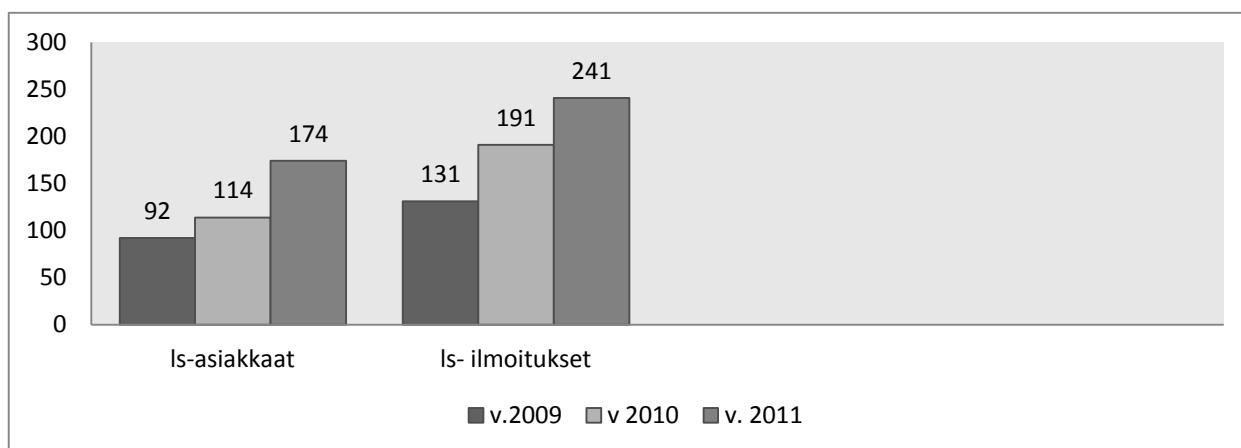
Pohtiessani tutkimuskohdettani ja sen rajausta tiedostin, että tutkittavien motivointi tutkimushaastatteluun voi osoittautua haasteelliseksi. Kuitenkin haluni saada tutkittua tietoa lastensuojelun asiakkaiden näkökulmasta tarkasteltuna oli niin vahva, että tahdoin toteuttaa tutkimuksen. Koin aiheeni tärkeäksi lastensuojelun kokemustiedon ja vaikuttavuustutkimuksen kartuttamisen vuoksi, mutta myös lastensuojelutyön kehittämisen ja asiakkaan näkökulman esiintuomisen kannalta. Vastaavanlaista tutkimusta ei ole aiemmin tehty Järvi-Pohjanmaan alueella. Ymmärrän, että lastensuojeluasiakkaat, joiden asiakkuus on jo päättynyt, eivät välttämättä halua palata aikaan, mikä voi herättää kipeitä muistoja. Kuitenkin lastensuojelutyön ja -tutkimuksen kannalta tutkimushaastattelussa voi tulla esiin tärkeitä ja hyödyllisiä tärkeitä näkökulmia.

Tutkimus toteutettiin Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alueella, mihin kuuluvat Alajärvi, Soini ja Vimpeli. Järvi-Pohjanmaa sijaitsee Etelä-Pohjanmaan maakunnassa, etäällä maakuntakeskuksesta ja se tarjoaa asukkailleen turvallisen asuin ympäristön, hyvät vapaa-ajan palvelut sekä monipuoliset mahdollisuudet erilaisiin harrastustoimintoihin (Mäkinen, 2012, 6). Alueen väestöstä yli 90 prosenttia asuu rivi- ja pientaloissa. Väestön työttömyysaste on hieman korkeampi koko maan lukuihin verrattuna, kun taas koulutustaso on matalampi. Myös valtionveronalaiset tulot (euroa/tulonsaaja) jäävät selvästi alle koko maan keskitason. (Tilastokeskus, 2012.)

Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alueen lastensuojelun työntekijöillä on yhteinen esimies ja varsinaisten lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden lisäksi myös sekä sosiaalihoaja että perhetyöntekijät tekevät lastensuojelutyötä. Lisäksi yhteistyötä tehdään eri viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa, esimerkiksi perheneuvolan, koulujen, poliisin ja terveydenhuollon henkilöstön kanssa. Kuten valtakunnallisesti, myös Järvi-Pohjanmaalla lastensuojelun avohuollon asiakkaiden määrä on kasvanut vuosi vuodelta (T. Mäkinen, henkilökohtainen tiedonanto 23.08.2012), mikä voidaan todeta seuraavalla sivulla olevasta kaaviosta 1. Kyseisestä kaaviosta voidaan nähdä myös lastensuojeluilmoitusten kasvanut



määrä (ks. kaavio 1). Lastensuojeluasiakkuuksien sekä lastensuojeluilmoitusten määrän kasvuun ovat vaikuttaneet monet eri tekijät, mutta työkokemukseni perusteella oma näkemykseni on, että lasten, nuorten ja perheiden näkyvämmän pahoinvoinnin, ongelmien kasaantumisen, nuorten syrjäytymisen sekä hukassa olevan vanhemmuuden lisäksi etenkin lastensuojeluilmoitusten määrän lisääntymiseen on vaikuttanut myös uudistunut lastensuojelulaki, jonka 25 § (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417) velvoittaa yhä useamman lasten ja nuorten kanssa tekemisissä olevan tahon tekemään lastensuojeluilmoituksen, jos heille on herännyt lastensuojelullinen huoli lapsen tilanteesta. Viime vuosien aikana Järvi-Pohjanmaalla on myös kehitetty lastensuojelun avohuollon palveluja (esimerkiksi perhetyötä ja koulukuraattoritoimintaa), mikä näkyy lastensuojeluasiakkuuksien määrässä. Uskon, että tämän päivän avohuollon tukitoimien kautta toteutettava lastensuojelutyö näkyy tulevaisuudessa siten, että huostaanottojen tarve vähenee.



KAAVIO 1 Järvi-Pohjanmaan lastensuojelun avohuollon asiakkaiden sekä lastensuojeluilmoitusten määrä vuosina 2009-2011 (T. Mäkinen, henkilökohtainen tiedonanto 23.08.2012)

Tutkimuksen toteuttamista varten tarvitsin tutkimusluvan sosiaalityön johtajalta ja tutkimusluvan myöntämisen jälkeen ryhdyin entisten asiakkaiden tavoittelemiseen. Alkuperäisenä tarkoitukseni oli kartoittaa kaikki entiset lastensuojeluasiakkaat, joille on tarjottu tutkimuksessa tutkittavia avohuollon tukitoimia tietyllä aikavälillä. Tämän jälkeen olisin valinnut arvalla tutkimukseen valittavat asiakkaat. Koska ennen uuden

lastensuojelulain voimaantuloa kaikista avohuollon tukitoimenpiteistä ei oltu tehty erillistä lastensuojelupäätöstä ja kaikkien entisten lastensuojeluasiakkaiden kartoittaminen tietyltä aikaväliltä olisi ollut haasteellista, hylkäsin alkuperäisen ajatukseni. Lopulta haastatteluun kutsumani henkilöt valikoituivat eri alueiden sosiaalityöntekijöiden kanssa käymieni keskustelujen pohjalta. Haastateltavia valitessani korostin sitä, että toivoin sosiaalityöntekijöiden ehdottavan minulle haastateltavia objektiivisesti, ei esimerkiksi sen perusteella, joiden tiedetään menestyneen elämässään. Toivoin myös, että haastateltaville oli tarjottu lastensuojelun avohuollon tukitoimena tukiperhettä, perhetyötä tai sijoitusta. Keskusteluissamme kävi ilmi, että sosiaalityöntekijät eivät osanneet sanoa, tulevatko heidän ehdottamansa haastateltavat suostumaan haastatteluun. Koska haastatteluun valikoituneet henkilöt eivät ole satunnaisesti valittuja tietyistä perusjoukosta, tutkimukseni tulokset eivät ole yleistettävissä. Tämän vuoksi tulosten pohjalta ei voida tehdä yleistä tulkintaa Järvi-Pohjanmaan lastensuojelun vaikuttavuudesta. Kuitenkin tutkimuksen tulokset ovat merkityksellisiä, sillä ne kertovat haastateltavien subjektiivisista kokemuksista ja näkemyksistä lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta. Tutkimustulosten pohjalta voidaan tehdä tulkintaa sekä muodostaa johtopäätöksiä, joiden avulla saadaan merkittävää tietoa lastensuojelun avohuollon tukitoimen vaikuttavuudesta.

Toivoin voivani tehdä yhdeksän haastattelua, mutta koska työskentelen Järvi-Pohjanmaan yhteistoiminta-alueella, moni haastateltava karsiutui pois tämän vuoksi. Valitessani haastateltavia olin ehdoton siinä, että he eivät ole olleet lastensuojeluasiakkaitani. Työtehtäväni ja tutkimuslupani huomioiden katsoin voivani lähestyä haastateltavia puhelimitse. Puhelinkeskustelun yhteydessä kerroin itsestäni opiskelijana, nykyisestä työtehtävästäni sosiaalityöntekijänä sekä haastatteluni tarkoituksesta ja tavoitteesta. Kerroin heille myös heitä haastatteluun suositelleen sosiaalityöntekijän nimen sekä siitä, että annan jokaiselle tutkimukseen osallistuneelle pienen tutkimuspalkkion lahjakortin muodossa. Yllätyin positiivisesti, kun jokainen haastateltava suostui haastatteluun. Pohtiessani syitä haastatteluun suostumiselle, tutkimuspalkkion lisäksi näen merkitystä sillä, että olen maininnut haastateltaville heitä suositelleen sosiaalityöntekijän nimen. Ehkä edellä mainittu seikka synnytti haastatteluun osallistuneelle tunteen siitä, että juuri hänen mielipiteensä on arvokas ja häntä halutaan kuunnella. Osa haastatteluun osallistuneista kertoi jo etukäteen miettineensä, mitä he tahtovat minulle kertoa, sillä onhan heidän

elämäänsä puututtu vahvasti lastensuojelun interventtioiden kautta. Lisäksi koen, että myös sillä voi olla merkitystä, että teen tutkimusta pienillä maalaispaikkakunnilla, joissa on totuttu toimimaan viranomaisten pyyntöjen mukaan.

Ennen varsinaiseen teemahaastattelutilanteeseen ryhtymistä testasin haastattelukysymyksiä eräällä henkilöllä. Häneltä saamani rehellinen palaute oli arvokas muokatessani haastattelukysymyksiä (ks. liite 1) lopulliseen muotoonsa. Lopulta teemahaastattelin kahdeksaa Järvi-Pohjanmaan perusturvan entistä lastensuojeluasiakasta. Yksi haastattelu kesti noin tunnin. Haastattelutilanteet toteutuivat kuuden haastateltavan osalta työhuoneessani, yhden kohdalla haastateltavan työpaikalla ja yhden tein puhelimitse. Haastattelutilanteet sujuivat ongelmitta levollisessa ilmapiirissä suunnitelmallisesti ja asetettujen teemojen mukaisesti, sillä ennen haastatteluun ryhtymistä varmistin, että haastattelutilanne on rauhallinen. Kerroin haastattelun luottamuksellisuudesta sekä siitä, että tutkimukseen osallistuneet eivät ole yksilöitävissä tai tunnistettavissa tutkimusraportista. Annoin haastateltaville teemahaastattelukysymykset ja samalla selvitin heille teemahaastattelun luonnetta. Haastattelutilanteessa ohjasin keskustelua kysymyksestä ja teemasta toiseen. Äänitin haastattelut sisällönanalyysia varten.

## **6.1 Aineiston jäsentäminen**

Tutkimushaastattelut tehtiäni numeroin jokaisen haastattelemani henkilön. Tutkimustulosten kirjaamista ja analysointia ajatellen merkitsin muistiin haastateltavien nimet, syntymävuoden, lastensuojeluasiakkuuden keston ja avohuoltona tarjotun tukitoimen. Tämän jälkeen aloitin tekstin litteroinnin. Kuuntelin jokaisen teemahaastattelun läpi kertaalleen, jonka jälkeen tein litterointisymbolilistan, mikä auttoi litteroidun tekstin ymmärtämisessä analyysivaiheessa. Sen jälkeen aloitin pikkutarkan kirjoittamisen, jolloin muutin nauhoitetun haastatteluaineiston sana sanasta tekstimuotoon. Litteroitua tekstiä syntyi yhteensä 93 sivua. Seuraavassa luvussa kuvaan haastatteluun osallistuneiden asiakkaiden tarinat.

## 6.2 Asiakkaiden tarinat

Haastatteluun osallistui neljä miestä ja neljä naista. Miesten ja naisten lukumäärä jakaantui tasan sattumalta. Haastateltavien keski-ikä oli tutkimushetkellä 28,75 vuotta. Lastensuojeluasiakkuuden aikana haastateltavista kuusi oli lapsia tai nuoria ja kaksi perheen vanhempaa. Haastateltavat tulivat erilaisista perheistä (suurperheistä, kahden ja yhden lapsen perheistä sekä uusperheestä), mutta merkittävää oli, että useimmiten (kuudessa tapauksessa kahdeksasta) toisella vanhemmalla oli pääasiallinen kasvatusvastuu, myös perheissä, joissa oli sekä isä että äiti. Kahden vanhemman perheissä toinen vanhemmista saattoi olla työn takia viikot pois kotoa tai psyykkisen sairautensa/alkoholiongelmansa vuoksi kykenemätön jakamaan kasvatusvastuuta. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien perusteena oli monta eri osatekijää, mutta merkittävää oli, että jokaisessa asiakasperheessä esiintyi joko nuorella, vanhemmalla tai kummallakin psyykkistä sairautta tai päihdeongelma.

Haastateltavista neljälle oli tarjottu perhetyötä, kahdelle tukiperhettä ja neljälle oli tehty avohuollon sijoitus. Haastateltavista kahdelle oli tarjottu perhetyötä, tehty avohuollon sijoitus sekä lopulta avohuollon sijoitus oli muuttunut huostaanotoksi. Seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon olen tiivistänyt perustiedot haastatteluun osallistuneista, heille tarjotuista lastensuojelun avohuollon tukitoimista, lastensuojeluasiakkuuden kestosta sekä tukitoimien perusteista (ks. taulukko 1 seuraavalla sivulla). Haastateltavien profiloinnissa jätin tietoisesti pois haastateltavien asuinpaikkakunnat sekä muutin haastatteluun osallistuneiden nimet, iän ja osalta jopa sukupuolen, jotta haastateltavat eivät olisi tunnistettavissa. Taulukon jälkeen kuvaan sitä, millainen asiakkaiden elämäntilanne oli silloin, kun heille tarjottiin lastensuojelun avohuollon tukitoimia ja mikä on heidän oma näkemyksensä siitä, miksi heille tarjottiin lastensuojelutyötä. Olen ryhmitellyt tarinat asiakkaille tarjottujen lastensuojelun tukitoimien mukaan.

TAULUKKO1 Perustiedot haastatteluun osallistuneista, heille tarjotuista lastensuojelun avohuollon tukitoimista, lastensuojeluasiakkuuden kestosta sekä tukitoimien perusteista

<b>Haastateltavien sukupuoli ja ikä haastatteluhetkellä,</b>	<b>Tarjotut tukitoimet</b>	<b>Lastensuojelu-asiakkuuden kesto</b>	<b>Ikä asiakkuuden aikana</b>	<b>perusteet tukitoimille tiivistetysti</b>
1. haastateltava mies, 25-v (Miika)	avohuollon sijoitus	v. 2005-2006 7 kk ja v. 2007-2010	15v.-16v., 17v.-20v., ollut jälkihuollossa	ongelmat koulunkäynnissä , päihdeongelma, rajattomuus
2. haastateltava nainen, 25-v (Jessika)	tukiperhe	6 vuotta vuosina 1997-2003	7-8.v-13-14.V	isän alkoholiongelma, ongelmat vanhempien parisuhteessa, isän kuolema ja äidin yksinhuoltajuus
3. haastateltava nainen, 23-v (Mari)	perhetyö, avohuollon sijoitus, huostaanotto	perhetyö tenavaiässä, sijoituksesta eteenpäin v.2004-2011	12v.-19 v., ollut jälkihuollossa	ongelmat koulunkäynnissä, rajattomuus, päihdeongelma, äidin jaksaminen, isän psyykkinen sairaus
4. haastateltava nainen, 23-v (Julia)	tukiperhe	v.1999 eteenpäin	7v.- ei tarkkaa tietoa	vanhempien ero, äidin psyykkinen sairaus, isän vuorotyö
5. haastateltava mies, 25-v (Sami)	perhetyö, avohuollon sijoitus, huostaanotto	v. 2005 eteenpäin	15 v. eteenpäin, ollut jälkihuollossa	koulunkäyntiongelmat (runsaasti poissaoloja), alkoholin käyttö
6. haastateltava nainen, 23-v (Kaisa)	avohuollon sijoitus	v. 2007- eteenpäin	15 v. eteenpäin, ollut jälkihuollossa	koulunkäyntiongelmat (runsaasti poissaoloja), psyykkiset ongelmat
7. haastateltava nainen 50-v (Päivi)	perhetyö	v. 2008- 2010	12-14 v., 10-12v. ja 5-7 v.	vanhempien ero, äidin psyykkinen sairastuminen
8. haastateltava mies, 63-v (Harri)	perhetyö	v. 1993-2003	5 v.-15 v., 3v.-13 v. ,1v.-11v. ja syntymätön-9 v.	äidin psyykkinen sairaus, äidin alkoholiongelma, vanhempien ero

### 6.2.1 Tukiperheen turva

Haastatelluista Julialle ja Jessikalle oli tarjottu lastensuojelun avohuollon tukitoimena tukiperhettä. Julian vanhemmat erosivat hänen ollessa kolmen vuoden. Äiti ei ole ollut töissä Julian elinaikana, vaan on ollut psyykkisen sairautensa vuoksi eläkkeellä jo pitkään. Eron jälkeen isästä tuli yksinhuoltaja, joka teki pääosin kaksivuorotyötä, joskus myös yövuoroja. Julian tullessa kouluikään tukiperhe toimi ikään kuin päivähoidon jatkeena. Julian kokemuksen mukaan tukiperhe oli tarpeellinen, koska hän oli liian pieni olemaan yksin kotona iltaisin isän ollessa iltavuorossa. Myös perheen luontainen läheisverkosto oli melko ohut. Julia oli mielellään tukiperheessä ja ystäväystyi perheen lasten kanssa. Julia koki, että hänellä on erityinen paikka ja tila tukiperheen jäsenten parissa. Tukiperheessä oli myös sijoitettuja lapsia. Julia ei muista, milloin tukiperhe tukitoimena päättyi virallisesti, mutta hän on jatkanut luontevasti tukiperheessä käyntejä täysi-ikäisyyteensä saakka ja on edelleen tekemisissä tukiperheen kanssa. Julia kokee, että tukiperhe pitää häntä ”omana lapsenaan”. Seuraavassa katkelma Julian haastattelusta:

*”Ja sitte, jos mä meen käymään siellä, niin varsinkin tää perheen isä, niin mikä se on se muumeissa tää termi, kadonnut lapsi tai jotain, on tullut takaisin kotia. Ja niillä on semmosen kaaren yläpuolella valokuvia, niillä on tosiaan aika monta näitä sijoitettua lasta ollut, ja siinä on niitten kuvat ensimmäisenä ja sitten on niitten omat lapset ja mun kuva on sitten siinä niitten välissä. Kun en oo kuulemma ihan sijaislapsi enkä ihan niitten omakaan, niin sitte kuitenkin mä oon niitten välissä, eli mä oon niitten oma jotenki kuitenkin.” (Julia)*

Tihkuvan auttamistavan mallin mukainen oletus siitä, että lapsen ongelmat ja avuntarpeet ovat yhteydessä perheeseen ja vanhempiin toteutuu Julian kohdalla, sillä hänen avuntarpeensa olivat selkeästi yhteydessä äidin kykenemättömyyteen huolehtia lapsestaan psyykkisen sairautensa vuoksi, isän vuorotyöhön sekä läheisverkoston ohuuteen. Tihkuvan auttamistavan mallin mukaan lasten auttaminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa vanhempia auttamalla, sillä vanhempien hyötyessä lapsikin hyötyy. Julian haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut säännöllisiä tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa tai perheneuvolassa, mutta Julialla ei välttämättä ollut tietoa

vanhemmille tarjotusta tuesta. Tukiperheen ansiosta Julian lapsuuteen tihkui enemmän hoivaa sekä huolenpitoa, hän koki lapsuutensa turvalliseksi ja hänen perustarpeistaan huolehdittiin.

Jessika on perheensä viidestä lapsesta toiseksi nuorin. Äiti oli kotiäitinä ja isä teki reissuhommia. Isällä oli vakava päihdeongelma, ja hän kuoli alkoholin käytön seurauksena, joten äidistä tuli yksinhuoltaja. Ennen isän kuolemaa vanhempien parisuhde oli kriisissä ja vanhemmat olivat eroamassa. Jessika kertoo, että isä ei ollut väkivaltainen lapsia kohtaan, mutta humalassa lähes aina, minkä vuoksi sosiaaliviranomaiset olivat ehdottaneet tukiperhettä perheen tueksi jo ennen isän kuolemaa. Tukiperhettä tarjottiin Jessikan lisäksi myös hänen nuoremmalle siskolleen. Myös vanhemmilla sisaruksilla saattoi olla tukiperhe, mutta Jessika ei muista sitä tarkasti. Samoihin aikoihin Jessikan isovelji sijoitettiin perhekotiin avohuollon tukitoimena isoveljen rajattomuuden, koulunkäyntiongelmien ja perhetilanteen vuoksi. Jessika piti tukiperheessä olemisesta. Ala-asteikäisenä hän oli siellä lähes joka viikonloppu ja koulun loma-ajat. Perheen lapset viettivät aikaa myös mummolassa, mutta Jessika tuumaa, että hän oli tukiperheessä enemmän kuin suunnitelman mukaan oli tarkoitus. Jessika kertoo, että tukiperhe asui maalla, missä oli myös eläimiä ja aina paljon mielenkiintoista tekemistä, kun taas oma perhe asui keskustassa. Jessika sai kavereita sekä tukiperheen että tukiperheen lähellä asuvista lapsista ja tukiperheestä muodostui ajan myötä ystäväperhe, joihin hänellä on edelleen luontevat, välittömät suhteet. Seuraavassa katkelmia Jessikan haastattelusta:

*”Se niinku sellane että isä ryyppäs... Ja sen takia se varmaan järjestettiin. Kyllä me tenavat oltii sitte mummolassaki, mutta sen takia varmaa. Mutta kyllähä se oli oikee mukava ku se oli tuolla maalla.” (Jessika)*

*”Me mentii sinne tukiperheeseen pikkusiskon kanssa yhdessä ja siellä oli pikkusiskon ikäne poika ja mun ikäne tyttö. Kyllä siinä kaikki tuli kavereiks heti. Ja ku se oli pieni kylä, ni sitä sai kavereita muistaki perheistä... Oli paljo muitaki kavereita ja tekemistä. Siellä oli lehemä ja vähä erilaista ku keskustassa.” (Jessika)*

Jessikan avuntarpeet olivat selkeästi yhteydessä isän alkoholiongelmaan, vanhempien parisuhdeongelmiin, isän kuolemaan ja äidin yksinhuoltajuuteen. Jessikan haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut säännöllisiä tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa tai perheneuvolassa, mutta Jessika kertoo muistavansa hämärästi, että äiti tapasi sosiaalityöntekijöitä. Tukiperhe mahdollisti Jessikalle turvallisemman lapsuuden sekä edesauttoi äidin jaksamista viiden lapsen yksinhuoltajana.

Sekä Julialla että Jessikalla oli myönteinen, turvallinen kokemus tukiperheestä. He olivat selkeästi kiintyneitä tukiperheisiinsä ja arvostivat tukiperheeltään saamaansa tukea. Hyvästä vuorovaikutussuhteesta lapsen ja tukiperheen kanssa kertoo myös se, että virallisen tukiperhetyöskentelyn jälkeen molemmat olivat halunneet pitää yhteyttä tukiperheeseen ja viettäneet siellä aikaansa omaehtoisesti. Haastatteluistani tekemä analyysi vahvistaa Anni Kulmalan, Heli Valokiven ja Anni Vanhalan (2003, 139-141) tekemää tutkimusta sosiaalityön vaikuttavuudesta, sillä sen tutkimustulokset osoittavat, että sosiaalityön vaikutus on asiakkaan näkökulmasta konkreettisiin tarpeisiin vastaamista, vuorovaikutuksen kautta saatuja kokemuksia ja kohtaamisen seurauksena tapahtuvia asioita ja muutoksia.

### **6.2.2 Avohuollon sijoitus perustana elämänhallintaan**

Seuraavaksi kuvaan Miikan ja Kaisan tarinaa, jotka ovat olleet sijoitettuina lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Miika on suuresta lapsiperheestä. Äiti oli lasten kanssa kotona ja isä reissuhommissa. Yläasteikäisenä Miikalla oli koulunkäyntiongelmia ja hän oli rajaton. Ongelmat juomisen kanssa alkoivat kahdeksannella luokalla. Miika kokee, että kaveripiirillä oli merkitystä sille, että hän joi. Miika ei kyennyt elämään vanhempien asettamien kasvatuksellisten rajojen kanssa ja koulunkäynnin vuoksi oli tarkoitus pitää palaveri sosiaalitoimen kanssa, mutta se jäi toteutumatta tilanteen pahentuessa nopeasti. Miika koki, että näin ei voi jatkua ja halusi itse sijoitusta. Hänet sijoitettiin perhekotiin ja hän ymmärsi sijoituksen tarpeellisuuden ja merkityksen omassa elämäntilanteessa. Aiemmin hänelle ei oltu tarjottu avohuollon tukitoimia. Miika kokee, että ilman



lastensuojelun väliintuloa hänen elämäntilanteensa olisi mennyt aina vain huonompaan suuntaan. Ensimmäisen sijoituksen aikana koulumenestys parani numerolla. Myös perheen tärkeyden merkitys kirkastui ja perheenjäsenten sekä Miikan suhde parani. Seuraavassa katkelmia Miikan haastattelusta:

*”Oli paljonki kavereita. Ehkä yläasteella osa kavereista oli tavallaan syy siihen, miks mä lähin... tai siis niitten kaa oltiin aina juomassa... nii tavallaan sitä kautta sitte...”* (Miika)

*”Mä halusin ite pois. Ku äiti ja isi yritti saaha mua aisoihin ja mä en sitte halunnu niitä rajoja ja tuota... sitte alko mennä äitin ja isin kans niin huonosti... Ja äiti on sanonukki jälkeinpäin että tuota mä olin ainut järkevä siinä tilanteessa, joka osas tehdä päätöksen... Tilanne ois aivan toine, jos mä en ois lähteny sinne... Se ois menny vaa huonompaa...”* (Miika)

Miikan vanhemmat eivät kyenneet asettamaan nuorelle kasvatuksellisia rajoja, jonka perusteella voidaan tehdä tulkintaa siitä, että vanhempien kyvyttömyys rajojen asettamiseen vaikuttivat osaltaan Miikan oireilun. Merkitystä on myös suurella perheellä ja sillä, että isän ollessa reissutyössä äiti kantoi yksin lasten kasvatusvastuun. Pääosin nuoren ongelmat keskittyivät rajattomuuteen, ongelmiin koulunkäynnissä sekä päihteiden käyttöön. Merkityksellistä on myös se, että nuori itse halusi apua ja pyysi sijoitusta. Miikan laitossijoituksen perusteella on oletettavaa, että lastensuojeluyksikön toimesta vanhemmille tarjottiin perheohjausta, minkä kautta tihkui apua myös Miikalle sekä hänen sisaruksilleen. Tulkitsen kuitenkin siten, että Miikan tilanteessa selkein apu ja tuki tarjottiin hänelle henkilökohtaisesti ja konkreettisesti sijoituksen aikana.

Kaisan ollessa 13-vuotias hänen vanhempansa erosivat. Hänen ydinperheeseensä kuului vanhempien lisäksi kaksi sisarusta. Vanhempien eron jälkeen kesti hetken, ennen kuin Kaisa asettui selkeästi asumaan isän luokse. Kaisa tapasi perheneuvolan psykologia ja oli nuorisopsykiatrisella osastolla hoidossa masennuksen vuoksi kahteen kertaan omasta tahdostaan ennen avoimuksen sijoitusta. Äiti muutti pois kotipaikkakunnalta Kaisan sijoituksen aikana. Välit vanhempiin ovat olleet aina hyvät. Kaisa kokee, että hänen

masentuneisuutensa ei johtunut vanhempien erosta, vaan eri asiat kasaantuivat hänen mieleensä ja asiat lähtivät purkautumaan sedän kuoleman myötä. Lastensuojelu puuttui Kaisan tilanteeseen runsaiden koulupoissaolojen ja itsetuhoisen käyttäytymisen vuoksi. Kaisa viilteli itseään, mikä oli vakava merkki pahoinvoinnista. Kaisa sijoitettiin perhekotiin, missä hänen oli tarkoitus olla täysi-ikäisyyteen saakka, mutta lopulta hän oli sijoitettuna vain puoli vuotta. Kaisa palasi perhekodista kotipaikkakunnalle tuplaamaan yhdeksännen luokan, mikä osoittautui hyväksi ratkaisuksi, sillä Kaisa sai hyvän päättötodistuksen ja pääsi opiskelemaan musiikkilukioon. Kaisalla ei ole koskaan ollut päihdeongelmaa, vaan lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon perusteena ovat olleet ongelmat koulunkäynnissä, ahdistuneisuus, masentuneisuus, itsetuhoisuus sekä viiltely. Kaisa kertoo, että hän ei ole ollut juurikaan tekemisissä sosiaalityöntekijöiden kanssa sijoituksen jälkeen, mutta on ollut kuitenkin jälkihuollossa. Seuraavassa katkelmia Kaisan haastattelusta:

*”Ku mulla oli niin paljon poissaoloja, ja mä en käyny koulua, nii me otettiin sitte viimein yhteyttä sosiaalityöntekijään, joka rupes sitte toimimaan. Ja sitte jossain vaiheessa vuoden vaihteen jälkeen mä en menny kouluun ollenkaan. Ja koulu yritti sopia kaikkea, että mä tenttisin ysiluokan loppuun ja että miten nyt sais tehtyä sen ysiluokan vaan loppuun. Ja sit sen piti onnistuaki, mut ei siitä sitte tullu mitään, ku olin vaan kaikki päivät kotona ja sitte, ei mistään tullu oikein mitään... Ja sitte jossain vaiheessa, mä en muista, minkä takia mä sitte lopulta jouduin sinne uuestaan sinne nuorisopsykiatriselle osastolle...” (Kaisa)*

*”...se oli sitä omaa masennusta ja ahdistuneisuutta ja sitte ku rupes olemaan sitä viiltelyä ja itsetuhoisuutta, ni se oli jo sitte hälyttävä merkki, jotta sitte tarvittiin asianmukaista hoitoa.” (Kaisa)*

Vaikka Kaisa ei itse sitä näekään, vanhempien avioerolla oli merkitystä Kaisan hyvinvointiin. Merkitystä oli myös läheisen kuolemalla, mikä toimi ikään kuin prosessin käynnistävänä tekijänä. Kaisan ongelmat keskittyivät koulunkäyntiongelmien, ahdistuneisuuteen, masentuneisuuteen sekä itsetuhoisuuteen. Merkityksellistä on, että nuori itse halusi vastaanottaa apua. Kaisan laitossijoituksen vuoksi voidaan olettaa, että lastensuojeluyksikön toimesta perheelle tarjottiin perheohjausta, mikä mahdollisti vanhempien saaman avun tihkumisen myös Kaisan parhaaksi. Mutta aivan samoin kuin

Miikan kohdalla, konkreettinen sijoitus sekä henkilökohtaiset käynnit psykologin vastaanotolla olivat merkittäviä kanavia avun tarjoamisessa. Henkilökohtaisen avun saanti varmistaa myös sen, ettei tieto lapsen tai nuoren tilanteesta ole suodattunutta, vaan tieto siirtyy suoraan lapselta tai nuorelta lastensuojelun työntekijälle.

Lastensuojelun avohuollon sijoitus vaikutti osaltaan sekä Miikan että Kaisan oman elämänhallinnan löytymiseen. Heitä yhdistävät hyvät perhesuhteet ja molempien psyykkiset ongelmat. Miika koki, että sijoitus ikään kuin pelasti hänet itseltään, mutta Kaisa koki sijoituksen ristiriitaisena. Hän näki sijoituksessa hyvääkin, mutta myös sen, että sijoitus perhekotiin muiden ongelmanuorten joukkoon voi olla traumaattinen kokemus masentuneelle nuorelle. Seuraavaksi perehdyn niiden nuorten tarinoihin, joille lastensuojelun avohuollon sijoitus ei ollut riittävä tukitoimi, sillä heidän sijoituksensa muuttui huostaanotoksi.

### **6.2.3 Kun avohuollon sijoitus ei riitä**

Haastatelluista sekä Marille että Samille on tarjottu lastensuojelun avohuollon tukitoimena perhetyötä, tehty avohuollon sijoitus, ja lopulta päädytty huostaanottoon. Marin isä oli psyykkisesti sairas ja äidillä oli päävastuu viiden tytön kasvatuksesta. Myös äidillä oli ongelmia jaksamisen kanssa. Perheelle tarjottiin perhetyötä lasten ollessa pieniä. Jo ala-asteikäisenä Marilla esiintyi rajattomuutta, sopeutumattomuutta, vaikeuksia koulunkäynnissä ja epäsosiaalista käyttäytymistä; karkailua, varastelua sekä tupakan ja alkoholin käyttöä neljänneltä luokalta lähtien. Mari kertoi, että hänellä on ollut aina vanhempia kavereita, joista eräs hankki päihteitä ala-asteikäiselle. Mari kokee, että kaveripiirillä oli merkitystä siihen, että hän aloitti päihteidenkäytön niin varhaisessa vaiheessa. Mari sijoitettiin 12-vuotiaana avohuollon tukitoimena perheeseen, jossa hän viihtyi, mutta josta hän joutui lähtemään karkausten vuoksi. Seuraavaksi Mari siirrettiin perhekotiin, jossa hän myös viihtyi, mutta myös siellä tuli ongelmia mm. levottomuuden, ylivilkkauksen ja rajattomuuden vuoksi. Mari koki rajoitukset ja valvonnan

epämiellyttävänä (mm. kun ovet olivat lukittuina ja ohjaajat kävivät yöllä huoneessa), eikä hän kyennyt sopeutumaan perhekodin sääntöihin. Karkailua esiintyi edelleen.

Alle 15-vuotiaana Mari joutui seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi, josta hyväksikäyttäjä sai tuomion. Yläasteikäisenä Marin päihteiden käyttö oli niin runsasta, että hänelle aloitettiin Antabus-lääkehoito sijoituksen aikana. Marille määrättiin rauhoittavat lääkkeet ja hän joutui psykiatriseen hoitoon suljetulle osastolle. Päihteiden käyttö, koulunkäynnin ongelmat (mm. runsaat poissaolot) sekä aiemmat osin keskeytyneet sijoitukset johtivat siihen, että Mari kävi psykiatrisella suljetulla osastolla sairaalakoulua. Myös osastojakso keskeytyi, koska Mari ei kyennyt sitoutumaan eikä sopeutumaan sääntöihin. Mari koki, että samanikäisten kaveripiiri kaikkosi sijoitusten ja psykiatrisen osastojakson aikana. Yhdeksännellä luokalla ollessaan avohuollon sijoitus muuttui huostaanotoksi. Mari koki perhekodin rajat tärkeiksi, sillä silloin asiat sujuivat paremmin, mutta kun hän tuli kotilomille asiat menivät huonommin, sillä vanhemmat eivät kyenneet asettamaan kasvatuksellisia rajoja. Koulunkäyntivaikeuksista huolimatta Mari sai päättötodistuksen yläasteelta. Jälkihuollon aikana Mari opiskeli ammattikoulussa, mikä sujui hyvin ja hän valmistui ammattiin. Mari pitää edelleen yhteyttä perhekodin ohjaajiin. Seuraavassa katkelmia Marin haastattelusta:

*”Sillonku mä olin alle kouluikänen, mä olin kova karkailemaan ja sitte mähän varastin naapureilta pyöriä ja kaikkea tämmöstä, no kyllähän sen ymmärtää ku oli lapsi. Neljännellä luokalla tuli just se villi vaihe. Mä laitoin itelleni lävistyksiä neulalla joka paikkaan ja vanhemmat ei yhtään tykänny ja värjäsin hiuksia salaa ja sitte tuota... Sitte mä aloin juomaanki sillon nelosluokalla. Ja sitte polttamine tuli kans neljännellä luokalla vai viiennellä luokalla, millon se ny tuli... Mä oon ollu tosi villi aina, eli äitille se on aina ollu tosi raskasta, ku mä tosin tuln ja menin miten sattuu... Ni mitä enemmän ne kiels, sitä enemmän mä tein.” (Mari)*

*”Ja sitte se oli tosi mukava se perhe. Siellä oli muitaki lapsia, jotka ei ollu niitte omia... Mulla meni siellä aika hyvin, mutta sitte mä tutustuin yhteen vanhempaan mieheen, joka oli täysikänen ja tuota... Mä en tiä mikä siinä oli, mutta mää sitte tuota, mähän karkasin sieltä, ja äitihän nyt soitteli perään, mutta mä en tietenkään sitten vastannu... Ja sitte lopuks lähti poliisitkin perään ja sitten mut kiikutettiin sinne seuraavana päivänä takas ja*

*sitte ne sano mulle, että emmä voi enää asua siellä ja sitte mä olin ihan että jee, mä pääsen kotiin, mutta eihän se ny ihan niin mennykään.” (Mari)*

Marin ongelmat ja avuntarpeet olivat yhteydessä perheeseen ja vanhempiin, sillä vanhemmat eivät kyenneet asettamaan Marille kasvatuksellisia rajoja. Rajattomuuden lisäksi Marin ongelmat keskittyivät epäsosiaaliseen käyttäytymiseen, sopeutumattomuuteen, koulunkäyntivaikeuksiin ja päihteiden käyttöön. Molempien vanhemman psyykkisen sairauden vuoksi on oletettavaa, että vanhemmat olivat psykiatrisen hoidon piirissä, mitä kautta vanhempien saamalla avulla oli mahdollisuus tiukkaa lapsen hyvinvointiin. Vaikka myös lastensuojeluyksikön toimesta perheelle tarjottiin tukea ja apua, vanhemmat eivät kyenneet asettamaan Marille kasvatuksellisia rajoja. Merkityksellistä on, että vasta huostaanoton myötä laitoksen asettamat kasvatukselliset rajat rauhoittivat Marin tilanteen ja mahdollisesti turvallisen kasvun ja kehityksen.

Samin perheeseen kuului vanhempien lisäksi kolme sisarusta. Vanhemmat toimivat tuolloin yrittäjinä. Lastensuojelun perusteena olivat koulunkäyntivaikeudet (mm. runsaat poissaolot) ja Samin alkoholin käyttö. Hänelle tarjottiin lastensuojelun avohuollon tukitoimena perhetyötä, mikä oli lähinnä toiminnallista tekemistä, mm. sulkapallon pelaamista. Samin ollessa 16-vuotias hänet sijoitettiin avohuollon tukitoimena perhekotiin. Sami koki, että siellä oli sekä hyviä että huonoja hetkiä. Avohuollon sijoitus muutti huostaanotoksi mm. karkureissujen vuoksi. Sami kertoo, ettei hän käyttänyt alkoholin lisäksi muita aineita yläasteikäisenä. Sami kertoo, että häntä ei kiinnosta opiskelu, joten ei ole opiskellut itselleen vielä ammattia. Hän on ollut jälkihuollossa ja tällä hetkellä hän on työttömänä työnhakijana. Seuraavassa katkelmia Samin haastattelusta:

*”Kyllä mulla siinä kotona kävi perhetyöntekijä aina välillä kouluun passuuttamassa ja tuota... Olin kyllä sen kanssa aktiivisesti toiminnassa ja yhteistyössä... Käytiin sen kanssa sulkapalloa pelaamassa ja ...” (Sami)*

*”Kyllähän sitä tuli alkoholin kansa läträttyä ja koulu ei oikein maistunu ja... eihän se koulu oikein muutenkaan sujunu oikein hyvin. Ni siihen se kaikki sitte ratkes.” (Sami)*

Myöskään Samin kohdalla vanhemmat eivät kyenneet asettamaan nuorelle kasvatuksellisia rajoja. Pääosin nuoren ongelmat keskittyivät rajattomuuteen, ongelmiin koulunkäynnissä sekä päihteiden käyttöön. Haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut omia tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa tai perheneuvolassa. On kuitenkin oletettavaa, että lastensuojeluyksikön toimesta perheelle tarjottiin perheohjausta. Samin ja Marin haastattelut erosivat selkeästi toisistaan siinä, että Mari oli puhelias ja Sami hiljaisempi. Tämän vuoksi tiedän enemmän Marin elämäntilanteesta lastensuojelutyöskentelyn aikana. Kuitenkin myös Samin kohdalla päädyttiin huostaanottoon, mikä tarkoittaa vakavaa lastensuojelullista huolta Samin elämäntilanteesta. Haastattelujen aikana sain käsityksen siitä, että Mari suostui huostaanottoon, sillä hän ei nähnyt siinä mitään eroa avohuollon sijoitukseen verrattuna, mutta Sami oli pitkään katkera vanhemmilleen sekä avohuollon sijoituksesta että huostaanotosta. Sekä Marin että Samin tarinat tukevat aiemmin mainitsemaani Vikmanin (2009) tutkimustulosta siitä, että auttamiskäytännöissä ei voida ajatella lasten tietävän itse parhaiten ratkaisua ongelmiinsa. Lapset voivat olla hoivaa ja huolenpitoa vaille jääneitä sekä traumatisoituneita, joiden turvallisuuden tunne on järkkynyt. Tämän vuoksi lapset eivät voi toimia auttamisen pääasiallisina vastuuhenkilöinä, mutta heidän mielipidettään on aidosti kuultava. Lapsen tulee olla mukana omaa elämää koskettavien päätösten tekemisessä, mutta aikuisten on tehtävä ja kannettava vastuu päätöksestä lapsen puolesta. Tällöin myös sijaishuolto voi toimia lapsen parhaaksi, vaikka hän itse sitä vastustaisikin. Seuraavaksi kuvaan heidän tarinaansa, joille on tarjottu lastensuojelun avohuollon tukitoimena perhetyötä.

#### **6.2.4 Perhetyö osana perheen arkea**

Aiemmat haastattelut olen tehnyt lastensuojeluperheiden lapsille, mutta seuraavat kaksi haastattelua olen tehnyt kahden perheen vanhemmalle, Päiville ja Harrille. Toimin näin siksi, että saisin tutkimukseeni myös vanhempien näkemyksen ja kokemuksen perhetyöstä,

sillä molemmissa perheissä perheen äidin psyykinen sairaus oli merkityksellinen peruste perhetyölle. tarinat ovat mielenkiintoisia jo itsessään, mutta myös siksi että toinen haastateltavista on itse mielenterveyskuntoutuja ja toinen mielenterveyskuntoutujan puoliso.

Päivillä on kolme lasta entisen aviopuolisonsa kanssa. Päivin psyykinen kunto ailahteli vuodesta 2007 lähtien ja hän sairastui keskivaikeaan masennukseen ja sen jälkeen vaikeaan masennukseen. Psykiatrisen poliklinikan asiakas Päivistä tuli Mette-kuopuksen syntymän jälkeen, sillä lasten isä jätti perheensä Meten ollessa vain viikon ikäinen. Päivi oli sairauslomalla yhtäjaksoisesti 2 1/2 vuotta. Eron jälkeen Päivi tapasi Joukon ja he menivät naimisiin. Joukolla on kaksi lasta, jotka vierailevat perheen luona noin joka toinen viikonloppu. Jouko on sairastunut nuorena maanisdepressiivisyyteen ja hän on ollut viimeiset vuodet työkyvyttömyyseläkkeellä. Päivin masennuksen vuoksi psykiatrisen poliklinikan työntekijät olivat huolissaan lapsista sekä koko perheestä ja ehdottivat perhetyötä, jota Päivi vastusti aluksi. Päivi kokee, että hänen voimakas vastustus johtui osittain siitä, että osa perhetyöntekijöistä voisi olla hänen entisiä työkavereitaan, sillä ennen sairastumistaan myös hän työskenteli sosiaali- ja terveysalalla. Koska ajatus perhetyöstä tuntui kiusalliselta, Päivi pyysi sosiaalityöntekijöiltä, että heille tulisi hänelle vieras perhetyöntekijä. Ratkaisu osoittautui toimivaksi ja myönnettyään perhetyön vastaanottamiseen Päivi piti perhetyöstä. Perhetyöntekijä kävi perheessä yhdestä kahteen kertaan viikossa. Kuitenkin ajatus siitä, että joku ulkopuolinen tulee omaan kotiin neuvomaan, miten asiat tehdään, tuntui edelleen kiusalliselta. Päivi koki, ettei hän kyennyt huolehtimaan riittävästi kodin siisteydestä, oli väsynyt, lapset oireilivat ja hän ei selvinnyt perheen hoidosta ilman ulkopuolisen apua. Päivistä tuntui, että hän oli epäonnistunut. Myös yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kanssa tuntui hankalalta. Sosiaalityöntekijöiden ”silmälläpito” tuntui käyttämiseltä ja Päivi kuvailee hänen ja Joukon tunteita tukalaksi.

Myös Päivin keskimäinen lapsi sairastui masennukseen sekä syömishäiriöön, mihin Päivi haki apua perheneuvolasta. Tyttäreillä oli hoitokontakti lasten psykiatriselle poliklinikalle ja hänelle suositeltiin psykiatrista osastohoitoa, mutta hoitopaikkaa ei löytynyt. Päivi kokee väärytenä sen, että heille ei kerrottu lasten psykiatrisen osaston kriisipaikasta. Tytär sai

myöhemmin terapiaa ja sekä tytär että Päivi ovat toipuneet masennuksesta. Kuntouduttuaan Päivi kykenee työskentelemään neljä tuntia päivässä, mistä on iloinen. Päivi kertoo, että jälkeinpäin ajateltuna perhetyö oli hyvä ja tarpeellinen apu, mutta aikanaan se tuntui rangaistukselta. Seuraavassa katkelmia Päivin haastattelusta:

*”Me saatiin alottaa puhtaalta pöyältä, ku se perhetyöntekijä oli vieras ihmine ja se ei tuntenu meitä. Se ei tuntunu kiusalliselta. Mutta se tuntu niin kiusallisesta, ku mä oon äiti ja mun pitäis pittää asiat kunnossa ja koti oli sotkune ja mä olin väsyny ja lapset oireili. Nii se oli kauhean kiusallinen tilanne. Että se on noloa. Mutta mä tykkäsin, että meistä tuli sen perhetyöntekijän kans tosi hyvät ystävät. Se rupes sitten käymään meillä ihan säännöllisesti kerran viikossa ja yhteen aikaan meillä käytiin ihan kaks kertaa viikossa. Se vähän vaihteli, että välistä kaks kertaa ja sitten kerran.”* (Päivi)

*”Ni mä koen sen vähän niinku rangaistuksena, että meitä tullaan käyttämään. Ku me oltiin sosiaalityöntekijöiden niinku silimälläpidon alla. Ni se tuntu semmoselta, että meitä kytätään.”* (Päivi)

Päivin perheen avuntarpeet olivat selkeästi yhteydessä siihen, että äiti sairastui psyykkisesti. On oletettavaa että psyykkisen sairauden lisäksi myös vanhempien avioero sekä katkennut suhde biologiseen isään ovat kuormittaneet lasten psyykkistä jaksamista. Päivin haastattelusta ilmenee, että perhetyön avulla koko perhettä autettiin ja tuettiin, vaikka perhetyön vastaanottaminen tuntui etenkin alkuvaiheessa rangaistukselta. Päivi ja hänen miehensä kokivat epämieluisana myös yhteistyön sosiaalityöntekijöiden kanssa, sillä he ajattelivat siten, että sosiaalityöntekijöiden mukana olo perheen elämässä tarkoittaa heidän epäonnistumistaan vanhempina. Perheen kipeissä ja aroissa tilanteissa lastensuojelun työntekijöillä tulee olla erityinen taito ottaa vaikeat asiat puheeksi hienotunteisesti, mutta tarpeeksi selkeästi. Ristiriitaisista ajatuksista ja tunteista huolimatta perhe hyötyi perhetyöstä, sillä äidin jaksamisen tueksi perhetyöntekijä vietti aikaa myös lasten kanssa tukien heitä heidän kasvussaan ja kehityksessään. Perhetyön lisäksi apua tarvitsevilla perheenjäsenillä oli omat hoitokontaktit eri tahoille.



Harrin ex-puolison psyykkiset ongelmat alkoivat vanhimman tyttären syntymän jälkeen. Äidin sairastuttua maanisdepressiivisyyteen hänellä oli hoitokontakti psykiatriselle poliklinikalle ja koko perhe huomioitiin äidin hoidossa, mutta isä koki että hoito ei ollut tehokasta, eikä siitä saanut toivottua apua. Perheenjäsenet kävivät myös perheneuvolassa, mutta isä koki, että manipuloinnillaan äiti torpedoi perheneuvolapalaverit. Perhetyön alkaessa perheessä oli kolme lasta ja äiti odotti neljättä. Harri toimi yksityisyrittäjänä ja teki pitkiä työpäiviä. Ennen avioeroa äiti piti perhettä vihollisenaan, sillä hän oli maaninen ja psykoottinen. Myös päihteidenkäyttö sekä parisuhteessa pettämiset tulivat kuvioihin. Harri uskoo, että koska äiti oli psyykkisesti sairas, häntä käytettiin seksuaalisesti hyväksi. Sekä Harri että perheen vanhin poika joutuivat äidin taholta myös fyysisen väkivallan kohteeksi (äiti heilunut mm. puukon kanssa). Harri kertoi, että hän joutui useasti kutsumaan myös poliisin sekä ambulanssin paikalle, minkä jälkeen äiti yleensä vietiin psykiatriseen osastohoitoon. Harri ei olisi halunnut avioliiton päättyvän eroon, ja piti avioliitosta kiinni viimeiseen saakka. Vasta äidin tekemät aviorikokset sekä sosiaaliviranomaisten vihjaukset lasten huostaanotosta auttoivat perheen isää tekemään ratkaisun avioeron hakemisesta, sillä isä kokee, että lasten huostaanotto olisi murtanut hänet lopullisesti. Harri teki avioeropäätöksen raskain mielin, mutta muuta vaihtoehtoa ei ollut, sillä hän pelkäsi sairastuvansa myös itse. Harri antaa kiitokset sosiaaliviranomaisille, sillä he kannustivat isää eropäätöksen tekemiseen. Sosiaaliviranomaiset näkivät myös, että Harri oli jaksamisensa ääri rajoilla. Avioerosta ja lapsista taisteltiin vuosikausia ja lopulta päätös avioerosta tuli voimaan Hovioikeuden kautta.

Vanhempien eron aikana ja sen jälkeen perhetyö jatkui perheessä. Perhetyötä tarjottiin perheelle vaikeimpina aikoina päivittäin. Perhetyö oli monipuolista, mm. kodin askareissa auttamista, ruoan laittoa ja lasten kanssa olemista. Usein perhetyöntekijä oli vastassa lapsia heidän tullessa koulusta. Lasten kasvaessa ja tilanteen rauhoituttua perhetyötä vähennettiin asteittain ja lapsia opetettiin ottamaan vastuuta esimerkiksi kotitöistä. Perhetyön päätyttyä perheen tilannetta seurattiin palavereissa. Seuraavassa katkelmia Harri haastattelusta:

*”Kymmene vuotta siinä meni, ku mä sitä kattelin. Ja yritin löytää siihen ratkaisua ja elin toivossa koko ajan, että se siitä menis uomiinsa... Mutta pettymyksiä tuli vaan toinen toisensa perään. Aina kun sai jonkinmoisen toivon kipinän aikaseks, niin sitten se vaan taas romahti. Että kyllä se, kun ihminen on valtavan älykäs ja kaikin puolin hyvä ihminen, mutta se sairauden alle sitten kätkeytyy. Se on mun mielestä kaikista ärsyttävintä, että kun perusihmisessä ei oo mitään vikaa... Ja sitten kun ihminen jää koukkuun alkoholiin... Että alkoholi tuli sitten kans kuvioihin. Ja sitä oli käytetty jo aikaisemminkin salaa ja se vahvistu sitten siinä hoitavana aineena sitten äkkiä... Ja se vei ihmisen sitten lopullisesti tuhoon. Ja vielä tänä päivänäkään hän ei ole noussut siitä.” (Harri)*

*”Mun mielestä mentiin ihan silloin pahimmalla ja hektisimmällä ajalla päivittäin. Jos mä en nyt väärin muista, mulla oli itelläkin silloin aika lailla pönttö sekasin siihen aikaan. Se oli siihen aikaan sellasta myllerrystä ja murrosta... Että kyllä, ku sitä apua tarvittiin, niin kyllä sitä sai päivittäin. Ja sitten se harveni. Ne kävi joka toinen päivä, kaks kertaa viikossa, kerran viikossa ja sit se loppu tykkänään. Ja silloin, kun palavereita pidettiin, niin kartotettiin vaan sitä tilannetta ja tarvetta ja... Sillon ymmärsi, että niillä oli valtavat paineet. Oli vähän väkeä ja apua tarvitsevia paljon. Että täytyy niinku hyvin tarkasti kattella. Siis henkilökuntavaje on ollu koko ajan suuri. Että senki takia meillä sitten mentiin vaan siinä, missä pysty olemaan, niin omin avuin.” (Harri)*

Harrin perheen avuntarpeet olivat selkeästi yhteydessä siihen, että äiti sairastui psyykkisesti. On oletettavaa että psyykkisen sairauden lisäksi myös vanhempien pitkään kestänyt avioeroproessi on kuormittanut lasten psyykkistä jaksamista. Isä ja lapset ovat selkeästi hyötyneet perhetyöstä, sillä isän jaksamisen tueksi ja kodinhoidollisissa töissä auttamisen lisäksi perhetyöntekijät olivat myös lasten kanssa tukien heitä heidän kasvussaan ja kehityksessään. Äidin tilanne on kuitenkin toinen, sillä eri ammattilaisten tarjoaman pitkäaikaisen avun ja hoidonkaan turvin äidin psyykkistä sairautta ja päihdeongelmaa ei ole saatu tasapainoon.

Harrin ja Päivin tarinat tuovat esiin kaksi eri näkökulmaa perheestä, jonka toinen vanhempi on sairastunut psyykkisesti, mikä on synnyttänyt myös lastensuojelun tarpeen. Teoriaosuudessani olen kirjoittanut amerikkalaistutkijoiden Bundy-Faziolin, Briar-Lawsonin ja Hardimanin (2008) tekemästä tutkimuksesta lastensuojelun työntekijöiden ja vanhempien välisestä vallasta. Kyseisen tutkimuksen mukaan lastensuojelun

työntekijöiden ja vanhempien välinen neuvotteleva ja vastavuoroinen valtasuhde näyttäytyy parhaimpana valtasuhteena ja lapsen hyvinvointiin vaikuttavana tekijänä. Tällöin työskentely on asiantuntijajohtoista, mutta vanhemmat voivat vaikuttaa lapsensa ja perheensä asioihin. Sekä Päivin että Harrin tarinoissa näkyy neuvotteleva ja vastavuoroinen valtasuhde asiakkaan ja työntekijän välillä, vaikka Päivi kokikin välillä hänen ja sosiaalityöntekijöiden välisen vuorovaikutuksen ”käyttämisenä” ja ristiriitaisena. Merkittävää on, että molemmissa perheissä näkyi selkeästi lastensuojelutyön asiantuntijajohtoisuus.

Kahdeksan asiakkaan tarinat ovat ainutlaatuisia, hyvin erilaisia ja ajatuksia herättäviä. Jokaisessa tarinassa näkyy selkeästi lastensuojelun vahva interventio, mikä herättää ajatuksia siitä, kuinka suuri valta lastensuojelulla on puuttua asiakkaan elämään. Lastensuojelu ei voi olla vaikuttamatta asiakkaan elämään. Mutta millaisia ovat asiakkaiden omat kokemukset ja näkemykset lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta ja millaista vaikutusta tukitoimilla on ollut heidän elämäntilanteeseen heidän itsensä arvioimana? Näihin kysymyksiin vastaan haastattelujen pohjalta tekemäni sisällönanalyysin mukaan seuraavassa luvussa.

### **6.3 Sisällönanalyysillä kohti tutkimustuloksia**

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä tutkija päättää tutkimusaineiston keräämisen jälkeen, kuitenkin ennen analyysiä, mitä tutkimusaineistosta lähdetään etsimään. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi kuvaa tutkittavien merkitysmailmaa ja sen tavoitteena on ensisijaisesti ymmärtää ja uudistaa toiminta- ja ajattelutapoja tutkimuksessa muodostuneiden käsitteiden, luokitusten ja mallien avulla. (Vilka 2005, 140 -141.) Olen lähestynyt aineistoani hermeneuttisesti, tutkimusongelma ja sitä avaavat tutkimuskysymykset mielessäni ja tehnyt tulkintaa haastatteluista aineiston litterointivaiheessa sekä asiakkaiden tarinoita kirjoittaessani. Rinnalla olen tehnyt myös tulkintaa siitä, toteutuvatko asiakkaiden tarinoissa tiukuvan auttamistavan mallin mukaiset

ajatukset sekä verrannut tarinoita aiempiin lastensuojelututkimuksiin, jotka olen maininnut pro gradu –tutkielman teoriaosuudessa.

Sisällönanalyysia tehdessäni pelkistin ja ryhmittelin haastatteluaineiston alakategorioihin teemojen mukaan. Ensimmäisen ja toisen teeman pelkistämävaiheen yhteydessä tein tulkintaa haastattelu kerrallaan siitä, kuinka asiakkaiden tarinoissa toteutuu tihkuvan auttamistavan mallin mukaiset oletukset (ks. liite 2). Tämän jälkeen abstrahoin aineiston teemojen mukaan (ks. liite 3). Sisällönanalyysia vaikeutti se, että teemahaastatteluja tehdessäni en ollut systemaattisesti pitäytynyt teemoissa, vaan antanut keskustelun soljua luontevasti. Näin haastateltava sai kertoa tarinansa omaan tahtiinsa, korostaen niitä asioita, joita halusi tuoda esiin haastattelussa. Tämän vuoksi teemoihin liittyvät vastaukset saattoivat esiintyä eri järjestyksessä, minkä vuoksi yläkategoriaan ryhmittelemisen jälkeen siirsin osan kategorioista sen teeman alle, mihin ne kuuluivat aihekokonaisuuden mukaan. Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta voidaan tulkita (ks. taulukko 2), millaisia asiakkaiden omat kokemukset ja näkemykset ovat lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta ja millaista vaikutusta tukitoimilla on ollut heidän elämäntilanteeseen heidän itsensä arvioimana.

**TAULUKKO 2** Aineiston abstrahointia asiakkaan kokemuksesta lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta sekä millaista vaikutusta tukitoimilla oli asiakkaan elämäntilanteeseen

<b>Yläkategoria</b>	<b>Yhdistävä kategoria</b>
<p>Avohuollon tukitoimilla vaikutusta koulumenestykseen.</p> <p>Lapsi/ nuori viihtyi tukiperheessä/sijaisperheessä tai perhekodissa.</p> <p>Jälkihuollon merkitys elämänhallinnan opettelemisessa.</p> <p>Avohuollon tukitoimilla merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen ja perhesuhteisiin. Avohuollon sijoitus toimi myös riittävänä lastensuojelun tukitoimena,</p>	<p>Avohuollon tukitoimilla merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen, perhesuhteisiin ja koulumenestykseen, myös jälkihuollon aikana.</p>

<p>eikä huostaanottoa tarvittu.</p> <p>Tukiperheen vaikutus asiakkaan elämän eri osa-alueisiin pääpiirteissään positiivinen, tarpeellinen ja hyvä.</p> <p>Koki lastensuojelun avohuollon tukitoimet ehdottoman tarpeelliseksi ja olisi tarvinnut apua vielä enemmänkin, mutta ymmärsi kuitenkin resurssivajeen.</p>	
<p>Lastensuojelun avohuollon tukitoimet eivät aina riitä, minkä vuoksi on tehtävä huostaanotto lapsen huolenpidon turvaamiseksi.</p> <p>Avohuollon tukitoimista huolimatta epäsosiaalista käyttäytymistä. Merkitystä on sillä, että tukiperhe ei ollut tukimuotona enää yläasteikäisenä.</p>	<p>Lapsen huolenpidon turvaamiseksi lastensuojelun avohuollon tukitoimet eivät aina ole riittäviä tai oikea-aikaisia.</p>
<p>Perhetyö monipuolista perheen tarpeiden mukaan.</p> <p>Perhetyö tuntui aluksi kiusalliselta, jopa rangaistukselta ja se synnytti tunteen siitä, että itse oli epäonnistunut pitämään perheestään huolta, vaikka jälkepäin ajateltuna perhetyö oli hyvä ja tarpeellinen tukimuoto.</p> <p>Kokemus siitä, että perhetyö on monipuolista, hyvää ja perheenjäsenten avuntarpeet huomioivaa. Tukitoimien arvon näkee vasta myöhemmin, sillä psyykkisesti huonokuntoisena ja avun tarpeessa olevana ei kykene näkemään asioita selkeästi.</p> <p>Perhetyö aiheuttanut ristiriitaisia ajatuksia siitä, kun itse ei hallitse omaa elämäntilannettaan ja täytyy nöyryyä ulkopuolisen apuun, mutta samalla kokee, kuinka paljon hyvää perhetyö tuo perheenjäsenten elämään.</p>	<p>Kokemus siitä, että perhetyö on monipuolista, hyvää, tarpeellista ja perheenjäsenten avuntarpeet huomioivaa, vaikka perhetyö saattoi tuntua aluksi kiusalliselta. Tukitoimien arvon näkee vasta myöhemmin, sillä avun tarpeessa olevana ei kykene näkemään asioita selkeästi/ objektiivisesti.</p>
<p>Avohuollon sijoituksen perusteena ymmärrys omasta tilanteesta ja henkilökohtainen tahto saada apua silloiseen elämäntilanteeseen.</p>	<p>Oman motivaation tärkeys avohuollon tukitoimissa.</p>
<p>Monen ”ongelmanuoren sijoittaminen samaan paikkaan” ei toimi. Etenkin</p>	<p>Kokemus avohuollon sijoituksen vaikutuksesta elämäntilanteeseen voi olla</p>

<p>psykkisistä ongelmista kärsivän nuoren paikka ei ole välttämättä perhekodissa.</p> <p>Avohuollon sijoituksesta voi muodostua traumaattinen kokemus, sillä sijoituksessa nuori repäistään pois luonnollisesta kasvuympäristöstä. Kokemus avohuollon sijoituksen vaikutuksesta elämäntilanteeseen voi olla traumaattinen sekä negatiivinen.</p>	<p>traumaattinen sekä negatiivinen.</p>
<p>Ei osaa sanoa, onko sijoitus vaikuttanut hyvinvointiin.</p> <p>Avohuollon sijoitus voi toimia jälkikäteen pelotteena, minkä avulla nuoren elämäntilanne pysyy paremmin hallinnassa.</p>	<p>Ei osaa sanoa, onko sijoitus vaikuttanut todellisuudessa hyvinvointiin, vai pelkästään näennäisesti.</p>
<p>Moniammatillisen yhteistyön tärkeys perheen tilanteessa.</p> <p>Kokemus siitä, että viranomaispalaverit olivat aivan liian laajoja.</p>	<p>Moniammatillinen yhteistyö on tärkeää, mutta verkostopalaveriin osallistuvien viranomaisten määrä tulee olla kuitenkin mahdollisimman pieni, sillä asiakas voi kokea hänen asioitaan käsittelevät palaverit kiusallisina ja nöyryyttävänä.</p>

Yllä olevasta taulukosta 2 voidaan tulkita, että jokaisella haastatteluun osallistuneilla on oma näkemyksensä ja kokemuksensa avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta. Kokemukset vaihtelevat laidasta laitaan, sillä osa haastatelluista koki, että avohuollon tukitoimilla oli merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen ja perhesuhteisiin. Osa taas koki, että esimerkiksi avohuollon sijoituksesta muodostui traumaattinen ja negatiivinen kokemus. Osa taas ei osannut sanoa, onko sijoitus vaikuttanut hyvinvointiin ja osa koki puolen vuoden sijoituksen toimineen jälkikäteen pelotteena, minkä avulla nuoren elämäntilanne pysyi paremmin hallinnassa. Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta 3 voidaan tulkita johtopäätökset asiakkaan arviosta, olisiko hänen elämäntilanteessa erilainen, jos hänelle tai hänen perheelleen ei olisi tarjottu avohuollon tukitoimia. Taulukosta 3 voidaan tulkita myös, millainen kokemus asiakkaalla on lastensuojelun työntekijöiden kanssa työskentelystä (ks. taulukko 3).

TAULUKKO 3 Aineiston abstrahointia asiakkaan arviosta, olisiko asiakkaan elämäntilanne tällä hetkellä erilainen, jos hänelle/perheelle ei olisi tarjottu avohuollon tukitoimia sekä asiakkaan kokemuksesta lastensuojelun työntekijöiden ja muiden viranomaisten työskentelystä

Yläkategoria	Yhdistävä kategoria
<p>Sosiaalityöntekijöillä merkittävä, positiivinen rooli perheen elämäntilanteen muutoksessa.</p> <p>Ammatillisuuden ja ammattitaidon lisäksi työntekijöiden persoonalla on merkitystä.</p> <p>Vuorovaikutus sosiaalityöntekijöiden kanssa oli epämiellyttävää tai vähäistä.</p> <p>Vuorovaikutus sosiaaliviranomaisten kanssa oli myönteinen, mutta toisaalta vähäistä. Sosiaalityöntekijät olivat näkymättömiä.</p> <p>Kokemus siitä, että sosiaalityöntekijä ei kertonut nuorelle hänen lastensuojelullisia oikeuksiaan jälkihuollon aikana.</p> <p>Perhekodin ohjaajat läheisempiä kuin sosiaalityöntekijät, mutta toisaalta kokemus siitä, ettei perhekodin ohjaajia oikeasti kiinnostanut nuoren asiat.</p> <p>Henkilökemialla on merkitystä luottamuksellisen suhteen syntymiselle.</p>	<p>Sosiaalityöntekijöillä merkittävä, positiivinen rooli perheen elämäntilanteen muutoksessa, mutta toisaalta kokemus siitä, että vuorovaikutus sosiaalityöntekijöiden kanssa oli vähäistä, jopa epämiellyttävää. Työntekijän persoonalla on väliä ammatillisuuden ja ammattitaidon lisäksi.</p>
<p>Kokee lastensuojelun avohuollon tukitoimet tarpeellisena omalle hyvinvoinnille.</p> <p>Mahdollinen huostaanotto olisi ollut virhe, myös perhesuhteiden kannalta.</p>	<p>Kokemus lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta ja riittävydestä omalle hyvinvoinnille.</p>
<p>Epäsosiaalisella kaveripiirillä ja motivaation puutteella negatiivista vaikutusta elämäntilanteeseen avohuollon tukitoimista huolimatta.</p> <p>Lastensuojelun avohuollon tukitoimilla ei välttämättä vaikutusta nuoren elämäntilanteeseen.</p> <p>Ei osaa sanoa, oliko sijoitus hyvä vai huono asia hänen elämässään. Kolikon tapaan sijoituksella on kaksi puolta.</p> <p>Avohuollon tukitoimet eivät ole aina</p>	<p>Lastensuojelun avohuollon tukitoimilla ei välttämättä positiivista vaikutusta elämäntilanteeseen.</p>

riittäviä, jolloin huostaanotto olisi ollut tarpeellinen jo työskentelyn alussa.	
--	--

Taulukon 3 mukaan asiakkaiden kokemukset lastensuojelun työntekijöiden kanssa työskentelystä vaihtelivat. Osa koki vuorovaikutuksen sosiaalityöntekijöiden kanssa myönteisenä, mutta osa vähäisenä, jopa epämiellyttävänä. Sosiaalityöntekijöillä oli kuitenkin merkittävä rooli perheen elämäntilanteen muutoksessa. Haastateltavat kokivat, että ammattitaidon lisäksi myös työntekijän persoonalla oli merkitystä yhteistyön sujumiseen. Osa koki lastensuojelun tukitoimet tarpeellisena, osa näki tukitoimien vaikutuksissa sekä hyvää että huonoa ja osa koki ne jopa haitallisina. Tulkitseen siten, että asiakkaiden erilaiset elämäntilanteet ja työskentelyn lähtökohdat vaikuttivat olennaisesti tukitoimien vaikuttavuuteen. Olin kuitenkin hämmästynyt siitä, kuinka vähäistä haastatteluun osallistuneiden lasten ja nuorten suora kanssakäyminen oli ollut sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tulkitseen siten, että ennen lastensuojelulain uudistusta lapsen äänen kuulemista ei korostettu, ja sosiaalityöntekijät työskentelivät lähinnä vanhempien kanssa. Lapsen äänen kuulematta jättäminen mahdollistaa suodattuneen tiedon välittämisen vanhemmilta sosiaalityöntekijöille, jolloin lapsen etu saattaa vaarantua. Lasten oikeuksien sopimuksen mukaan aikuisen ja lapsen yhdenvertaisuuden tulee taata tasa-arvoinen asema sekä lapselle että vanhemmalle (Forsberg ym. 2012, 83). Lastensuojelulain uudistuksen ja viime vuosina tapahtuneen lastensuojelutyön kehittämisen myötä tilanteessa on tapahtunut selkeä muutos, ja lasta kuullaan työskentelyn eri vaiheissa.

Tarinoiden ainutlaatuisuus, syvyys ja herkkyys puhuttelivat minua vahvasti. Avoimuus oma tarinan kertomisessa herätti kunnioitusta haastateltavaa kohtaan ja vahvasti ajatustani siitä, että lastensuojeluasiakkuuden päättymisen jälkeenkin haastateltavat halusivat kertoa oman näkemyksensä ja kokemuksensa lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta. Haastateltavien tarinoiden analysoinnin ja tulkinnan kautta alkoi hiljalleen syntyä tutkimustuloksia ja muodostua vastaus tutkimusongelmaani.



## 7 TULKINTA JA TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimuksesta tehtävän tulkinnan avulla pyrin saamaan vastauksen tutkimusongelmaani: Millaista vaikuttavuutta lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on lapsen hyvinvointiin lastensuojelun asiakkaan näkökulmasta tarkasteluna? Tutkimusongelmaa pyrin avaamaan lisäksi seuraavilla tutkimuskysymyksillä: 1) Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia lastensuojelun asiakkailla on lastensuojelun avohuollon tukitoimista? ja 2) Millainen merkitys lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on ollut lapsen ja hänen perheensä elämässä? Tämän luvun alaluvuista voidaan tulkita vastaukset tutkimuskysymyksiini, joten ne ovat tutkimukseni tuloksia. Ensimmäisenä tulkitsen tuloksia, joiden pohjalta voidaan nähdä avohuollon tukitoimien merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen.

### 7.1 Avohuollon tukitoimilla merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen

Tutkimukseni mukaan lastensuojelun avohuollon tukitoimilla oli merkittävää vaikutusta asiakkaiden elämänhallinnan saavuttamiseen, koulumenestykseen ja perhesuhteisiin. Elämänhallinnan saavuttamisella tarkoitan esimerkiksi sitä, että asiakas oli saanut ammattiapua päihdeongelmaansa ja eli nykyään raitista elämää tai päihteiden käyttö oli vähäistä. Myös psyykkisestä sairaudesta kärsivien asiakkaiden tilanne oli hallinnassa ja heillä oli omat hoitokontaktinsa esimerkiksi psykiatriselle poliklinikalle. Nuorista asiakkaista jokainen oli saanut peruskoulusta päättötodistuksen ja osa oli käynyt lukion tai ammattikoulun. Asiakkaat kokivat, että avohuollon tukitoimet vaikuttivat osaltaan positiivisesti koulumenestykseen siten, että todistuksen keskiarvo oli voinut nousta sijoituksen aikana jopa numerolla. Osalta opiskelut olivat jääneet tai olivat vielä kesken ja osa oli tällä hetkellä työttömänä työnhakijana, mutta jokaisella nuorella oli positiivinen näkemys tulevaisuudesta ja motivaatio opiskeluun tai työntekoon. Osa oli myös perustanut perheen ja tullut vanhemmaksi. Myös perhesuhteisiin avohuollon tukitoimet olivat vaikuttaneet positiivisesti, sillä etenkin sijoitetut asiakkaat kertoivat perhesuhteiden

parantuneen sijoituksen myötä. Nuoret kertoivat, että sijoituksen ansiosta he oppivat arvostamaan perhettä ja myös vanhemmat kuuntelivat nuorta paremmin. Avohuollon tukitoimena tehty sijoitus oli myös riittävä interventio kahden asiakkaan kohdalla, eikä huostaanottoa tarvinnut tehdä. Seuraavassa katkelmia haastatteluista:

*”H: Mitä jos sijoitusta ei olis tehty? Oisikko sä saanu elämän raiteille ilman sitä?” M: ”En ois varmaan saanu... Siis jos sitä avohuollon sijotusta ei ois tehty, ni mut ois varmaan huostaanotettu jossain vaiheessa.” (Miika)*

*”Sillon ku mä jou’uin näihin lastenkoteihin ja näi, ni tuntu, että äiti ja isä kuuntelee mua ehkä vähä enemmän ja näi ja piti enemmän yhteyttä ja näi. Mut nykyään meillä on todella hyvät välit. Sanotaanko, että jos mä en ois joutunu lastenkotiin, ni ei ne ois kovin kauaa jaksanu mua kattella. Ja totta kai ku alko ite kasvaa aikuiseksi, ni alko iteki ymmärtää vähä paremmin. Ja sanotaanko näi, että nyt me luotetaan toisiimme vähä paremmin.” (Mari)*

*”(ilman perhetyötä) se vois olla, että mun toipuminen ois pitkittyny... Mä oisin vaan ehkä pinnistelly ja pinnistelly. Mutta kyllä se (perhetyö) toi tuulahuksen positiivisuutta ja piristystä. Ja se jollain lailla virkisti mun olotilaa. Ja kun itellä oli mieli maassa, niin mä aina aattelin, kun mä näin ne niin raikkaina ja pirteinä, että kyllä mäkin varmaan vielä joskus pääsen takasi töihin.” (Päivi)*

Lastensuojelun avohuollon tukitoimet koettiin tarpeelliseksi ja osa olisi halunnut vastaanottaa apua enemmänkin, mutta asiakkaat ymmärsivät sosiaalityöntekijöiden ja perhetyöntekijöiden resurssivajeen. Osa asiakkaista korosti myös avohuollon tukitoimien ennaltaehkäisevää merkitystä lapsen ja perheenjäsenten hyvinvoinnin turvaamisessa. Omalla motivaatiolla ja tahdolla nähtiin olevan myös merkitystä elämäntilanteen muutokseen. Eräs asiakkaista koki, että jos hänet olisi huostaanotettu, hän olisi kapinoinut voimakkaasti sijaishuoltoa vastaan, mutta kun hänet sijoitettiin avohuollon tukitoimena, hän oli valmis panostamaan elämänmuutokseensa. Merkittävää oli, että avohuollon sijoitus on asiakkaan omaan suostumukseen perustuvaa ja näin asiakkaalla säilyi tunne oman elämänsä hallinnasta. Kyseinen asiakas koki myös siten, että huostaanotto olisi ollut loukkaus hänen perhettään kohtaan ja vaarana perhesuhteille, mitä avohuollon sijoitus ei hänen mielestään ollut.

Suurin osa asiakkaista viihtyi tukiperheessä, sijaisperheessä tai perhekodissa. Tukiperheen vaikutus asiakkaan elämän eri osa-alueisiin oli pääpiirteissään positiivinen, tarpeellinen ja hyvä. Asiakkaat kokivat, että tukiperheet tukivat heitä kaikessa ja he löysivät tukiperheen kautta uusia ihmissuhteita, mielekästä tekemistä sekä uusia harrastuksia. Tukiperheen tuki ja kannustus vaikuttivat omalta osaltaan positiivisesti myös asiakkaan mielenterveyteen ja biologisen perheen perhesuhteisiin. Eräs asiakas toi kuitenkin esille myös sen, kuinka hänen biologinen vanhempansa oli mustasukkainen hänen ja tukiperheen vanhempien väliselle suhteelle ja että hän vältti tukiperheestä puhumista biologisen vanhemman läsnä ollessa. Eräs asiakkaista koki, että tukiperhetoiminta ei muuttanut hänen elämäntilannettaan merkittävästi, sillä tukiperhetoiminta loppui hänen kohdallaan liian aikaisin, asiakkaan ollessa ala-asteikäinen. Asiakas toi esille, että hänelle kyllä tarjottiin tukiperhettä myös yläasteikäisenä, mutta hän ei suostunut silloin sitä enää vastaanottamaan. Kyseinen asiakas pohti, että jos hän olisi suostunut käymään tukiperheessä yläasteikäisenä, humalassa tehdyt typeryydet ja rikokset olisivat ehkä jääneet vähemmälle.

Oman kasvun ja kehityksen kannalta asiakkaat kokivat perhekodin kasvatukselliset rajat tärkeiksi, vaikka säännöt eivät aina mieluisilta tuntuneetkaan. He ymmärsivät, että he tarvitsivat tiukat ja selkeät rajat kasvunsa ja kehityksensä tueksi, joita heidän vanhempansa eivät olleet kyenneet asettamaan. Myös jälkihuollolla oli merkitystä elämänhallinnan opettelemisessa. Seuraavassa katkelmia haastatteluista:

*”No kyllä se silleen oli, että oon kyllä viihtynyt tosi hyvin siellä tukiperheessä. Kyllä se varmaan oli tosi tarpeellinen, vaikka vähän huonoja muistikuvia mulla jostain on, kun olin niin nuori silloin, kun se alko. Ja ku mä olin tosi pelokas olemaan yksin kotona, niin ei tarvinu olla sitten yksin kotona, ku isä on ollu töissä ja ei oo ollu sitä äitiä sitten kotona niin.” (Julia)*

*”(Elämäntilanne) ei kyllä välttämättä ois erilaine. Kyllä varmaan harrastukset ois löytyny eri kautta ja sitte ois varmaan menny mummulaan ku se on kans samalla paikkakunnalla. Mutta sitte siitä tukiperheestä ois ollu varmaan iso apu, jos se tukiperhe ois ollu yläasteen aikana.” (Jessika)*

*”Kyllä ne (tukitoimet) oli ehdottomia ja ehkä enemmänkin ois vielä tarvittu. Mutta mäkin yritin ymmärtää sitä resurssipulaa.” (Harri)*

Asiakkaat kokivat, että heille tarjottu perhetyö oli monipuolista, hyvää ja perheenjäsenten avuntarpeet huomioivaa. Osa asiakkaista koki, että perhetyön arvon näkee vasta myöhemmin, sillä psyykkisesti huonokuntoisena ja avun tarpeessa olevana ei kykene näkemään asioita selkeästi. Osa kertoi myös, että perhetyö oli tuntunut aluksi kiusalliselta, jopa rangaistukselta ja se oli synnyttänyt tunteen siitä, että itse vanhempana oli epäonnistunut pitämään perheestään huolta, vaikka jälkeenpäin ajateltuna perhetyö oli hyvä ja tarpeellinen tukimuoto. Perhetyö aiheutti ristiriitaisia ajatuksia etenkin sen vuoksi, kun itse ei hallinnut omaa elämäntilannettaan ja täytyi nöyryä ulkopuolisen apuun, vaikka samalla koki, kuinka paljon hyvää perhetyö toi perheenjäsenten elämään. Seuraavassa katkelmia haastatteluista:

*”Mä muistan vieläkin, kun mä vaan istuin nahkatuolilla ja mä oli niin masentunu ja mä vaan katoin ku Maija (perhetyöntekijä) pesi ikkunoita. Ja mä sanoin Maijalle, että sinä vaan peset ikkunoita ja mulla on vaan tyhjä olo. Musta tuntuu, että mun käet menöö niinku maan alle ja mä oon semmonen puupölokky. Niin Maija sano, että mä ymmärrän sua. Se tuntu niin hyvältä! Se sano sen niin hyvin, että istu sinä vaan siinä ja mä pesen ikkunoita. Siis mä olin niin tyhjä sisältä, että mulla ei ollu sanoja. Mä olin niin masentunu, että mulla meni ihan puhekyky ja mä vaan olin ja huuhtailin paikasta toiseen. Mä en pystyny nukkumaan kuukauteen.” (Päivi)*

*”Oli, oli se (perhetyö) tarpeellista. Jälestäpäin sitä vasta pystyy tajuamaan, kun ite oli silloin niin huonona. Mulla ei ollu voimia esimerkiksi lasten kasvatukseen liittyvissä asioissa. Niinko olla jyrkkä. Ku ne rajathan on tosi tärkeitä lapsille, niin mulla ei meinannu olla voimia laittaa rajoja.... Niin, kyllä se oli tarpeen. Vaikka mä en meinannu ottaa sitä vastaan. Mä vaan sanoin, että kyllä me pärjätään ja sinnittelin aina vaan.” (Päivi)*

Tutkimustulokseni ja tulkintani avohuollon tukitoiminen merkittävästä vaikutuksesta asiakkaan elämänhallintaan vahvistaa aiempaa tutkimustietoutta sosiaalityön vaikuttavuudesta. Kulmalan, Valokiven ja Vanhalan (2003, 125-141) mukaan vaikuttaminen on useiden aktiivisten toimijoiden aikaansaama monitahoinen tapahtuma.

Asiakkaan näkökulmasta tarkasteltuna sosiaalityön vaikutus näkyy konkreettisiin tarpeisiin vastaamisena, vuorovaikutuksen kautta syntyneissä kokemuksissa ja kohtaamisen seurauksena tapahtuvissa asioissa ja muutoksissa. Kyseisen tutkimuksen pohjalta tutkijat arvioivat, että suuren muutostarinan ja tavoitelähtöisen toiminnan sijasta sosiaalityössä puhutaan hienovireisestä ja pienestä vaikuttavuudesta. Itse tulkitseen kuitenkin siten, että tekemäni tutkimuksen mukaan sosiaalityön vaikuttavuus on ollut merkittävä asiakkaiden elämänhallintaan. Seuraavassa alaluvussa kuvaan tutkimukseni tulosta, jonka mukaan avohuollon sijoituksella ei välttämättä ole positiivista vaikutusta nuoren elämäntilanteeseen.

## **7.2 Avohuollon sijoituksella ristiriitainen vaikutus nuoren elämäntilanteeseen**

Osa asiakkaista ei osannut sanoa, kuinka sijoitus oli vaikuttanut heidän hyvinvointiinsa. Osa koki siten, että avohuollon sijoituksella on kolikon tapaan kaksi puolta, sekä hyvät että huonot puolensa. Nuoret pohtivat, että sijoitus voi toimia pelotteena, jolloin esimerkiksi koulunkäyntiin haluaa panostaa enemmän, jottei joudu uudelleen sijoitetuksi. Osa nuorista oli vahvasti sitä mieltä, että monen ongelmanuoren sijoittaminen samaan paikkaan ei toimi. Etenkin psyykkisistä ongelmista kärsivän nuoren paikka ei ole välttämättä perhekodissa. Avohuollon sijoituksesta voi muodostua traumaattinen sekä negatiivinen kokemus, sillä sijoituksessa nuori repäistään pois luonnollisesta kasvuympäristöstä. Sijoitus antaa myös mahdollisuuden paeta omassa elinympäristössä syntyneiltä ongelmilta ja ongelmat jäävät helposti selvittämättä. Rauhallisesta, masentuneesta nuoresta voi tulla kapinallinen häirikkönuori, sillä ”seura tekee kaltaisekseen”. Osa nuorista koki, että sijoituksen aikana heidän käyttäytymisensä oli muuttunut huonompaan suuntaan ja osa ajautui rikosten teille. Seuraavassa katkelmia haastatteluista:

*”Mulla on siis sekä hyviä että tosi huonoja muistoja siitä ajasta, siis sieltä perhekodista. Yks juttu, että mun mielestä koko ajatus on ihan päähkähullu,*

*että otetaan nuoria, joilla on ongelmia ja tungetaan ne samaan paikkaan ja yritetään parantaa ne. Ja mulla kävi ainakin just niin, että mä olin suhteellisen rauhallinen, koska mä olin tosi masentunu, niin enhän mä ollu semmonen kapinallinen nuori, sanontaanko näin. Ni sit ku meni semmoseen paikkaan, jossa oli nuoria, jotka oli huostaanotettu ja osalla oli just tällasta häiriökäytöstä ja niinku käyttäytyivät tosi törkeästi muita kohtaan, niin tavallaan se... Ku nuoret tukeutuu toinen toisiinsa perhekodissa ja siellä tavallaan ne aikuiset on niitä pahoja. Mulle tulee semmonen, että mä muutuin siellä ihmisenä tosi paljon, mutta en sanois, että parempaan suuntaan. Siis ku itsetuhosesta ihmisestä tulee koppava ja kapinallinen ja... kusipää suoraan sanottuna, niin mua tavallaan itteä harmitti se, että ku... Ehkä se oli yks vaihe jossain vaiheessa masentumisesta parantumisessa, mutta mä oisin ehkä sen voinu jättää välistä.” (Kaisa)*

*”Musta tuntuu, että mun on pitäny parantua siitä masennuksesta mutta myös palautua siitä perhekotisijoituksesta. Se muuten vei aika kauankin... Mutta onhan se ollu tosi opettavainen kokemus ja jos voi sanoa, että kantapään kautta oppii, niin se just siellä tapahtu. Mutta jotenkin jos nyt mieltisin, että mulla itellä ois lapsi, niin mä en ikinä antas mun lasta perhekotiin. En ikinä! Just niitten omien kokemusten takia.” (Kaisa)*

*”S: No, mä uskon, että (ilman sijoitusta) se ois mennä ihan erilla lailla. Mulla kuitenkin oli kaikki koulupaikat valmiina ja se meni siinä sitte, ku piti sinne päähän lähteä. Niin sitte ku ois pitänyt sieltä mennä kouluihin ja kaikki oli ihan uutta, ni se meni sitten siinä, ni ei sitä sitte viihtyny siellä, mutta emmää osaa siihen sen kummemmin kommentoida. H: Eli aatteletko niin päin, että sulla ois mennä paremmin, jos sijoitusta ei ois tullu? S: Joo, kyllä. Kato ku tuli noita kavereita sitte sieltä päin ja sitte sitä tuli ajaututtua rikostenkin teille ja... Mutta eihän siitä ois muuten mitään tullu. Kyllähän mä ite oon syyllinen siihen sijoitukseen. Ja mä käyttäy’yin niin, että se piti tehdä. Kyllä mulle on annettu tilaisuuksia muuttaa omaa käytöstäni, mutta se ei oo vaan mennä päähän, että kaikki on vaan pitäny kantapään kautta kokea.” (Sami)*

Tutkimustuloksena voidaan pitää myös sitä, että epäsosiaalisella kaveripiirillä ja omalla motivaation puutteella voi olla negatiivista vaikutusta elämäntilanteeseen avohuollon tukitoimista huolimatta. Avohuollon tukitoimet eivät ole aina riittäviä, jolloin huostaanotto saattaa olla tarpeellinen. Pekkarisen (2010, 163-167) lastensuojelututkimuksen mukaan sosiaalinen todellisuus rakentuu ajasta, paikasta, sosiaalisesta toiminnasta sekä niistä suhteista, joita toimijat luovat ja uusintavat arkisessa kanssakäymisessään. Lastensuojelulapsilla on usein hyvin vähän eri toimintavaihtoehtoja arjen rakenteissa ja

suhteissa. Eristämisen, nimeämisen, toistuvien hylkäämisten ja yhteisöstä karkottamisen jälkeen lapsi saattaa joutua alisteiseen asemaan, jota lisäksi vahvistavat käyttäytymisestä riippumattomat seikat, esimerkiksi päihderiippuvuus, vanhempien moniongelmaisuus, heikkolahjaisuus ja köyhyys. Vähemmistöpositiossa olevalla lapsella ei useinkaan ole rationaalisia ja mielekkäitä vaihtoehtoja. Seuraavassa alaluvussa kuvaan, kuinka jokaisen haastatteleman lastensuojeluasiakkaan taustalta löytyi joko oma tai vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelma.

### **7.3 Lastensuojeluasiakkuuden taustalla usein mielenterveys- tai päihdeongelma**

Koulunkäyntiongelmien, rajattomuuden ja sopeutumattomuuden lisäksi lastensuojeluasiakkuuden perusteena on usein joko nuoren, vanhemman tai heidän kummankin mielenterveys- tai päihdeongelma. Seuraavalla sivulla oleva taulukko 4 havainnollistaa tilannetta haastatteluun osallistuneiden kohdalta (ks. taulukko 4). Lapsen hyvinvoinnin ja turvallisen kasvuympäristön varmistamiseksi on tärkeää tunnistaa sekä nuoren että vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelma ja puuttua siihen ajoissa. Sekä lastensuojelun että moniammatillisen työskentelyn tuloksena voidaan pitää sitä, että haastatteluhetkellä jokaisen asiakkaan oma päihteidenkäyttö oli hallinnassa tai he olivat täysin raittiita ja heidän psyykinen vointinsa oli hyvä. Osalla oli edelleen hoitosuhde psykiatriselle poliklinikalle. Asiakkaat kokivat moniammatillisen yhteistyön tärkeänä, mutta verkostopalaveriiniin osallistuvien viranomaisten määrän tulee olla kuitenkin mahdollisimman pieni, sillä asiakas voi kokea hänen asioitaan käsittelevät palaverit kiusallisina ja nöyryyttävänä.

TAULUKKO 4 Haastateltavien tai heidän vanhempansa päihteidenkäyttö ja psyykinen sairastavuus

Haastateltavien sukupuoli ja ikä haastatteluhetkellä	käyttänyt runsaasti päihteitä	käyttänyt alkoholin lisäksi huumausaineena	psyykkistä sairautta	ollut psykiatrisessa hoidossa
1. haastateltava mies, 25-v (Miika)	x (nuori)	x (nuori)	x ( nuori)	x (nuori)
2. haastateltava nainen, 25-v (Jessika)	x (sekä nuori että vanhempi)	x (nuori)	-	-
3. haastateltava nainen, 23-v (Mari)	x (nuori)	x (nuori)	x (sekä nuori että vanhempi)	x (sekä nuori että vanhempi)
4. haastateltava nainen, 23-v (Julia)	-	-	x (vanhempi)	x (vanhempi)
5. haastateltava mies, 25-v (Sami)	x (nuori)	x (nuori)	-	-
6. haastateltava nainen, 23-v (Kaisa)	-	-	x (nuori)	x (nuori)
7. haastateltava nainen 50-v (Päivi)	-	-	x (vanhempi ja yksi lapsista)	x (vanhempi ja yksi lapsista)
8. haastateltava mies, 63-v (Harri)	x (vanhempi)	-	x (vanhempi)	x (vanhempi)

Seuraavassa katkelmia haastatteluista, jotka kuvaavat asiakkaiden päihteiden käyttöä sekä ahdistuneisuudesta johtuvaa itsensä viiltelyä. Katkelmat osoittavat myös sen, kuinka vakavasti asiakkaiden hyvinvointi oli vaarantunut päihteiden käytön ja itsetuhoisuuden vuoksi ja että nuoret olivat todella ammattiavun tarpeessa:

*”Mut sillon 2009 keväällä ja kesällä mä poltin tosi paljon vielä kukkaa ja... sillon tosiaan aika paljon käytin lääkkeitä ja poltin kukkaa... Niin mut sitte Provinssissa mä poltin kukkaa viimeks ja totesin, että tää ei oo hyväks mulle, eikä oo mun juttu ja tuota... Päätin lopettaa ja tuota sen jälkeen mulle monesti tarjottiin ja aina joku soitti ja kysy, et onko sulla tai sit sano et nyt ois jossain tosi halapaa... Mut sitte vaan pysyin siitä erossa... Ja sitte ekan kerran yritin antabuksella lopettaa juomista, mutta se ei vaan onnistunut ja sen jälkeen seuraavat puoli vuotta meniki alkoholin vaikutuksen alaisena oikeastaan koko ajan... Sitä vaan aina heti aamusta meni ekaks kauppa ja haki lisää juotavaa...” (Miika)*



*”Kyllähä sitä nyt on juotu yläasteelta lähtien. Ei ny varmaa viikolla, mutta viikonloppuisin niinku kaikki muutkin... Eikai se nyt normaalia oo, jos ei juo (hymyä)? Mutta kyllähän se opiskeluki meni sitte vähän siihen ryypiskelyyn... Ei ny iha joka päivä, mutta jos sitä keskiviikkona meni jonneki baariin, niin ei sitä sitte viittiny tortaina enää kouluun mennä... Kyllä jossaki vaiheessa aina lääkkeitäki tuli otettua viinan kans ja nii. Ja kyllä se toi aina vaihtelua...” (Jessika)*

*”H: Oliko sulla jossain vaiheessa konkreettisia itsemurhayrityksiä?  
K: Ei, mutta onhan mulla siis niinku jääny arvet... Mulla on niinku koko keho, mulla on jalat, maha, olkapäät, selkä ja koko keho kaikki täynnä viiltelyn jälkiä ja se että, vaikka mun masennus ei jatku, niin tavallaan siitä on jääny muhun ikuiset muistot. Mulla on siis niin paljon arpia mun kehossani... Ja mä muistan, kun mä olin viillelly siellä perhekodissa itteäni, niin olinko mun mahaan. Ja ne vuoti niin, että mä en pystyny nukkumaan, nii mää vaan kävelin sinne kansliaan ja pyysin, että voisko ne laittaa vähän pakettiin. Sitä oli tavallaan niin maassa, että millään ei oikein ollu mitään väliä.” (Kaisa)*

Olen tulkinnut asiakkaiden tarinoita jo aiemmin Hurtigin tihkuvan auttamistavan malliin pohjautuen. Tihkuvan auttamistavan malli todentuu osaltaan myös siinä, että vanhemman saadessa apua joko päihde- tai mielenterveysongelmaansa, se väistämättä tihkuu muun perheen ja lasten parhaaksi ja parantaa koko perheen elämänlaatua. On kuitenkin tärkeää muistaa, että lapsi tai nuori on voinut traumatisoitua, sillä hänen koko lapsuuttaan on saattanut varjostaa vanhemman päihde- tai mielenterveysongelma ja hän voi tarvita henkilökohtaista apua ja tukea. Lasta itseään tulee kuulla, eikä tehdä tulkintaa lapsen tilanteesta pelkästään vanhemman kertomuksen pohjalta, jolloin tieto voi olla suodattunutta, ja lapsen todelliset tarpeet saattavat jäädä pimentoon. Haastateltujen tarinoiden pohjalta tulkitsen myös siten, että etenkin sijoitettu lapsi tai nuori tarvitsee konkreettista apua elämänhallintansa saavuttamiseen, mutta vanhempien auttamisen ja tukemisen kautta tapahtunut muutos mahdollistaa lapsen tai nuoren paluun kotiin.

Kuvasin aiemmin, kuinka asiakkaat arvostivat moniammatillista yhteistyötä, mutta eivät pitäneet laajoista verkostopalavereista, vaan kokivat ne nöyryyttävinä. Teoriaosuudessa mainitsin Laitisen & Ojaniemen & Tallavaaran (2007, 137) tekemän tutkimuksen, jossa korostetaan erityisesti sitä, että lapsen näkökulman huomioiminen vaatii hienovaraisen ja

turvallisen kohtaamisen luotettavan työntekijän kanssa. Erityisesti sijoitettujen lasten huoltosuunnitelmissa on oltava erityisen sensitiivinen, sillä niiden aikana eri työntekijät paneutuvat lapsen elämään ja arvioivat lapsen tilannetta. Eräs haastatteluun osallistuneista kertoi, kuinka nöyryyttävältä tuntui, kun koko elämä levitettiin kaikkien huoltosuunnitelmassa läsnä olevien analysoitavaksi. Etenkin murrosikäinen kokee, että vanhempien ei tarvitsisi tietää jokaista pientä yksityisseikkaa nuoren elämästä. On tärkeää muistaa, että lapsen turvallinen asiakkuus vaatii työntekijältä kyseisen lapsen tuntemista ja erityistä harkintaa työskentelyn tavoitteita asetettaessa. Seuraavassa luvussa kuvaan asiakkaiden kokemuksia lastensuojelun työntekijöiden työskentelystä.

#### **7.4 Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelun työntekijöiden työskentelystä**

Asiakkaiden kokemukset lastensuojelun työntekijöiden työskentelystä vaihtelivat. Osa asiakkaista koki, että sosiaalityöntekijöillä oli merkittävä positiivinen rooli perheen elämäntilanteen muutoksessa. Osalla asiakkaista oli taas kokemus siitä, että vuorovaikutus sosiaalityöntekijöiden kanssa oli vähäistä tai jopa epämiellyttävää. Haastattelujen pohjalta tulkitseen siten, että epämiellyttävyyden tunne syntyi siitä, kun ulkopuolinen taho puuttui perheen sisäisiin asioihin ja esimerkiksi puki sanoiksi vaikeat, kipeät asiat, jotka vaaransivat lasten hyvinvointia ja joihin odotettiin muutosta. Sosiaalityöntekijöillä on myös valtaa päättää asioista, joista yleensä vastaavat vanhemmat. Asiakkaat kokivat, että ammatillisuuden ja ammattitaidon lisäksi työntekijöiden persoonalla ja henkilökemialla oli merkitystä luottamuksellisen suhteen syntymiselle ja työskentelyn onnistumiselle. Asiakkaat kokivat myös siten, että esimerkiksi perhetyöntekijät tai perhekodin ohjaajat olivat asiakkaille läheisempiä, kuin sosiaalityöntekijät, mikä selittynee osittain sillä, että asiakkaat jakavat arjen asioita perhetyöntekijöiden ja perhekodin ohjaajien kanssa, mutta sosiaalityöntekijöitä asiakkaat näkevät harvoin. Sosiaalityöntekijät koettiin myös jollain tapaa näkymättömiksi. Seuraavalla sivulla katkelmia haastatteluista:

*”No se on vähän kyllä... Kyllä ku se Tuija (perhetyöntekijä) siinä kävi, nii kyllä sen kans oli ihan kiva toimitella ja tämmöstä. Mutta oisko se ollu ihan niin mieluisa kokemus, jos siinä ei ois ollu noin hyvää työntekijää... En tiä sitte...” (Sami)*

*”Ite en ollu silloin niin paljon henkilökohtasesti tekemissä sossujen kanssa, mutta ei siitä mitään haittaa ollu. Mutta joittenki perhekodin työntekijöitten kanssa sitä tuli tosi läheiseksi. Ja sitte vähä kuunteliki, mitä ne sano.” (Miika)*

*”Tuntu siltä, että ne teki just kaikki ne jutut, mistä mä ite ärsyynnyin. Mut seki oli just sen takia, että mä muka inhosin Vuokkoa niin paljon. Ja aina ennen palaveria, ni ekkana mä aina haukuin Vuokon ohjaajille ja sitte palaverin jälkee mä sanoin, että ei Vuokko ookaan nii ärsyttävä.” (Mari)*

*”Musta tuntu, et mun jutut meni sekasin, kun tuli tää yhteistoimintajuttu ja mun asioita ei hoitanu oikein kukaan. Musta tuntuu, että sosiaalitoimi on aina ollut hyvin etäinen ja mä oon saanu ite ottaa sinne yhteyttä. Eli sieltä ei oo tullu mitään yhteydenottoa.” (Kaisa)*

*”Mutta sosiaalitoimelle mä kyllä annan pisteitä. Silloinen sosiaalitoimen johtaja ja muu väki oli todella asiallista ja huomasi sitten sen, että tähän tarvitaan ulkopuolista apua ja siihen asian ratkaisuun. Minä en osannut sitä asiaa ratkaista itsekseni. Minä halusin pitää niinku perheen kasassa loppuun asti. Ja ulkopuoliset näki, että se loppuu samalla isäkin tässä.” (Harri)*

Pekkarisen (2010, 171-172) mukaan sosiaalisen todellisuuden avoimuus ja epävarmuus sekä monitulkintaisuus rakenteiden ja toimijoiden välisissä suhteissa ovat läsnä alituisesti sosiaalityössä. Sosiaalityöntekijöiden työskentelyotetta yhdistää pyrkimys asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaiseen ymmärtämiseen siinä sosiaalisessa todellisuudessa, jossa lukemattomien tekijöiden välinen dynamiikka luo jatkuvasti epävarmuustekijöitä. Yhteisöreaktion teorian mukaan ei ole yhdentekevää, kuinka viranomaiset suhtautuvat vaikeuksissa oleviin nuoriin. Itseymmärryksen vasta kehittyessä epäluottamuksen ilmapiirissä on vaarana, että lapsille tuotetaan rikollisia sekundaari-identiteettejä. Pahimmillaan rikollisten tekojen käsittely pidätyksineen, tuomioineen ja puhutteluineen

johtavat stigman eskalaatioon, joka lähiyhteisöjen hylkivien reaktioiden vuoksi vieraannuttaa lasta kauemmaksi poikkeavuuden marginaaliin.

Vuonna 2010 tekemäni kandidaatintutkielman (2010, 40) tutkimustulosten mukaan sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen vaikuttavat olennaisesti sosiaalityöntekijän omat arvot ja eettiset periaatteet. Ne ikään kuin muodostivat sosiaalityön kivijalan, jonka päälle vuorovaikutus rakennetaan. Sosiaalityöntekijät kokivat, että lastensuojelun asiakkaiden kanssa tuli löytää yhteinen sävel ja ymmärrys asiasta, jotta voitiin saavuttaa asetetut tavoitteet. Sosiaalityön tutkimus osoittaaakin, että sosiaalityön uusi asiantuntijuus edustaa työntekijän ja asiakkaan kumppanuutta, asiakkaan asiantuntijuutta ja ideaa yhdessä tuotettavasta tiedosta (Juhila 2004, 177 -178). On tärkeää muistaa, että lastensuojeluasiakkaat ovat syystä tai toisesta menettäneet elämänsä hallinnan ja ajautuneet tämän vuoksi lastensuojeluasiakkaiksi. He nimenomaan tarvitsevat ohjausta, neuvontaa ja apua lapsen kasvun ja kehityksen tukemiseen. Sosiaalityöntekijä toimii sosiaalityön asiantuntijana ja asiakas oman elämänsä asiantuntijana. Nämä kaksi asiantuntijuutta tulee yhdistää lapsen parhaaksi.

## **7.5 Asiakkaiden näkemyksiä siitä, voisivatko he suositella lastensuojelun tukitoimia vastaavassa tilanteessa oleville henkilöille**

Tässä luvussa kuvaan asiakkaiden näkemyksiä siitä, olisiko lastensuojeluntukitoimista hyötyä heille, joiden elämäntilanne vastaa asiakkaan mennyttä elämäntilannetta. Haastatteluihin osallistuneet asiakkaat kokivat, että lastensuojelun työntekijät kuuluivat heidän mielipiteensä työskentelyn aikana. Asiakkaat kertoivat, että elämäntilanteen ollessa kovin solmussa on tärkeää, että juuri viranomainen tarjoaa perheelle tai nuorelle apua, sillä asiakas ei itse kykene katsomaan tilannettaan objektiivisesti. On myös tärkeää, että asiakas on motivoitunut ja suostunut tarjottuun avohuollon tukitoimeen, jotta ne voisivat vaikuttaa elämäntilanteeseen. Seuraavassa katkelma haastattelusta:

*”Haastattelija: Entä tulitko sä kuulluksi viranomasten taholta?  
Harri: No, kyllä mulle semmonen mielikuva jäi siitä työskentelystä. Ja niillä oli niin selkeä oma ammattilaisen näkemys siitä, että mitä pitää tehdä ja toimia. Kyllä ne yritti kuunnella ja sen mukaan mentiin.” (Harri)*

Kahdeksasta haastatellusta asiakkaista kuusi koki, että he voisivat suositella lastensuojelun avohuollon tukitoimia heille, joiden elämäntilanne muistuttaa haastateltavan omaa elämäntilannetta silloin, kun lastensuojeluasiakkuus alkoi. Eräs asiakkaista koki, että hän voisi suositella muille perhetyötä, mutta ei sijoitusta ja toinen, että hän ehkä voisi suositella sijoitusta, mutta ei perhekotiin. Seuraavassa katkelma haastattelusta:

*”Kyllä mä voisin sillalailla sanoa jollekin nuorelle, että justii ku maataan sängyssä ja ollaan vaan ja juuaan viinaa, että sitte ku tulis tommosia virikkeitä ja sitte vaikka... justii itellä oli vaikka sulkapalloa ja nurmikoneleikkuuta ja sitte kävin siellä pajalla työskentelemässä. Ja välillä jotain mopoa korjaamassa ja tämmösiä oli ihan kiva siinä, että noita pitäis kyllä olla enemmän... Siinä alkuvaiheessa varsinkin.” (Sami)*

Se, että asiakas voi suositella toiselle nuorelle tai perheelle samanlaisia lastensuojelun avohuollon tukitoimia, kuin hänelle itselleen on tarjottu, on mielestäni merkityksellistä ja parasta palautetta lastensuojelun työntekijöille. Suomalaisen lastensuojelututkimuksen keskeisiksi katvealueiksi nimettyjen kokemustiedon ja vaikuttavuustutkimuksen puutteiden (Pekkarinen 2011, 46-58) valossa on myös merkityksellistä tiedostaa, että haastatteluun osallistuneet asiakkaat kokivat, että lastensuojelun työntekijät kuuluivat heitä siitä huolimatta, että monet heistä kertoivat, että eivät olleet tavanneet sosiaalityöntekijöitä kovin usein.

Edellä mainitut tutkimustulokset vahvistavat Hurtigin (2003, 85) näkemystä siitä, että viranomaisten yhteiskunnallisesti legitimoituun oikeuteen puuttua perheiden elämäntilanteisiin tulee kohdistua lastensuojelun kriittistä tulkintaa. Sekä vanhemman että lapsen kohtaaminen perheen arjessa on yksi lastensuojelutyön tasapainoilua edellyttävistä painopisteistä. Perheiden arkeen ja toimintatapoihin puuttumisen tulee olla hienovaraista ja ohjaavaa, mutta vaikuttavaa, sillä ilman vaikuttavuutta ei ole mahdollista saavuttaa toivottua muutosta lapsen ja perheen tilanteessa.

## 8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Lastensuojelulla on merkittävä arvo ja vaikutus tämän päivän suomalaisessa yhteiskunnassa, sillä periaatteessa voidaan ajatella siten, että lastensuojelutyötä tekevät kaikki, jotka ovat työssään tai vapaa-ajallaan tekemisissä lasten kanssa (LsL 2 §, 3 § ja 3 a §). Aina lastensuojelutyön keskiössä olevaa lasta ei ole kuultu, vaan lapsen mielipide on tullut usein sosiaalityöntekijöiden tietoon aikuisten kertomana. Kuitenkin tämän päivän suomalaisen lastensuojelutyön tulee kunnioittaa sekä arvostaa lasta ja lapsen osallistumista on pidettävä tärkeänä. Lapsen mielipiteillä on väliä, häntä tavataan ja kuunnellaan. Uuden tutkimustiedon ja kansainvälisten vaikutteiden lisäksi muutokseen on vaikuttanut merkittävästi vuonna 1989 tehty Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus, jonka Suomi ratifioi vuonna 1991 (Satka ym. 2011, 206).

Työskennellessäni lastensuojelun sosiaalityöntekijänä olin kiinnostunut siitä, mitä lastensuojelun asiakkaat ajattelevat heille tarjotuista lastensuojelun avohuollon palveluista. Tämän vuoksi asetin tutkimusongelmakseni, millaista vaikuttavuutta lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on lapsen hyvinvointiin lastensuojelun asiakkaan kokemuksista ja näkökulmasta tarkasteluna. Ennen tutkimusta näkemykseni oli, että lastensuojelun avohuollon tukitoimilla voidaan turvata lapsen hyvinvointia varhaisemmassa vaiheessa. Tutkimusaineiston keräämisen jälkeen tulkitsin aineistoa hermeneuttisesti, mikä mahdollisti asiakkaiden näkemysten ja kokemusten vertaamisen omiin ajatuksiini.

Tutkimukseni alkumetreillä epäilin suuresti, suostuvatko entiset lastensuojeluasiakkaat haastatteluuni. Yllätyin iloisesti, kun sain kahdeksan haastateltavaa. Haastattelujen aikana koin, että suurin osa haastateltavista oli odottanut tilaisuutta kertoa oma mielipiteensä ja ajatuksensa heidän elämässä toteutetusta lastensuojelutyöskentelystä. Tämä vahvisti ajatusta siitä, kuinka tärkeää on tavalla tai toisella kerätä palautetta asiakkailta lastensuojelutyöskentelyn päätyttyä. Palautteen ansioista lastensuojelutyöskentelyä voidaan kehittää sekä saada tietoa siitä, mitä asiakkaille kuuluu lastensuojeluasiakkuuden jälkeen. Palautteen keräämisellä voisi olla laajempi yhteiskunnallinen merkitys, sillä

niiden pohjalta lastensuojelutyöskentelyä voitaisiin kehittää yhä asiakaskeskeisemmäksi, jolloin asiakkaan tunne oman elämän hallinnasta vahvistuisi ja motivaatio muutokseen kasvaisi. Tällöin myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen kumppanuus vahvistuisi.

Tutkimukseni tutkimustuloksina voidaan pitää seuraavia asioita: 1) lastensuojelun avohuollon tukitoimilla on merkittävä vaikutus elämänhallinnan saavuttamiseen, 2) lastensuojelun avohuollon sijoituksella on ristiriitainen vaikutus nuoren elämäntilanteeseen, 3) lastensuojeluasiakkuuden taustalla on usein mielenterveys- tai päihdeongelma, 4) sosiaalityöntekijöillä on merkittävä rooli perheen elämäntilanteen muutoksessa, vaikka vuorovaikutus voi olla osin vähäistä, 5) lastensuojelun työntekijät kuulevat asiakkaiden mielipiteet työskentelyn aikana ja 6) haastatelluista kuusi kahdeksasta voisi suositella lastensuojelun avohuollon tukitoimia heille, joiden elämäntilanne muistuttaa haastateltavan omaa elämäntilannetta silloin, kun lastensuojeluasiakkuus alkoi. Teemahaastattelut tuottivat paljon tutkimuksellisesti mielenkiintoista asiaa, ja analyysia tehdessäni koin haastavaksi päättää, mihin asioihin keskityn. Tutkimusongelman lisäksi tutkimuskysymykseni auttoivat rajaamaan aineistosta tulkittavia tuloksia.

Koko tutkimusprosessi on ollut erittäin mielenkiintoinen, antoisa ja ajatuksia herättävä. Koen, että olen saanut arvokkaan mahdollisuuden astua pois sosiaalityöntekijän saappaista ja astua tutkijan saappaisiin neutraalimmalle maaperälle, ja kuunnella asiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia lastensuojelutyöskentelystä. Viime aikoina tehtyjen lastensuojelututkimusten tulokset ovat olleet melko kriittisiä, joten tutkimukseni myönteinen tulos saattaa osittain johtua siitä, että haastateltavat valikoituivat sosiaalityöntekijöiden ehdotusten perusteella, eikä esimerkiksi satunnaisotoksen perusteella. Tutkimukseni toisena eettisenä ongelmana voidaan pitää sitä, että haastatteluun valikoituneilta ei kysytty lupaa yhteystietojen luovuttamiseen ennen yhteydenottoani. Koen kuitenkin, että sosiaalityöntekijän työtehtävänä vuoksi haastateltavat eivät kokeneet asiaa ongelmana. Heidän suhtautumisestaan minuun sekä sosiaalityöntekijänä että tutkijana voidaan tulkita, että he luottavat viranomaisen työskentelyyn sekä oikeutukseen saada tietoa, vaikka sosiaalityöntekijä toimisi samanaikaisesti tutkijana.

## 8.1 Lastensuojelun monisärmäisyys

Ajatukseni siitä, että asiakkaan ääntä tulee kuulla, vahvistui koko tutkimusprosessin ajan, samoin kuin lastensuojelun vaikuttavuuden merkitys lapsen ja perheen elämään. Olen iloinen siitä, että tutkimustulokseni mukaan lastensuojelun työntekijät kuulevat asiakkaiden mielipiteet työskentelyn aikana. Tutkimustulokseni poikkeaa amerikkalaisten tutkijoiden Kimberly Bundy-Faziolin, Katharine Briar-Lawsonin ja Eric R. Hardimanin (2009) tutkimustuloksesta, sillä kyseisen tutkimuksen mukaan vanhemmat kokivat, että lastensuojelun työntekijät eivät kuule heitä, eikä heillä ole valtaa päättää lastensa asioista. Tutkimukseeni osallistuneiden haastateltavien määrä oli varsin pieni, mutta tulos on merkityksellinen. Esimerkkinä asiakkaan äänen kuulemisesta haluan mainita kahden haastateltavan toiveen siitä, että lastensuojelupalavereissa ei olisi kovin montaa työntekijää, sillä henkilökohtaisten asioiden läpikäyminen vieraiden ihmisten kanssa tuntui haastateltavista kiusalliselta. Tämä toive on hyvin inhimillinen, ymmärrettävä ja mahdollista toteuttaa, joten kyseisen toiveen huomioiminen antoi haastateltaville tunteen siitä, että heitä kuullaan ja heidän mielipidettään kunnioitetaan. On tärkeää huomioida, että jokaisen asiakkaan mielipide on arvokas ja että myös negatiivinen palaute on tärkeää, jotta lastensuojelutyöskentelyä voidaan kehittää.

Vasta analyysin ja tulokinnan aikana tiedostin, kuinka radikaalisti lastensuojelun interventio vaikuttaa lapsen ja perheen elämään. Uskon, että yksikään haastateltavista ei tule unohtamaan lastensuojelutyöskentelyä koko elämänsä aikana, sillä lastensuojelulla on ollut merkittävä rooli heidän elämässään. Lastensuojelutyöskentelyn vaikuttavuutta ei pidä unohtaa eikä aliarvioida. Asiakkaiden tilanteet ovat kovin usein myös monimutkaisia ja oikeaa, yhtä toimintatapaa ei välttämättä ole. Sosiaalityöntekijän on muistettava, että asiakkaan elämä saattaa mullistua niiden päätösten pohjalta, mitä sosiaalityöntekijä asiantuntijana tekee. Tutkimustulosten pohjalta uskon, että mullistuksen vaikuttavuus asiakkaan hyvinvointiin on pitkällä aikavälillä yleensä myönteinen etenkin silloin, kun lapsen tilanteeseen on kyetty puuttumaan varhaisessa vaiheessa ja avohuollon tukitoimenpiteitä on tarjottu ajoissa. Pekkarisen (2010, 172) mukaan: *”Lapsuussosiologian intentionaalinen toimijalapsi tarvitsee tuekseen sosiaalityöntekijän, joka kykene hahmottamaan sosiaalisten ilmiöiden monisärmäisyyden.”*



Sosiaalityön monisärmäisyyttä ja luonnetta kuvaavat myös sosiaalityön samanaikaisesti hienovarainen ja radikaali puuttuminen asiakkaiden elämään. Esimerkkinä sekä hienovaraisesta että radikaalista puuttumisesta voidaan pitää avohuollon sijoitusta, johon tarvitaan sekä lapsen että huoltajien suostumus. Avohuollon sijoitus mahdollistaa vanhempien tukemisen vanhemmuudessa, vaikka se mullistaa sekä vanhempien että lapsen elämän lapsen kasvuympäristön vaihtuessa. Myös kevyemmällä interventiolla voi olla merkittävä vaikutus perheen elämään, sillä esimerkiksi perhetyöntekijän säännöllinen läsnäolo perheessä voi muuttaa pysyvästi perhedynamiikkaa hienovaraisesti, mutta radikaalisti. Samoin myös tukiperheiden vaikutus näkyy haastateltavien elämässä vieläkin, useita vuosia tukitoimien päättymisen jälkeen. Koen, että asiakkaan äänen kuulemisen tärkeyden lisäksi myös asiakasta kunnioittavalla työskentelyotteella on merkitystä.

## **8.2 Tihkuva auttamistapa mahdollistaa muutoksen**

Sosiaalityön käytännön tehtävänä pidetään erityisen vaikeassa elämäntilanteessa olevan ihmisen auttamista ja tukemista. Vuosien saatossa sosiaalityö on löytänyt paikkansa yhteiskunta- ja sosiaalitieteiden maailmasta ja kehittynyt akateemisenä professiona. Sekä kansainvälisesti että Suomessa sosiaalityön teoriakeskustelu on ollut hajanaista ja hapuilevaa, ja kuluneiden vuosikymmenten aikana alan tiedeteoreettinen viitekehys on ollut myllerryksessä. Välillä akateeminen keskustelu on ajautunut jopa niin kauaksi käytännöstä, että on alettu puhua erikseen sosiaalityön formaalista (kirjallinen, julkinen keskustelu teoriasta) ja informaalista (sosiaalityöntekijöiden induktiiviseen, kokemukseen ja elämänhistorian kautta muodostuneeseen ymmärrykseen pohjautuva teoria) teoriapohjasta. (Pekkarinen 2010, 27.) Johanna Hurtigin (2003) tihkuvan auttamistavan malli on oiva esimerkki sosiaalityön teorian ja käytännön kohtaamisesta. On tärkeää muistaa, että kyseinen malli ei ole yleiskuvaus sosiaalityöstä, vaan se tiivistää lastensuojelukäytäntöjen ytimen.

Tihkuvan auttamistavan mallin mukaan lapsen auttaminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa vanhempia auttamalla, sillä vanhempien kautta apu tihkuu lapsen parhaaksi. Tutkimustulosteni ja hermeneuttisen tulkinnan mukaan tihkuva auttamistapa toimii lapsen parhaaksi silloin, jos vanhempi kykenee muutokseen elämäntilanteessaan. Lastensuojeluasiakkuuden taustalla on usein joko vanhemman tai nuoren mielenterveys- tai päihdeongelma, joten pohtimisen arvoista on, kuinka esimerkiksi tihkuvan auttamistavan mallin avulla asiaan voitaisiin vaikuttaa, jotta lapsen kasvuympäristö voisi olla päihdeeton, turvallinen ja vakaa. On myös huomioitava, että esimerkiksi sijoitetulle lapselle tai nuorelle ei riitä pelkästään vanhemman auttaminen, vaan lapsen/nuoren tulee saada henkilökohtaista apua, neuvontaa ja ohjausta, jotta lastensuojelun tukitoimilla voi olla vaikuttavuutta lapsen parhaaksi. Myös perhetyön ja tukiperhetoiminnan avulla lasta voidaan auttaa konkreettisesti ja kyseisten tukitoimien aikana lapsi/nuori saa mahdollisuuden välittää tietoa suoraan työntekijälle, ilman tiedon suodattumista. Tihkuva auttamistapa mahdollistaa vanhemmissa muutoksen, joka tihkuu lapsen parhaaksi esimerkiksi siten, että lapsi voi palata kotiin kasvuolosuhteiden muutoksen jälkeen. Tihkuvan auttamistavan tulkintamallin avulla lastensuojelun työntekijä kykenee myös arvioimaan kriittisesti, ketä lapsen tilanteessa autetaan, mihin apu kohdistuu ja tihkuuko se lopulta lapsen parhaaksi.

Koen, että tutkimukseni tulokset sekä johtopäätökset ovat arvokkaita sosiaalityön kehittämisen kannalta. Samalla lastensuojelun entiset asiakkaat saivat mahdollisuuden kertoa oman kokemuksensa ja näkemyksensä lastensuojelun avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta. tarinat ovat ainutlaatuisia ja mielenkiintoisia. On muistettava, että asiakkaiden näkemykset ja kokemukset eivät ole yleistettäviä, vaan ne ovat asiakkaiden subjektiivisia kokemuksia heille tarjotuista lastensuojelun avohuollon tukitoimenpiteistä. Tuija Erosen (2007), Tarja Heinon (2008) ja Elina Pekkarisen (2011) mukaan lastensuojelusta ei kerätä järjestelmällistä ja säännöllistä tietoa. On erityisen tärkeää, että sekä lastensuojelun eri toimenpiteistä että asiakkaiden kokemuksista ryhdytään keräämään systemaattisesti tietoa, jotta lastensuojelutyötä voidaan kehittää asiakkaiden tarpeita vastaavaksi ja työskentely voisi olla mahdollisimman vaikuttavaa.

Tutkimukseni herätti minussa uusia mielenkiinnon aiheita. Vaikka haastatteluun osallistuneista kaksi oli perheen vanhempaa, olen kiinnostunut haastatteluun osallistuneiden lasten ja nuorten vanhempien sekä sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä perheen ja lapsen silloisesta tilanteesta. Millaisia näkemyksiä ja kokemuksia heillä on avohuollon tukitoimien vaikuttavuudesta? Lapsilla ja nuorilla oli pääsääntöisesti ohut kosketus sosiaalityöntekijöihin, mutta entä vanhemmat? Kuinka aktiivisesti he olivat lastensuojelutyöntekijöiden kanssa tekemisissä? Haastatteluun osallistuneiden asiakkaiden vanhempien sekä heidän vastuusosiaalityöntekijöiden näkökulmien ja kokemusten huomioiminen ja analysointi tihkuvan auttamistavan mallin mukaan ja näiden kolmen eri tahon näkemysten vertaileminen tuottaisi uusia mielenkiintoisia tutkimustuloksia.

Pro gradu -tutkielmani lopuksi tahdon huomioida sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet (2005,7), joiden mukaan: ”Sosiaalialan työn tavoitteena on ihmisten hyvinvoinnin lisääminen. Keinoina ovat tätä tukevan sosiaalisen muutoksen, ihmissuhdeongelmien ratkaisujen ja itsenäisen elämänhallinnan edistäminen. Työn kohteena on vuorovaikutus ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä.” Tutkimukseni pohjalta ajatukseni sosiaalityön vaikuttavuudesta ja merkityksestä asiakkaan hyvinvointiin vahvistuivat, aivan kuten voimme tulkita myös viimeisestä haastattelukatkelmasta:

*”Jos mä en ois joutunu lastensuojelun piirii, ni mä oisin nyt varmaan jossain tuolla ojanpenkassa makaamassa neula käessä ja kossupullo käessä ja... Ku emmä koskaa totellu niitä rajoja, ni mulle piti asettaa niin kovat rajat, että mä sitte kans tottelin niitä että... Mä en ees tohi ajatella sitä, että missä mä nyt oisin, jos mä en ois joutunu johonki tommoseen.” (Mari)*

## LÄHTEET

Bundy-Fazioli, Kimberly, Briar-Lawson, Katherine, Hardiman, Eric R. 2008. A Qualitative Examination of Power between Child Welfare Workers and Parents. *British Journal of Social Work*. 39/2009, 1447-1464.

Corbetta, Piergiorgio. 2003. *Social Research theory, methods and techniques*. SAGE Publications, The Alden Press, Oxford, Great Britain.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Gummerus Kirjapaino Oy, Tampere.

Eronen, Tuija. 2007. Katsaus 2000-luvulla julkaistuun suomalaiseen lastensuojelututkimukseen. <<http://www.sosiaaliportti.fi/File/2f272051-7b88-4b1c-b0b6-55b1c3beee3e/2000-luvulla%20julkaistu%20lastensuojelututkimus%2007.pdf>>. Viitattu 22.4.2011.

Ferguson, Harry. 2004. *Protecting Children in Time. Child Abuse, Child Protection and the Consequences of Modernity*. Antony Rowe Ltd, Chippenham and Eastbourne, Great Britain.

Haskins, Ron, Wulczyn, Fred, Webb, Mary Bruce. 2007. *Child Protection Using Research to Improve Policy and Practice*. Brookings Institution Press, Washington, DC, USA. <<http://site.ebrary.com.ezproxy.jyu.fi/lib/jyvaskyla/docDetail.action?docID=10193748>>. Viitattu 4.9.2011.

Heino, Tarja. 2007. Keitä ovat lastensuojelun uudet asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. *Työpapereita* 30/2007. STAKES, Helsinki.

Heino, Tarja. 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. *Selvitys lastensuojelun kehittämistyölle*. *Työpapereita* 9/2008. STAKES, Helsinki.

Helavirta, Susanna. 2012. Koti lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kuvaamana ja moraalisten kannanottojen kohteena. Artikkeliteoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-

Vaaraniemi Leena (toim.). Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Vastapaino, Tampere.147-167.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino, Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara Paula. 2009. Tutki ja kirjoita. 15 uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Hurtig, Johanna. 2003. Lasta suojelemassa –etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Akateeminen väitöskirja, Lapin yliopistopaino, Rovaniemi.

Hurtig, Johanna. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa Forsber, Hannele, Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-kustannus, Jyväskylä. 167-198.

Juhila, Kirsi. 2004. Sosiaalityön vuorovaikutuksen tutkimus. Historiaa ja nykysuuntauksia. Janus 12 (2), 155-183.

Kakkori, Leena & Huttunen, Rauno. Fenomenologia, hermeneutiikka ja fenomenografinen tutkimus. <<http://joyx.joensuu.fi/~rhuttun/fenomenografia2011.pdf>>. Viitattu 5.1.2012.

Kulmala, Anni, Valokivi, Heli. ja Vanhala, Anni. 2003. Sosiaalityön kohtaamisia asiakkaiden kertomana. Artikkeliteoksessa Satka, Mirja, Pohjola, Anneli. ja Rajavaara, Marketta. (toim.) Sosiaalityö ja vaikuttaminen. Sophi, Jyväskylä.125-146.

Laitinen, Merja & Ojaniemi, Pekka & Tallavaara, Marja-Sisko. 2007. ”Nyt kuullaan meitä asiakkaita” – Tutkimus kohtaamisesta, tiedosta ja osallisuudesta lastensuojelun työprosesseissa. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>>. Viitattu 10.04.2011.

Mustajoki, Arto. 2005. Tutkimuksen vaikuttavuus: mitä se on ja voidaanko sitä mitata? Tieteessä tapahtuu 6/2005, 33-37.

Mäkinen, Tuulikki. 2012. Järvi-Pohjanmaan perusturvan lastensuojelun suunnitelma.

Mäkinen, Tuulikki. 2012. Sosiaalityön johtaja, Järvi-Pohjanmaan perusturva. Puhelinkeskustelu 23.08.2012.

Pekkarinen, Elina. 2010. Stadilaispojat, rikokset ja lastensuojelu. Viisi tapaustutkimusta kuudelta vuosikymmeneltä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura julkaisuja 102.

Pekkarinen, Elina. 2011. Lastensuojelun tieto ja tutkimus - Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 51 & Lapsuudentutkimuksen seura & Lastensuojelun Keskusliitto & Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki.

Penninkangas, Tanja. 2010. Sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä vuorovaikutuksen merkityksestä lastensuojelussa. Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Avoin yliopisto. Kandidaatintutkielma.

Robson, Colin. 2002. Real World Research. A Resource for Social Scientist and Practitioner-Researchers. second edition. Blackwell Publishing, TJ International, Padstow, Cornwall, United Kingdom.

Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari, Timo & Pekkarinen, Elina (toim.). 2011. Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Vastapaino, Jyväskylä.

Sinkkonen, Merja. 2008. Sosiaalipalvelujen vaikuttavuuden arvioinnista. Hallinnon tutkimus. 1/2008, 18-34.

Spratt, Trevor. 2001. The Influence of Child Protection Orientation on Child Welfare Practice. Artikkelit lehdessä The British Journal of Social Work (2001) 31 (6). <<http://bjsw.oxfordjournals.org/content/31/6/933.short>>. Viitattu 22.4.2011.

Suhonen, Ari. 2008. Vaikuttavuuden arviointi lastensuojelun sosiaalityön avohuollossa. Lastensuojelun Tieto –hanke. < <http://www.sosiaaliportti.fi/File/4e2087f4-e05b-4266-a390-67f754ad673b/> Vaikuttavuuden+arviointi+lastensuojelun +sosiaality%C3%B6n +avohuollossa.pdf>. Viitattu 3.1.2012.

Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö. Helsinki.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2012. Lastensuojelun tilastot ja rekisterit. <<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>>. Viitattu 13.8.2012.

Tilastokeskus. 2012. Kuntaportaali. Alajärvi. <<http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/005.html>>. Viitattu 16.9.2012.

Tilastokeskus. 2012. Kuntaportaali. Soini. <<http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/759.html>>. Viitattu 16.9.2012.

Tilastokeskus. 2012. Kuntaportaali. Vimpeli. <<http://www.stat.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/934.html>>. Viitattu 16.9.2012.

Varto, Juha. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tammer-Paino Oy. Tampere.

Vikman, Eija. 2009. Lasten kerronta ja sen merkitys. Narratiivinen tutkimus lasten ja kriisikeskuksen työntekijän välisistä keskusteluista. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisu A.7:2009, Lappeenrannan teknillisen yliopiston Digipaino, Lappeenranta.

Vilka, Hanna. 2005. Tutki ja kehitä. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Watson, Johanna. 2005. Child neglect literature review. Research Report. Centre for Parenting & Research, Ashfield NSW.

## LIITTEET

### Liite 1 Teemahaastattelu

1/2

#### TEEMAHAASTATTELU

Asiakas \_\_\_\_\_ syntymävuosi \_\_\_\_\_

Lastensuojeluasiakkuuden kesto \_\_\_\_\_

Lastensuojelun avohuoltona tarjottu tukitoimi/ tukitoimet ja niiden kesto

- Perhetyö \_\_\_\_\_ kesto \_\_\_\_\_
- Tukiperhe \_\_\_\_\_ kesto \_\_\_\_\_
- Avohuollon sijoitus \_\_\_\_\_ kesto \_\_\_\_\_

#### TEEMAT

1. Asiakkaan ja hänen perheensä elämän tilanne silloin, kun heille tarjottiin lastensuojelun avohuollon tukitoimia.
2. Asiakkaan oma näkemys siitä, miksi hänelle/perheelle tarjottiin lastensuojelun avohuollon tukitoimia.
3. Asiakkaan kokemus lastensuojelun avohuollon tukitoimien tarpeellisuudesta (perustelut).
4. Millaista vaikutusta (myönteistä/kielteistä) tukitoimilla oli asiakkaan elämäntilanteeseen (oliko tukitoimilla vaikutusta esim. hyvinvointiin, koulunkäyntiin, psyykkiseen jaksamiseen/mielenterveyteen, perheen keskinäisiin suhteisiin, muihin sosiaalisiin suhteisiin, itsenäistymiseen, elämänhallinnan taitoihin)?
5. Asiakkaan arvio siitä, että olisiko asiakkaan elämäntilanne tällä hetkellä erilainen jos hänelle/ perheelle ei olisi tarjottu avohuollon tukitoimia (millä tavalla erilainen).



6. Asiakkaan kokemus lastensuojelun työntekijöiden ja muiden viranomaisten työskentelystä (oliko apu ja tarjotut tukitoimet oikea-aikaisia, riittäviä, vai esimerkiksi liian vahvoja).
7. Asiakkaan kokemus siitä, tuliko hän kuulluksi lastensuojelun asiakkaana (esim. kunnioitettiin asiakkaan mielipidettä ja otettiin ne työskentelyssä huomioon).
8. Voisiko asiakas suositella tukitoimia jollekin, jonka nykyinen elämäntilanne muistuttaa hänen mennyttä elämäntilannetta (aikaa, kun hänelle/perheelle tarjottiin tukitoimia)?

## **Liite 2 Ote tulkinnasta tihkuvan auttamistavan mallin mukaisesti**

1/4

### **TULKINTAA TIHKUVAN AUTTAMISTAVAN MALLIN MUKAISESTI (lyhennetty ote)**

#### **1) Lapsen ongelmat ja avuntarpeet ovat yhteydessä perheeseen ja vanhempiin.**

##### 1. Haastateltava:

Nuoren ongelmat keskittyivät rajattomuuteen, ongelmiin koulunkäynnissä sekä päihteiden käyttöön. Mutta merkitystä on myös suurella perheellä ja sillä, että vanhemmat eivät kyenneet asettamaan nuorelle kasvatuksellisia rajoja.

##### 2. Haastateltava:

Lapsen avuntarpeet olivat selkeästi yhteydessä isän päihdeongelmaan ja vanhempien parisuhdeongelmiin.

##### 3. Haastateltava:

Nuoren ongelmat keskittyivät rajattomuuteen, ongelmiin koulunkäynnissä sekä päihteiden käyttöön. Merkitystä on myös isän psyykkisellä sairaudella, äidin jaksamattomuudella sekä sillä, että vanhemmat eivät kyenneet asettamaan nuorelle kasvatuksellisia rajoja.

##### 4. Haastateltava:

Lapsen avuntarpeet olivat selkeästi yhteydessä äidin psyykkiseen sairauteen, isän vuorotyöhön sekä läheisverkoston ohuuteen.

##### 5. Haastateltava:

Nuoren ongelmat keskittyivät rajattomuuteen, ongelmiin koulunkäynnissä sekä päihteiden käyttöön. Merkitystä on myös sillä, että vanhemmat eivät kyenneet asettamaan nuorelle kasvatuksellisia rajoja.

## 6. Haastateltava

2/4

Nuoren ongelmat keskittyivät ongelmiin koulunkäynnissä, ahdistuneisuuteen, masentuneisuuteen sekä itsetuhoisuuteen. Merkitystä on myös vanhempien avioerolla (vaikka nuori ei sitä itse näekään) sekä läheisen kuolemalla, mikä toimi ikään kuin prosessin käynnistävänä tekijänä.

## 7. Haastateltava

Perheelle tarjottu lastensuojelun avohuollon tukitoimia äidin psyykkisen sairauden vuoksi. Myös tytär sairastunut psyykkisesti myöhemmin. On oletettavaa että psyykkisen sairauden lisäksi myös vanhempien avioero sekä katkennut suhde biologiseen isään on kuormittanut lasten psyykkistä jaksamista.

## 8. Haastateltava

Perheelle tarjottu lastensuojelun avohuollon tukitoimia äidin psyykkisen sairauden vuoksi sekä isän jaksamisen tueksi vanhempien avioeron aikana ja jälkeen. On oletettavaa että äidin psyykkisen sairauden lisäksi myös vanhempien avioero sekä vaikea suhde äitiin on kuormittanut lasten psyykkistä jaksamista.

## **2) Lasten auttaminen on tarkoituksenmukaisinta toteuttaa vanhempia auttamalla**

### 1. Haastateltava:

Haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut omia tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa tai psykiatriselle poliklinikalle. On kuitenkin oletettavaa, että lastensuojeluyksikön toimesta perheelle on tarjottu perheohjausta, mutta asia ei tullut haastattelussa ilmi. Nuorella ei myöskään ollut välttämättä tietoa vanhemmille tarjotusta tuesta. Merkityksellistä on se, että nuori itse halusi apua ja pyysi sijoitusta.

### 2. Haastateltava:

Haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut omia tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa. Haastateltavalla ei välttämättä ollut tietoa vanhemmille tarjotusta tuesta.

## 3. Haastateltava:

3/4

Haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut omia tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa tai psykiatrisella poliklinikalla. Perheeseen tarjottiin kuitenkin perhetyötä ennen avohuollon sijoitusta. On myös todennäköistä, että sijoitusten aikana perheelle on tarjottu perheohjausta.

## 4. Haastateltava:

Haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut omia tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa. Haastateltavalla ei välttämättä ollut tietoa vanhemmille tarjotusta tuesta.

## 5. Haastateltava:

Haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut omia tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa. Haastateltavalla ei välttämättä ollut tietoa vanhemmille tarjotusta tuesta.

## 6. Haastateltava:

Haastattelun aikana ei tullut ilmi, että vanhemmilla olisi ollut omia tukikäyntejä esimerkiksi sosiaalitoimistossa tai psykiatriselle poliklinikalle. On kuitenkin oletettavaa, että lastensuojeluyksikön toimesta perheelle on tarjottu perheohjausta, mutta asia ei tullut haastattelussa ilmi. Nuorella ei myöskään ollut välttämättä tietoa vanhemmille tarjotusta tuesta. Merkityksellistä on se, että nuori itse halusi vastaanottaa apua.

## 7. Haastateltava:

Perhetyön avulla koko perhettä on autettu ja tuettu. Perhetyön lisäksi apua tarvitsevilla perheenjäsenillä on ollut omat hoitokontaktit eri tahoille.

## 8. Haastateltava:

Perhetyön avulla koko perhettä on autettu ja tuettu. Perhetyön lisäksi apua tarvitsevilla perheenjäsenillä on ollut omat hoitokontaktit eri tahoille.

**3) Vanhempien hyötyessä lapsikin hyötyy.**

4/4

## 1.-6. Haastateltava

Edelliseen vastaukseen viitaten tähän kysymykseen ei ole vastausta haastattelun pohjalta.

## 7. Haastateltava:

Vanhempien lisäksi myös lapset ovat selkeästi hyötynet perhetyöstä. Äidin jaksamisen tueksi perhetyöntekijä on viettänyt aikaa myös lasten kanssa tukien heitä heidän kasvussaan ja kehityksessään.

## 8. Haastateltava:

Vanhempien lisäksi myös lapset ovat selkeästi hyötynet perhetyöstä. Avioeron jälkeen isän jaksamisen tueksi perhetyö ollut monipuolista, mm. kodinhoidollisia tehtäviä, lasten hoitoa ja lasten kasvun sekä kehityksen tukemista.

### Liite 3 Ote aineiston abstrahoinnista

## 7. JA 8. TEEMAN MUKAAN AINEISTON ABSTRAHOINTI

### Teemat

**7. Asiakkaan kokemus siitä, tuliko hän kuulluksi lastensuojelun asiakkaana (esim. kunnioitettiinko asiakkaan mielipidettä ja otettiin ne työskentelyssä huomioon).**

**8. Voisiko asiakas suositella tukitoimia jollekin, jonka nykyinen elämäntilanne muistuttaa hänen mennyttä elämäntilannetta (aikaa, kun hänelle/perheelle tarjottiin tukitoimia)?**

Alakategoria	Yläkategoria
Koki tulleen kuulluksi ja että hänen mielipidettään kuultiin.	Koki tulleen kuulluksi ja että hänen mielipidettään kuultiin.
Nuoren ja ohjaajan välisellä henkilökemialla on merkitystä luottamuksellisen suhteen syntymiselle.	Henkilökemialla on merkitystä luottamuksellisen suhteen syntymiselle.
Voisi suositella tukitoimia heille, joiden elämäntilanne muistuttaa haastateltavan omaa elämäntilannetta silloin, kun ls-asiakkuus alkoi.	Voisi suositella tukitoimia heille, joiden elämäntilanne muistuttaa haastateltavan omaa elämäntilannetta silloin, kun ls-asiakkuus alkoi.
Kokee, ettei kriminaalihuollon työstä ollut mitään hyötyä, vaan että halu muuttua pitää tapahtua itsessä.  Kokee, että asiakkaan pitää itsensä suostua tarjottuun tukitoimeen, sillä muuten siitä ei ole hyötyä.  Nyt näkee, että hänelle olisi pitänyt tarjota tukiperhettä myös yläasteikäisenä. Nyt muistaa, että hänelle sitä ehkä tarjottiin,	On tärkeää, että asiakas on motivoitunut ja suostunut tarjottuun avohuollon tukitoimeen, jotta ne voisivat vaikuttaa elämäntilanteeseen. Ilman motivaatiota edessä voi olla jopa huostaanotto.

<p>mutta hän ei halunnut ottaa sitä vastaan.</p> <p>Kokee, että jos jonkun toisen lapsen/nuoren elämäntilanne muistuttaisi hänen omaa tilannettaan, heti pitäisi tehdä huostaanotto, ja jättää muut tukitoimet välistä.</p>	
<p>Kokemus poliisin ja oikeuden epäoikeudenmukaisesta kohtelusta ja todellisuudessa kuulematta jäämisestä.</p>	<p>Kokemus viranomaisen kaltoinkohtelusta.</p>
<p>Ei osaa sanoa, haluaisiko suositella sijoitusta kenellekään.</p>	<p>Ei osaa sanoa, haluaisiko suositella sijoitusta kenellekään.</p>
<p>Toivoo, että ulkopuolinen, esim. viranomainen tarjoaisi apua, sillä kokee, että elämäntilanteen ollessa kovin solmussa itse ei näe avun tarvetta eikä osaa pyytää apua.</p>	<p>Elämäntilanteen ollessa kovin solmussa on tärkeää, että viranomainen tarjoaa apua, sillä asiakas ei itse kykene katsomaan tilannettaan objektiivisesti.</p>

**Yläkategoriaan ryhmittelemisen jälkeen osa kategorioista siirretty eri teeman alle teemojen mukaan.**

<b>Yläkategoria</b>	<b>Yhdistävä kategoria</b>
<p>Koki tulleen kuulluksi ja että hänen mielipidettään kuultiin.</p>	<p>Koki tulleen kuulluksi ja että hänen mielipidettään kuultiin.</p>
<p>Voisi suositella tukitoimia heille, joiden elämäntilanne muistuttaa haastateltavan omaa elämäntilannetta silloin, kun Is-asiakkuus alkoi.</p>	<p>Voisi suositella tukitoimia heille, joiden elämäntilanne muistuttaa haastateltavan omaa elämäntilannetta silloin, kun Is-asiakkuus alkoi</p>
<p>On tärkeää, että asiakas on motivoitunut ja suostunut tarjottuun avohuollon tukitoimeen, jotta ne voisivat vaikuttaa</p>	<p>Asiakkaan omalla motivaatiolla on merkitystä avohuollon tukitoimien vaikuttavuuteen, vaikka viranomainen</p>

<p>elämäntilanteeseen. Ilman motivaatiota edessä voi olla jopa huostaanotto.</p> <p>Elämäntilanteen ollessa kovin solmussa on tärkeää, että viranomainen tarjoaa apua, sillä asiakas ei itse kykene katsomaan tilannettaan objektiivisesti.</p>	<p>johtaisikin elämäntilanteen muutosprosessia.</p>
<p>Kokemus viranomaisen kaltoinkohtelusta.</p>	<p>Kokemus viranomaisen kaltoinkohtelusta.</p>
<p>Ei osaa sanoa, haluaisiko suositella sijoitusta kenellekään.</p>	<p>Ei osaa sanoa, haluaisiko suositella sijoitusta kenellekään.</p>